

Příloha SPR. ÚS 747/25-2 INF

1. Nález Ústavního soudu sp. zn. IV.ÚS 433/02 ze dne 1. 4. 2004; N 49/33 SbNU 11
Nutnost prokázání úmyslného zavinění

Nález Ústavního soudu (III. senátu) ze dne 1. dubna 2004 sp. zn. IV. ÚS 433/02 ve věci ústavní stížnosti P. Z. proti rozsudku Vrchního soudu v Olomouci ze 13. 2. 2002 sp. zn. 5 To 21/2002, jímž byly potvrzeny výroky o vině a trestu rozsudku Krajského soudu v Ostravě, pobočky v Olomouci, z 24. 10. 2001 sp. zn. 29 T 10/2001, kterým byl stěžovatel odsouzen pro trestný čin vraždy podle § 219 odst. 1 trestního zákona k trestu odnětí svobody, pro jehož výkon byl zařazen do věznice se zvýšenou ostrahou.

Rozsudek Krajského soudu v Ostravě, pobočky v Olomouci, ze dne 24. října 2001 sp. zn. 29 T 10/2001, rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 13. února 2002 sp. zn. 5 To 21/2002 a usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. září 2002 sp. zn. 6 Tdo 364/2002 se zrušují.

Odůvodnění

I.

Včas a řádně podanou ústavní stížností co do náležitostí stanovených zákonem č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen "zákon o Ústavním soudu") se stěžovatel (v trestní věci "odsouzený") domáhá zrušení rozsudku Vrchního soudu v Olomouci ze dne 13. 2. 2002 sp. zn. 5 To 21/2002 a jemu předcházejícího odsuzujícího rozsudku Krajského soudu v Ostravě, pobočky v Olomouci, ze dne 24. 10. 2001 sp. zn. 29 T 10/2001.

Stěžovatel se domnívá, že napadeným rozhodnutím jakož i rozsudkem soudu prvního stupně bylo porušeno jeho ústavně zaručené právo na soudní ochranu a spravedlivý proces, konkrétně pak ustanovení čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen "Listina"), jelikož nebylo respektováno jeho právo chránit svým jednáním svůj život a zdraví, které jsou předmětem ochrany v čl. 6 a 31 Listiny a rovněž namítá porušení čl. 39 Listiny v návaznosti na ustanovení § 13 trestního zákona (dále též "tr. zák.") o nutné obraně.

Z obsahu spisu Ústavní soud zjistil:

Stěžovatel byl rozsudkem Krajského soudu v Ostravě, pobočky v Olomouci, ze dne 24. 10. 2001 sp. zn. 29 T 10/2001 odsouzen pro trestný čin vraždy podle § 219 odst. 1 tr. zák. k trestu odnětí svobody v trvání osmi let, pro jehož výkon byl zařazen do věznice se zvýšenou ostrahou. Stěžovateli byla rovněž uložena povinnost nahradit škodu poškozené R. D. Odsouzený skutek spočívá (zkráceně řečeno) v tom, že stěžovatel poté, co byl napaden P. D., který jej silně udeřil pěstí do obličeje a kopl kolenem do břicha, opakovaně P. D. bodnul nožem do oblasti hrudníku, dolních končetin a zad a při útěku z místa činu jej kopl do hlavy, čímž P. D. mimo jiné způsobil bodnořezné poranění srdce, které bylo bezprostřední příčinou jeho smrti.

K odvolání stěžovatele proti odsuzujícímu rozsudku soudu prvního stupně Vrchní soud v Olomouci zrušil rozsudkem ze dne 13. 2. 2002 sp. zn. 5 To 21/2002 v napadeném rozhodnutí výrok o náhradě škody, zatímco výroky o vině a o trestu ponechal nezměněné. Stěžovatelovo dovolání proti rozsudku odvolacího soudu odmítl Nejvyšší soud podle § 265i odst. 1 písm. e) trestního řádu (dále jen "tr. ř.") jako zjevně neopodstatněné usnesením ze dne 18. 9. 2002 sp. zn. 6 Tdo 364/2002.

Porušení ústavně zaručeného práva na spravedlivý proces spatřuje stěžovatel především ve skutečnosti, že napadené rozhodnutí spočívá na vadné právní kvalifikaci skutku, neboť jeho jednání mělo být posouzeno jako jednání v nutné obraně podle § 13 tr. zák. Stěžovatel rekapituluje průběh předmetné události, kdy mu bylo skupinou jeho vrstevníků vyhrožováno odplatou kvůli tomu, že měl v minulosti konflikt se S. K.; z obav před touto pomstou nosil sebou nůž, aby případné útočníky odradil, nechtěl jim však nikomu ublížit. Kritického dne se náhodně setkal se skupinou sedmi mladých mužů, včetně P. D., kteří jej měli v úmyslu potrestat a byli fyzicky podstatně zdrtnější, někteří z nich byli ovlivnění alkoholem. Když jej obstopili a slyšel jejich slovní výhrůžky, domníval se, že na něj zaútočí všichni a dopadne velice špatně; nepředstavoval si, že jej napadne pouze P. D., nesouhlasil se závěrem soudů, že jej ostatní členové skupiny nehodlali napadnout a ani se tak nechovali. Pokud by si představoval, že na něj zaútočí jen jedna osoba, nechal by se zmlátit, čímž by incident skončil, ovšem v obavě, že se mu chtějí pomstít všichni, jednal v silném pocitu strachu, chtěl útočníky zastrašit a útok tak odvrátit. Poté, co byl napaden P. D., vytáhnul nůž v představě, že jej tím od dalšího útoku odradí, když se tak nestalo, začal nožem neuvědoměle šermovat. Namítá, že pokud by měl úmysl poškozeného usmrtit, soustředil by svůj útok na jedno místo, kde by bodné zranění takový následek způsobilo, skutečnost, že poškozeného poranil na hrudníku, zádech a dolních končetinách, o takovém úmyslu nesvědčí. Stěžovatel rovněž zdůrazňuje, že po celou dobu, co se choval výše uvedeným způsobem, byl přesvědčen, že útok poškozeného nepřestává, ale pokračuje, neboť se na něj poškozený přitlačil. Absence úmyslu usmrtit P. D. vyplývá podle názoru stěžovatele rovněž ze skutečnosti, že po skončení konfliktu vyzýval přihlížející, aby zavolali sanitku a policii a svým rodičům bez zatajování či zkraslování vyličil, co se odehrálo.

Z těchto důvodů se stěžovatel domnívá, že jeho jednání mělo být posouzeno jako jednání v nutné obraně ve smyslu § 13 tr. zák., a tedy se vůbec nejednalo o trestný čin.

Zdroj: NALUS - databáze rozhodnutí Ústavního soudu

II.

Ústavní soud si vyžádal vyjádření Nejvyššího soudu, Vrchního soudu v Olomouci a Vrchního státního zastupitelství v Olomouci. Nejvyšší soud odkázal ve svém vyjádření na odůvodnění svého usnesení, ovšem vzhledem ke skutečnosti, že stěžovatel v ústavní stížnosti namítá i skutkové okolnosti, které podle jeho názoru nevzaly soudy prvního a druhého stupně v úvahu, přičemž správnost těchto zjištění nemohla být v rámci dovolacího řízení posuzována, Nejvyšší soud neucínil návrh, jak má být ve věci podané ústavní stížnosti rozhodnuto. Vrchní soud v Olomouci ve svém vyjádření uvedl, že z rozhodnutí soudů prvního i druhého stupně je zřejmé, že se dostatečně vypořádaly s obhajobou stěžovatele ve vztahu k právní kvalifikaci jeho jednání, zejména pokud jde o použití § 13 tr. zák. Vrchní státní zastupitelství v Olomouci svého práva vyjádřit se k ústavní stížnosti jako vedlejší účastník nevyužilo.

Ústavní soud se také seznámil s obsahem trestního spisu Krajského soudu v Ostravě, pobočky v Olomouci sp. zn. 29 T 10/2001.

Stěžovatel, Nejvyšší soud a Vrchní soud v Olomouci souhlasili s tím, aby Ústavní soud rozhodl bez nařízení jednání. Vzhledem k tomu a dále s ohledem ke skutečnosti, že Ústavní soud má za to, že od jednání nelze očekávat další objasnění věci, bylo od ústního jednání v dané věci upuštěno (§ 44 odst. 2 zákona o Ústavním soudu).

III.

Jak Ústavní soud v minulosti již mnohokrát zdůraznil, zásadně není oprávněn zasahovat do rozhodovací činnosti obecných soudů, neboť není vrcholem jejich soustavy (srov. čl. 81 a 90 Ústavy České republiky). Pokud soudy postupují v souladu s obsahem hlavy páté Listiny, nemůže na sebe Ústavní soud atahovat právo přezkumného dohledu nad jejich činností (čl. 83 Ústavy České republiky). Na druhé straně je však oprávněn, ale i povinen posoudit, zda řízení jako celek bylo spravedlivé a zda v něm nebyla porušena ústavně zaručená základní práva nebo svobody stěžovatele.

Podle čl. 36 odst. 1 Listiny se každý může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu. Podle čl. 6 odst. 1 věty první Listiny má každý právo na život. Podle odstavce druhého téhož článku nikdo nesmí být zbaven života. Odstavec čtvrtý téhož článku pak stanoví, že porušením práv podle tohoto článku není, jestliže byl někdo zbaven života v souvislosti s jednáním, které podle zákona není trestné. Podle čl. 31 věty první Listiny má každý právo na ochranu zdraví. Konečně podle čl. 39 Listiny jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jiné újmy na právech nebo majetku, lze za jeho spáchání uložit.

Ústavní soud posoudil ve světle výše popsaného ústavního rámce všechny části výroku a odůvodnění napadaného rozhodnutí.

Ústavní soud se především zabýval základní námitkou stěžovatele, že jeho jednání mělo být posouzeno jako jednání v nutné obraně podle § 13 tr. zák., a shledal, že tato výtky není důvodná. Podle názoru Ústavního soudu prvoinstanční soud v odůvodnění odsuzujícího rozsudku dostatečně vložil, proč jednání stěžovatele meze nutné obrany překročilo. Odvolací soud se pak s těmito závěry soudu prvního stupně ztotožnil a toto stanovisko blíže odůvodnil. Správnost závěrů soudů obou stupňů rovněž potvrdil Nejvyšší soud, který dovolání stěžovatele odmítl podle § 265i odst. 1 písm. e) tr. ř. jako zjevně neopodstatněné.

Podstatou nutné obrany ve smyslu § 13 tr. zák. je snaha odvrátit nebezpečí, které vyvolal útok, jenž směřuje proti zájmu chráněnému trestním zákonem, a to činem, který by byl jinak trestný, namířeným proti útočníkovi. Protože však ten, kdo útok odvrací, chrání tytéž zájmy, které chrání trestní zákon sám, nejedná proti účelu trestního zákona, nýbrž ve shodě s ním. Stav nutné obrany je důvodem vylučujícím nebezpečnost činu pro společnost i jeho protiprávnost, takže čin provedený v nutné obraně není trestným činem a nemůže být postížen trestem ani jinou sankcí (srov. Šámal/Půry/Rizman: Trestní zákon. Komentář. 4. vyd. Praha: 2002, str. 111).

Pro posouzení, zda pachatel jednal v nutné obraně či nikoli, je třeba objasnit, proti čemu, tj. proti jakému útoku na zájmy chráněné trestním zákonem obrana směřovala. Dále je nutno stanovit obsah obrany a její hranice. Přitom platí, že nutná obrana je vyloučena, byla-li zcela zjevně nepřiměřená povaze a nebezpečnosti útoku. Nepoměr obrany a útoku musí být očividný a mimořádně hrubý. Pokud nejsou splněny všechny podmínky nutné obrany, jde o vybočení z jejich mezí. Teorie a praxe rozlišují exces intenzivní - co do míry obranného zákroku, kdy obrana je zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku, a exces extenzivní - co do doby obranného zákroku. Pachatel, který vybočil z mezí nutné obrany, se přičte obecná polehčující okolnost podle § 33 písm. f) tr. zák.

Jak zjistil Ústavní soud z odůvodnění rozsudku soudu prvního stupně, tento soud se neztotožnil s názorem stěžovatele, že šlo v jeho případě o nutnou obranu, neboť jeho obrana byla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku ze strany poškozeného. Nevyloučil sice, že by stěžovatel nemohl použít proti útočníkovi, kterým P. D. nepochybně byl, nůž, ale aby jeho jednání nevybočilo z mezí nutné obrany, musel by být použit jiným způsobem, než jak se skutečně stalo. Odsouzený si byl vědom bagatelnosti konfliktu, který měl se S. K. a rozhodně nemohl očekávat, že by úmyslem P. D. či některého z dalších přítomných bylo jej usmrtit. Soud vzal za prokázané, že došlo ke konfliktu výlučně mezi poškozeným a odsouzeným, neboť žádná z dalších přítomných osob do něj nezasáhla, ani takovou vůli neprojevila. Vzhledem k mimořádné razanci bodných úderů do levého boku poškozeného, z nichž jedna byla bezprostřední příčinou jeho smrti, vyloučili znalci jakoukoliv nahodilost jejího vzniku. Podle vyjádření znalců odsouzený jednal v afektu, který se ovšem neblížil afektu patologickému, jeho schopnosti rozpoznat společenskou nebezpečnost svého jednání a toto jednání ovládat byly plně zachovány a v době konfliktu u něj nedošlo k tzv.

Zdroj: NALUS - databáze rozhodnutí Ústavního soudu

zúženému vědomí. Při útoku poškozeného měl pocit ohrožení a nastalou situaci nebyl schopen realisticky vyhodnotit. Podle názoru nalézacího soudu vzhledem k vysokému počtu úderů, jejich intenzitě a místu zasazení, je nepochybné, že útokem zjevný a mimořádně hrubý. S ohledem na zjištěné okolnosti nastalé události postačilo P. D. zranit a ne jej usmrtit.

Vrchní soud v Olomouci jako soud odvolací se s těmito závěry nalézacího soudu ztotožnil a zrekapituloval je. Uvedl, že poškozený si vymínil, že konflikt vyřídí s odsouzeným sám a přítomné osoby do něho nijak nezasahovaly, skutečnost, že se odsouzený obával, že na něj zaútočí více osob, odpovídá charakteristice jeho osobnosti a sám si ji takto vyhodnotil. Z provedeného dokazování nevyplývá, že by odsouzený měl být napaden více osobami, za použití zbraně, či dokonce usmrcen.

Nejvyšší soud jako soud dovolací se ztotožnil se závěry soudů obou stupňů, že v posuzované trestní věci nebyly splněny podmínky nutné obrany.

Ústavní soud souhlasí se závěrem obecných soudů, že odsouzený vybočil z mezí nutné obrany v excessu intenzivním. Z obsahu spisu a rozhodnutí obecných soudů vyplývá, že se odsouzený obával pomsty od svých vrstevníků za fyzické napadení S. K., ke kterému došlo při neshodě ohledně podmínek krátkodobé výpůjčky motocyklu. Vzhledem k banálnosti celého konfliktu, kdy odsouzený musel očekávat, že mu nehrozí větší újma než "zbití", jeví se již jeho prvotní reakce - nošení masivního kuchyňského nože - jako nepřiměřená, i když obecně příprava zbraně proti očekávanému útoku závěr, že jde o nutnou obranu, nevyklučuje (srov. judikát R 19/1982). Je nepochybné, že P. D. fyzicky napadnul stěžovatele, konflikt inicioval a byl tedy útočníkem. Samotný útok poškozeného, byť byl veden s velkou razancí (silný úder pěstí do hlavy, kopnutí kolenem do břicha), bylo ale možno nepochybně odvrátit obranou nižší intenzity, byť by vedla i k poranění poškozeného. Intenzita obrany, má-li být způsobila odvrátit útok, může být zásadně silnější, než intenzita útoku. Obrana však nesmí být zcela zjevně, přehnaně silnější, než je třeba k odvrácení útoku (srov. Šámal/Půry/Rizman: Trestní zákon. Komentář. 4. vyd. Praha: 2002, str. 117). V daném případě, s ohledem na charakter použité zbraně, četnost způsobených ran a jejich intenzitu, je zřejmé, že obrana odsouzeného byla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.

Ústavní soud tedy konstatuje, že závěr obecných soudů o tom, že odsouzený nejednal v nutné obraně, je správný.

IV. Zároveň však Ústavní soud zjišťuje, že rozhodnutími obecných soudů došlo k porušení ústavních práv stěžovatele proto, že závěr o úmyslném zavinění odsouzeného vyslovený obecnými soudy je v extrémním nesouladu s dokazovanými skutkovými okolnostmi. Tvzení, vyslovené ve stížnosti napadených rozsudcích, že se podařilo prokázat zavinění nejméně ve formě nepřímého úmyslu podle § 4 písm. b) tr. zák., tj., že odsouzený věděl, že svým jednáním může způsobit smrt poškozeného, a pro případ, že ji způsobí, byl s tím srozuměn, nemá oporu v provedených důkazech. Nalézacímu soudu se nepodařilo prokázat, že odsouzený byl srozuměn s tím, že způsobí smrt poškozeného.

Je všeobecně známou skutečností, že prokazování subjektivní stránky trestného činu, zejména pak prokazování zavinění, je velmi složité. Zavinění je psychický vztah pachatele k určitým skutečnostem, jež zakládají trestný čin, a spočívá na složce vědění a vůle. Zvláště nesnadné je prokazovat nepřímý úmysl, zejména jeho volní složku, spočívající ve srozumění pachatele s tím, že poruší nebo ohrozí chráněný zájem. Tento vnitřní vztah, odehrávající se v psychice pachatele, je navenek seznatelný pouze tím, že buď slovní informací o něm poskytne sám pachatel, nejčastěji ve své výpovědi, nebo tím, že se projeví v chování pachatele.

V posuzované trestní věci neexistoval žádný přímý důkaz o eventuálním úmyslu odsouzeného usmrtit poškozeného. Odsouzený tvrdil od samého počátku trestního stíhání, že nechtěl poškozeného usmrtit. Z jeho verbálních projevů, ať již v době činu, tak při výpovědích v průběhu trestního řízení, ani z žádného jiného přímého důkazu nelze vyvodit jeho výslovně vyjádřené srozumění s tím, že inkriminovaným jednáním způsobí smrt poškozeného. Za této nesnadné důkazní situace se nalézací soud opřel o nepřímé důkazy a z nich dovodil implicitní srozumění obžalovaného s usmrcením poškozeného. Tyto nepřímé důkazy pro nepřímý úmysl spatřuje nalézací soud v tom, že odsouzený:

1. použil proti poškozenému "masivní kuchyňský nůž", jehož čepel měřila 12 centimetrů;
2. útok nožem vedl "mimořádnou silou", o čemž svědčí to, že čepel nože pronikla do značné hloubky těla, dokonce došlo k protěti kostěné části žeber;
3. oproti poškozenému "měl jednoznačně výhodnější pozici již z toho důvodu, že nože proti němu použil neočekávaně, zákeřně. Za takového stavu schopnost poškozeného účelně se bránit jednoznačně byla výrazně omezena";
4. "proti hrudníku poškozeného útočil záměrně", "tedy záměrně útočil mimo jiného proti části těla, o které je v obecném povědomí, že je zde uložena řada orgánů důležitých pro život člověka" (viz odůvodnění prvoinstančního rozsudku).

Z toho všeho nalézací soud odvozuje, že "vůle obžalovaného, a to nejméně ve formě srozumění, evidentně směřovala k následku, tzn. ke smrti P. D. Je zde tedy dán aktivní stav (zřejmě je míněn "vztah") obžalovaného k následku".

S těmito závěry ohledně nepřímého úmyslu se ztotožnily i soudy odvolací a dovolací.

Ústavní soud nepokládá závěr obecných soudů o zavinění odsouzeného za náležitě zdůvodněný. Použité nepřímé důkazy, mají-li posloužit k jednoznačnému závěru o vině, musí tvořit systém, jehož jednotlivé články musí být v souladu jak mezi sebou, tak i s dokazovanou skutečností, tj. v daném případě s existencí eventuálního úmyslu. V tomto případě nejsou tyto požadavky ohledně souladnosti nepřímých důkazů a jejich vztahu k dokazované skutečnosti splněny.

Lze souhlasit s prvními třemi argumenty uváděnými nalézacím soudem, týkajícími se použití nebezpečného nože, značné intenzity a neočekávanosti bodnutí. Z pouhé existence těchto skutečností však nelze spolehlivě vyvodit závěr o srozumění se způsobenou smrtí poškozeného. Interpretace těchto skutečností jednotlivě i v jejich souhrnu totiž připouští možný závěr, že cílem jednání odsouzeného mohlo být toliko způsobení těžké újmy na zdraví. Spolehlivý závěr o srozumění se smrtí by bylo možno za dané skutkové konstelace učinit pouze za podmínky, že by se podařilo prokázat, že bodnutí nožem bylo cíleně zaměřeno na ty tělesné partie poškozeného, kde se nacházejí životně důležité orgány, jejichž bodné narušení vede ke smrti. Vzhledem k tomu, že má být prokázáno úmyslné zavinění, tj. existence volní složky ve formě srozumění, je klíčovým momentem, který je třeba prokázat, cílené zamíření pohybu pachatele na životně důležité tělesné partie poškozeného. Nalézací soud se s existencí tohoto cíleného zamíření bodnutí vypořádává argumentem, že odsouzený na tyto tělesné partie "útočil záměrně". Tato argumentace však je pouhou tautologií a není skutkově (důkazně) podložena. Použitě příslovce "záměrně" zde toliko vyjadřuje výsledek hodnocení formy zavinění soudem, tedy to, co je teprve zapotřebí dokazováním zjistit.

Ve shromážděném důkazním materiálu nelze nalézt spolehlivou oporu pro závěr, že odsouzený vědomě mířil rány nožem na životně důležité tělesné partie. Ze samotné skutečnosti, že nejméně dvě ze šesti bodných ran, tj. rány na levé boční straně hrudníku, z nichž jedna zasáhla srdce a byla bezprostřední příčinou smrti, se nacházely v tělesných partiích, v nichž jsou životně důležité orgány, nelze spolehlivě dovodit, že do těchto míst byl mířen cílený pohyb odsouzeného. Z provedených důkazů nelze spolehlivě vyvodit závěr odvolacího soudu o tom, že "šlo o cílené útoky nožem a navíc poté, co již byl poškozený zraněn útoky předchozími".

Důkazní stav ohledně průběhu inkriminovaného útoku je v dané věci velmi komplikovaný. I když vyšetřujícím orgánům a nalézacímu soudu nelze upřít snahu o velmi důkladné objasnění věci, byla objektivně existující situace na místě činu značně nepřehledná, čin se odehrál velmi rychle (v řádu několika desítek sekund), za špatných pozorovacích podmínek a za mimořádně vypjaté stresové situace, která nepochybně negativně ovlivnila kvalitu vnímání svědků i odsouzeného. Nejméně dva z klíčových svědků byli podnapilí. Provedené rekonstrukce činu a znalecké posudky z oborů soudního lékařství, psychiatrie a psychologie mohly k objasnění subjektivní stránky trestného činu, zejména k prokázání srozumění pachatele, přispět jen omezeně. Souhrnně lze konstatovat, že důkazy, z nichž je dovozováno, že útoky nožem byly zacílené na životně důležité partie, jsou rozporné a neúplné.

Odsouzený ve svých několika výpovědích popisuje mechanismus činu rozdílně; nikdy nevypovídal, že by nožem mířil na trup poškozeného, přiznává toliko dvě bodnutí do pravé nohy, z nichž jedno bodnutí bylo úmyslné. Připouští, že i ostatní rány mohly být způsobeny jeho nožem, avšak přesné vysvětlení, jak tyto rány byly vedeny, nepodává, naznačuje pouze, že k tomu mohlo dojít neúmyslně při odstrkávání poškozeného, nebo tak, že se poškozený mohl při svých pohybech nabodnout na nůž sám. Žádný ze svědků přítomných na místě činu neposkytl ke způsobu vedení útoků žádný, jejich výpovědi jsou rozporné. Také polohu a vzájemné postavení těl odsouzeného a poškozeného popisují svědci nejednotně. Z podání svědků je jisté, že prvně na odsouzeného zaútočil poškozený P. D., který odsouzeného silně udeřil pěstí do obličeje a kopl ho kolenem do břicha. Poté se odsouzený předklonil (skrčil), jak uvádějí svědci B., F., T. a J. a v této poloze bodl poškozeného do nohou, jak uvádějí svědci F. a J. O jednom bodnutí do boku "a zřejmě i do zad" vypovídal až při opakovaném výslechu při rekonstrukci a u hlavního líčení svědek F.; svědek T. B. vypověděl, že odsouzený bodl poškozeného do nohy a "asi pětkrát do levého boku" (což neodpovídá skutečnosti).

Ze všech svědeckých výpovědí i z výpovědi odsouzeného vyplývá, že poškozený a odsouzený se v průběhu činu vzájemně potýkali, byli v těsném tělesném kontaktu, poloha jejich těl se rychle měnila a celý skutek trval pouze několik desítek sekund. Ze soudně lékařského posudku se nepodařilo přesnou vzájemnou polohu těl poškozeného a odsouzeného zjistit, v prvoinstančním rozsudku se konstatuje, že "vzájemná poloha obou osob a tím i směry vznikajících bodných kanálů se při jednotlivých útocích měnily".

Za tohoto důkazního stavu nelze vyvodit spolehlivý závěr o tom, že útoky nožem byly cíleně zaměřeny na životně důležité tělesné partie poškozeného a z toho vyvozovat závěr o srozumění odsouzeného s nastalým následkem. Cílený útok nožem lze spolehlivě dovodit pouze u ran do nohou, jejichž záměrné zasazení doznává sám odsouzený a vyplývá i ze svědeckých výpovědí. V případě ostatních ran, včetně těch, které jsou situovány do hrudníku a zad, je možno připustit závěr, že útoky nožem byly vedeny náhodným směrem, vyplývajícím z nahodilých situačních okolností, daných chováním obou účastníků zápasu a podmínkami místa činu.

Ústavní soud již v předchozích judikátech upozorňoval na to, jak ostatně uznává právní teorie i praxe, že jediným rozdílem mezi trestným činem vraždy a trestným činem ublížení na zdraví s následkem smrti, promítajícím se výrazným způsobem i do trestní sazby, je zavinění, přičemž je rozhodující, k jakému následku směřoval, byť eventuální úmysl pachatele. U trestného činu vraždy musí úmysl, a to i nepřímý, směřovat k usmrcení člověka; sama lhotejnost ve vztahu k následku nestačí k naplnění volní složky nepřímého úmyslu [viz nálezk sp. zn. II. ÚS 301/98, Sbírka nálezků a usnesení Ústavního soudu (dále jen "Sbírka rozhodnutí"), svazek 13, nálezk č. 45].

Judikatura obecných soudů uznává, že závěry o tom, že čin byl spáchán úmyslně, lze v případech, kdy v této otázce chybí doznání pachatele, činit jen nepřímo z okolností činu objektivní povahy. Tyto okolnosti je však třeba hodnotit všechny v jejich souvislosti. Nelze přikládat zásadní význam jen některé z nich (viz judikát Nejvyššího soudu sp. zn. 4 Tz 85/2001).

Jiný judikát zdůrazňuje, že u nepřímého úmyslu je třeba prokázat obviněnému jeho vědomí, že svým jednáním může porušit zájem chráněný trestním zákonem (v daném případě způsobit smrt člověka), avšak současně je třeba prokázat, že pro případ, že takové porušení způsobí, je s ním srozuměn. Při zkoumání, zda pachatel jednal v nepřímém úmyslu napadeného zavraždit, nepostačí pouhé zjištění, že bodl napadeného větším nožem do prsou a že proto věděl, že tím může způsobit smrt, nýbrž je zapotřebí vycházet z okolností, za nichž k útoku pachatele došlo, jakým motivem byl veden, co útoku předcházelo, jak byl útok proveden, jakého nástroje bylo použito, zda pachatel záměrně útočil proti takové části těla, kde jsou orgány důležité pro život, které jsou snadno zasažitelné apod. Teprve v případě, že objasnění všech těchto okolností prokazuje úmysl pachatele spáchat vraždu, třebas úmysl nepřímý, je možno uznat jej vinným tímto trestným činem, případně jeho pokusem (č. 19/1969 Sb. rozh. tr.).

V judikатурní praxi byl rovněž vysloven názor, že nepřímý úmysl nelze v žádném případě jen předpokládat, nýbrž je nutno jej na základě zjištěných okolností prokázat. Závěr o vražedném úmyslu lze učinit i z objektivních skutečností, např. z povahy činu, způsobu jeho provedení nebo ze zjištěných okolností subjektivní povahy, např. z pohytky činu. Zavinění je výslednicí (mimo jiné) i osobních vlastností pachatele, a lze proto také z nich na formu zavinění usuzovat. Tyto závěry nesmějí však, jak již bylo zdůrazněno, nabýt povahy jakýchkoli presumcí. Zvlášť obtížné je objasňování a posuzování subjektivní stránky v případech, kdy pachatel spáchá trestný čin vraždy v somatickém nebo fyziologickém afektu (viz č. 41/1967 Sb. rozh. tr.).

Ústavní soud se s těmito názory vyslovenými v judikatuře ztotožňuje a konstatuje, že v posuzovaném případě nebyly respektovány. Obecné soudy se např. nevypořádal dostatečně se zjištěním, že u odsouzeného nebyl prokázán žádný rozumně vysvětlitelný motiv pro vraždu. Fakt, že odsouzený si opatřil nůž, nosil ho při sobě a posléze ho i použil k útoku na poškozeného, lze dobře vysvětlit tím, že se dozvěděl o výhrůžkách poškozeného a důvodně se obával fyzického napadení (zbití); lze připustit, že primárním cílem odsouzeného bylo odstrašit poškozeného od fyzického napadení. Je rovněž nesporné, že bezprostředním impulzem ke vzájemnému fyzickému napadení byla agrese ze strany poškozeného (úder pěstí do obličeje a kopnutí kolenem do břicha) a teprve poté následoval útok nožem ze strany odsouzeného. Odsouzený se v době činu nacházel v obtížné situaci, byl obklopen hloučkem osob, o nichž věděl, že k němu zaujímají nepřátelský postoj a o nichž nemohl s jistotou vědět, zda se nezapojí do útoku proti němu. Jeho možnosti utéci z místa činu byly velmi omezené, pokud vůbec nějaké byly. Všechny tyto okolnosti sice podle názoru Ústavního soudu nesplňovaly podmínky pro využití institutu nutné obrany podle § 13 tr. zák., to však nicméně nezbavuje orgány činné v trestním řízení povinnosti přihlídnout k nim při posuzování subjektivní stránky trestného činu.

Znakyně z oboru psychiatrie MUDr. J. A. výslovně konstatovala, že "z psychiatrického hlediska je zřejmé, že ... obžalovaný... zabíjet nechtěl". Také z počínání odsouzeného bezprostředně po činu, kdy na útoku volal na kamarády, aby k poškozenému přivolali lékařskou pomoc, lze usuzovat, že jeho úmyslem nebylo způsobit poškozenému smrt.

Ústavní soud se domnívá, že obecné soudy již vyčerpaly všechny důkazní možnosti a není naděje na to, že by dalším dokazováním bylo možno existující rozpory a mezery odstranit. Z provedených důkazů vyplývá nepochybný závěr o tom, že odsouzený úmyslně zasedl poškozenému nejméně dvě hluboké rány nožem do levého a pravého stehna. V případě ostatních čtyř bodných ran, z nichž jedna způsobila smrt poškozeného, lze zejména ve vztahu k jejich lokalizaci připustit jak úmysl, tak nedbalost odsouzeného. V souladu s uznávanou právní zásadou in dubio pro reo, uplatňující se v případě pochybností o skutkovém stavu věci, bylo povinností obecných soudů přiklonit se k variantě výhradnější pro odsouzeného. Z hlediska právní kvalifikace přichází v úvahu posouzení skutku jako trestného činu ublížení na zdraví podle § 222 odst. 1 a 3 tr. zák., přičemž alespoň eventuální úmysl odsouzeného způsobit poškozenému těžkou újmu na zdraví lze dovodit z charakteru použité zbraně a četnosti a intenzity zasazených ran a k dovození odpovědnosti za způsobenou smrt postačuje prokázat nedbalost [§ 6 písm. a) tr. zák.].

Z důvodů shora uvedených nezbyvá než uzavřít, že právní závěr obecných soudů o tom, že se ze strany stěžovatele jednalo o naplnění subjektivní stránky trestného činu vraždy, je v extrémním rozporu se skutkovým zjištěním obecných soudů, čímž se vymyká z mezí ustanovení § 2 odst. 5 a 6 tr. ř. a je současně i v rozporu se zásadou in dubio pro reo. Z principu presumce neviný (§ 2 odst. 2 tr. ř.) kromě pravidla, podle něhož musí být obviněnému vina prokázána, plyne rovněž pravidlo in dubio pro reo, dle kterého není-li v důkazním řízení dosaženo praktické jistoty o existenci relevantních skutkových okolností, tj., jsou-li přítomny v daném kontextu důvodné pochybnosti, jež nelze odstranit ani provedením dalšího důkazu, nutno rozhodnout ve prospěch obviněného. Pro uvedené okolnosti nelze než konstatovat, že obecné soudy v ústavní stížnosti napadených rozhodnutích nedostály požadavkům, jež v rovné práva jednoduchého plynou pro ně z kautel vyplývajících ze zásady volného hodnocení důkazů a zásady in dubio pro reo (§ 2 odst. 2 a 6 tr. ř.).

Ústavní soud ve své konstantní rozhodovací praxi vymezil podmínky, za nichž nesprávná aplikace norem jednoduchého práva obecnými soudy vede k porušení ústavně zaručeného práva či svobody (k tomu srov. např. náleze Ústavního soudu ve věci sp. zn. III. ÚS 173/02 a sp. zn. I. ÚS 733/01, Sbírka rozhodnutí, svazek 28, náleze č. 127; svazek 32, náleze č. 26). Jednou z nich je případ svévolné aplikace normy jednoduchého práva ze strany obecného soudu, a to za situace, kdy právní závěr obecného soudu je "v extrémním nesouladu s vykonanými skutkovými a právními zjištěními" (např. sp. zn. III. ÚS 84/94, sp. zn. III. ÚS 166/95, sp. zn. I. ÚS 401/98, sp. zn. II. ÚS 252/99, sp. zn. I. ÚS 129/2000, sp. zn. I. ÚS 549/2000, sp. zn. III. ÚS 694/02 - Sbírka rozhodnutí, svazek 3, náleze č. 34; svazek 4, náleze č. 79; svazek 13, náleze č. 3; svazek 19, náleze č. 15; svazek 19, náleze č. 134; svazek 22, náleze č. 63; svazek 31, náleze č. 148). Podle přesvědčení Ústavního soudu k takovému nesouladu došlo i v daném případě. Obecné soudy provedly rozporné a neúplné hodnocení důkazů a zjištěný skutkový stav rekonstruovaly v rozporu s provedenými důkazy, čímž

Zdroj: NALUS - databáze rozhodnutí Ústavního soudu

porušily základní práva stěžovatele plynoucí z čl. 36 odst. 1 Listiny. Nadto tím, že odvolací i nalézací soud nedostály požadavkům plynoucím ze zásady in dubio pro reo, porušily i základní právo stěžovatele na presumpci neviný podle čl. 40 odst. 2 Listiny.

Proto Ústavnímu soudu nezbylo, než ústavní stížnosti napadená rozhodnutí pro porušení čl. 36 odst. 1 a čl. 40 odst. 2 Listiny podle § 82 odst. 2 a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušit. Současně bylo zrušeno též rozhodnutí dovolacího soudu, které navazuje na napadená rozhodnutí soudů první a druhé instance, neboť by samotné nemohlo obstát a jeho existence by byla v rozporu s principem právní jistoty.

V dalším řízení po zrušení rozhodnutí Ústavním soudem budou obecné soudy vázány ve smyslu § 314h tr. ř. právním názorem, že trestný čin stěžovatele je třeba kvalifikovat jako trestný čin ublížení na zdraví podle § 222 odst. 1 a 3 tr. zákona.

2. Náleze Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 177/04 ze dne 18. 11. 2004; N 172/35 SbNU 315 **Dokazování v trestním řízení - výpověď poškozeného**

Náleze Ústavního soudu - III. senátu složeného z předsedy senátu JUDr. Jana Musila a soudců JUDr. Pavla Holländera a JUDr. Jiřího Muchy - ze dne 18. listopadu 2004 sp. zn. III. ÚS 177/04 ve věci ústavní stížnosti Z. U. proti usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem, pobočky v Liberci, ze 17. 1. 2003 sp. zn. 55 To 501/2002 a rozsudku Okresního soudu v Liberci ze 22. 11. 2002 sp. zn. 2 T 141/2002, jimiž byl stěžovatel za trestný čin loupeže odsouzen k trestu odnětí svobody a byla mu uložena povinnost uhradit poškozenému škodu.

Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem, pobočky v Liberci, ze dne 17. ledna 2003 č. j. 55 To 501/2002-274 a rozsudek Okresního soudu v Liberci ze dne 22. listopadu 2002 č. j. 2 T 141/2002-215 se zrušují.

Odůvodnění

Včas podanou, jakož i z pohledu ostatních zákonných náležitostí formálně bezvadnou ústavní stížností stěžovatel napadl v záhlaví uvedená rozhodnutí obecných soudů s tvrzením, že se jimi cítí být dotčen ve svých ústavně zaručených základních právech plynoucích z čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen "Listina") a čl. 6 odst. 1 a odst. 3 písm. c) a d) Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen "Úmluva").

Stížnostní body návrhu směřovaly jednak proti hodnocení důkazů provedenému označenými soudy v dané trestní věci, jednak obsahovaly nesouhlas stěžovatele s nevyhověním jeho důkazním návrhům, přičemž stěžovatel namítal porušení § 2 odst. 5 a 13 trestního řádu (dále jen "tr. řád."). Konkrétně předsedtel svůj odlišný náhled na hodnocení svědeckých výpovědí svědků P...e, P...a a B. a dále obecným soudům vytýkal, že neprovedly důkaz výsledkem obsluhy obcerstvení na autobusovém nádraží, obsluhy baru, která mu volala taxi, a taxikáře, jenž ho vzl na autobusové nádraží. Stěžovatel rovněž namítal, že nedošlo k provedení důkazu grafologickou expertizou, nebyl vypracován psychiatrický a psychologický posudek na osobu poškozeného, nebyly provedeny důkazy k prokázání zdravotního stavu stěžovatele a konečně nedošlo ani k akceptování návrhu na provedení rekonstrukce. Zejména potom stěžovatel zpochybňoval věrohodnost klíčového svědka, poškozeného H. E. E., když ve vztahu k usvědčující relevanci tohoto stěžejního důkazu, resp. poznatku učiněného z výslechu jmenovaného svědka poukázal na to, že nebyly splněny zákonné podmínky pro čtení předmětné svědecké výpovědi, neboť byla čtena bez souhlasu stěžovatele a osobním výslechu poškozeného před soudem nic nebránilo. Nebyl nedosažitelný, v době konání hlavního líčení dokonce pobýval v Liberci a před státními orgány České republiky vůbec nevypovídal. S ohledem na takto konstruované a v odůvodnění ústavní stížnosti blíže rozvedené výhrady se stěžovatel domáhal, aby Ústavní soud napadená rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem, pobočky v Liberci, a Okresního soudu v Liberci nálezem zrušil.

Na základě výzvy Ústavního soudu podle § 42 odst. 4 a § 76 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, podali k předmětné ústavní stížnosti účastníci řízení vyjádření, v němž, aniž by vznesli jakýkoliv konečný návrh stran rozhodnutí o ní, označili ústavní stížnost za nedůvodnou. Krajský soud v Ústí nad Labem, pobočka v Liberci, odkázal toliko na odůvodnění svého usnesení a Okresní soud v Liberci připojil tvrzení, dle něhož řízení proběhlo při respektování všech zásad trestního řízení a v souladu s platným trestním právem hmotným i procesním.

Z obsahu spisu Okresního soudu v Liberci sp. zn. 2 T 141/2002, jež si vyžádal, Ústavní soud zjistil, že stran merita věci byl stěžovatel po provedeném trestním řízení rozsudkem tamního soudu ze dne ze dne 22. 11. 2002 č. j. 2 T 141/2002-215 ve spojení s odvolání zamítajícím usnesením Krajského soudu v Ústí nad Labem, pobočky v Liberci, ze dne 17. 1. 2003 č. j. 55 To 501/2002-274 pro ve výroku rozhodnutí nalézacího soudu blíže popsaný skutek uznán vinným ze spáchání trestného činu loupeže podle § 234 odst. 1 trestního zákona a odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání šesti let, pro jehož výkon byl zařazen do věznice s ostrahou. Rovněž mu bylo uloženo uhradit poškozenému blíže specifikovanou škodu a se zbytkem uplatněného nároku na náhradu škody byl poškozený odkázán na řízení ve věcech občanskoprávních.

Ústavní soud dále, jelikož není vázán odůvodněním návrhu, nýbrž toliko jeho petitem, za účelem posouzení opodstatněnosti podané ústavní stížnosti, tudíž s cílem vést dokazování ke skutečnostem dokládajícím dotčení na základních právech a svobodách

Zdroj: NALUS - databáze rozhodnutí Ústavního soudu

[sp. zn. III. ÚS 464/99, sp. zn. III. ÚS 345/2000, sp. zn. III. ÚS 138/2000, sp. zn. III. ÚS 49/01 - Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu (dále jen "Sbírka rozhodnutí"), svazek 19, nálež č. 109; svazek 20, nálež č. 169; svazek 21, nálež č. 53; svazek 22, nálež č. 80 - a další], provedl v předmětné věci při konaném ústním jednání dokazování označeným spisem Okresního soudu v Liberci (§ 48 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb.). Z něj z pohledu relevantního pro výrok tohoto nálezu, tj. se zřetelem k tomu, že za zásadní usvědčující přímý důkaz byla vzata výpověď poškozeného H. E. E., v intencích naznačeného přezkumu zjistil následující:

- z rozhodnutí (opatření) Okresního soudu v Liberci ze dne 12. 4. 2002 č. j. 1 Nt 508/2002-8 o ustanovení obhájce stěžovateli, založeném na č. I. 34 předmětného spisu, že jím byl stěžovatel v dané trestní věci z důvodu nutně obhajoby (§ 36 odst. 3 tr. řádu) ustanoven obhájce Mgr. J. B.,

- na č. I. 81 se nalézá připsat jmenovaného obhájce ze dne 20. 5. 2002 adresovaný a téhož dne doručený Okresnímu státnímu zastupitelství v Liberci, v němž uvádí "nežádám, abych byl vyrozumíván o datu a místě konání výsledku poškozeného občana SRN H. E., nar. 27. 11. 1936, bytem E., M. 173, neboť účast při tomto úkonu neplánuji"; za zmínku v této souvislosti stojí i skutečnost, že žádost o právní pomoc adresovaná SRN byla Okresním státním zastupitelstvím v Liberci vyhotovena již 17. 5. 2002 (č. I. 72 a násl.),

- z plné moci založené na č. I. 38 spisu bylo zjištěno, že 6. 5. 2002 udělil stěžovatel plnou moc Mgr. J. D. s tím, aby jej obhajoval v předmětné trestní věci, přičemž jmenovaný advokát připsal datovaným dnem 7. 6. 2002 Policii České republiky, službě kriminální policie a vyšetřování, Liberec (č. I. 39), tudíž orgánu činném v (proti stěžovateli vedeném) trestním řízení sdělil, že žádá "o vyrozumívání o všech úkonech, které se v průběhu dalšího vyšetřování budou bezprostředně týkat mého klienta, tak abych se jich mohl zúčastnit"; k takto zažurnalizovanému sdělení není připojeno, kdy bylo policejnímu orgánu doručeno, nutno tedy dle přesvědčení Ústavního soudu presumovat (in favorem obviněného), že bylo doručeno dnem, který je označen jako datum jeho sepsání; konečně tato skutečnost se podává i z usnesení policejního rady (Police České republiky, okresní ředitelství, služba kriminální policie a vyšetřování, Liberec) ze dne 26. 7. 2002 ČTS: ORLI-721/SKPV-I-02, jímž byla původnímu (ustanovenému) obhájci Mgr. J. B. určena výše odměny a náhrady hotových výloh a v němž se výslovně konstatuje, že dne 7. 6. 2002 na základě plné moci ze dne 6. 5. 2002 převzal další obhajobu obviněného (stěžovatele) Mgr. J. D., a proto tímto dnem "obhajoba Mgr. B. a byla ukončena" (č. I. 36 spisu); tentýž policejní rada přitom již 12. 6. 2002, právě z důvodu, že si stěžovatel zvolil jako obhájce Mgr. D., žádal Okresní soud v Liberci o formální zrušení zastoupení ustanoveným obhájcem Mgr. B. (č. I. 35),

- na č. I. 82-95 spisu je potom založen nejprve v německém originále a následně v českém překladu výslech svědka, poškozeného H. E. E., konaný ve SRN dne 24. 6. 2002.

- z protokolu o hlavním líčení konaném dne 22. 11. 2002 před Okresním soudem v Liberci bylo zjištěno, že "podle § 211 odst. 2 písm. a) tr. řádu se čte výslech svědka E. na č. I. 62-64, 88-95" (č. I. 209); na citovaných listech je založen překlad výpovědi tohoto svědka učiněné před příslušnými orgány SRN,

- v odůvodnění rozsudku Okresního soudu v Liberci ze dne 22. 11. 2002 č. j. 2 T 141/2002-215 se uvádí, že výpověď jmenovaného svědka, který je cizím státním příslušníkem a odmítl se k soudu z osobních důvodů dostavit, byla dle § 211 odst. 2 písm. a) tr. řádu čtena s tím, že "obhájce obžalovaného měl možnost se výslechu zúčastnit, ale nevyužil ji" (str. 3 rozsudku, resp. č. I. 216 a násl.),

- konečně z obsahu odůvodnění rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem, pobočky v Liberci, jako v dané věci (přezkumného) soudu odvolacího, tj. z usnesení ze dne 17. 1. 2003 č. j. 55 To 501/2002-274 se potom podává, že nalézací soud vyšel z důkazů "procesně správně provedených" (str. 4, resp. č. I. 274d).

K takto zjištěným skutečnostem, jakož i výhradám stěžovatele vpředu uvedeným nezbyvá než uvést, že Ústavní soud není součástí soustavy obecných soudů a není zpravidla oprávněn zasahovat do rozhodování těchto soudů. Tato maxima je prolomena pouze tehdy, pokud by na úkor stěžovateli vytkočily z mezi daných rámcem ústavně zaručených základních lidských práv [čl. 83, čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen "Ústava")]. Naznačené vybočení z ústavních kautel stěžovatel v ústavní stížnosti namítal a v důsledku tohoto tvrzení posléze navrhoval zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí obecných soudů.

Z pohledu ústavněprávního lze vymezit zobecňující podmínky, za jejichž splnění má nesprávná realizace důkazního řízení za následek porušení základních práv a svobod ve smyslu dotčení postulátů spravedlivého procesu.

V řízení o ústavních stížnostech lze jako první vyčlenit případy tzv. opomenutých důkazů. Jde jednak dílem o procesní situace, v nichž bylo účastníky řízení navrženo provedení konkrétního důkazu, přičemž návrh na toto provedení byl soudem bez věcně adekvátního odůvodnění zamítnut, eventuálně zcela opomenut, což znamená, že ve vlastních rozhodovacích důvodech o něm ve vztahu k jeho zamítnutí nebyla zmínka buď žádná či toliko okrajová a obecná neodpovídající povaze a závažnosti věci. Dílem se dále potom jedná o situace, kdy v řízení provedené důkazy nebyly v odůvodnění meritorního rozhodnutí, ať již negativně či pozitivně, zohledněny při ustálení jejího skutkového základu, tj., soud je neucínil předmětem svých úvah a hodnocení, ačkoliv byly řádně provedeny (sp. zn. III. ÚS 150/93, sp. zn. III. ÚS 61/94, sp. zn. III. ÚS 51/96, sp. zn. IV. ÚS 185/96, sp. zn. II. ÚS 213/2000, sp. zn. I. ÚS 549/2000, sp. zn. IV. ÚS 582/01, sp. zn. II. ÚS 182/02, sp. zn. I. ÚS 413/02, sp. zn. IV. ÚS 219/03 - Sbírka rozhodnutí, svazek 2, nálež č. 49; svazek 3, nálež č. 10; svazek 8, nálež č. 57; svazek 6, nálež č. 131; svazek 25, nálež

Zdroj: NALUS - databáze rozhodnutí Ústavního soudu

č. 19; svazek 22, nálež č. 63; svazek 26, nálež č. 52; svazek 31, nálež č. 130; svazek 29, nálež č. 4; svazek 32, nálež č. 25 – a další).

Další skupinu případů tvoří situace, kdy důkaz, resp. informace v něm obsažená není získán co do jednotlivých dílčích komponentů (fází) procesu dokazování procesně přípustným způsobem, a tudíž musí být soudem a limine vyloučen (v kontrapozici k předchozímu "opomenutí") z předmětu úvah směřujících ke zjištění skutkového základu věci (sp. zn. IV. ÚS 135/99, sp. zn. I. ÚS 129/2000, sp. zn. III. ÚS 190/01, sp. zn. II. ÚS 291/2000 - Sbírka rozhodnutí, svazek 14, nálež č. 74; svazek 19, nálež č. 134; svazek 24, nálež č. 167; svazek 26, nálež č. 69 - a další).

Konečně třetí základní skupinou případů vad důkazního řízení jsou v řízení o ústavních stížnostech případy, kdy z odůvodnění rozhodnutí nevyplývá vztah mezi skutkovými zjištěními a úvahami při hodnocení důkazů na straně jedné a právními závěry na straně druhé, resp. případy, kdy v soudním rozhodování jsou učiněná skutková zjištění v extrémním nesouladu s provedenými důkazy (sp. zn. III. ÚS 84/94, sp. zn. III. ÚS 166/95, sp. zn. II. ÚS 182/02, sp. zn. IV. ÚS 570/03 - Sbírka rozhodnutí, svazek 3, nálež č. 34; svazek 4, nálež č. 79; svazek 31, nálež č. 130, svazek 33, nálež č. 91 - a další).

V řízení o ústavních stížnostech lze tedy co do ústavněprávní relevance pochybení v kognitivním procesu dokazování jakožto procesu zjišťování skutkového stavu vyčlenit případy důkazů opomenutých, případy důkazů získaných, a tudíž posléze i použitých v rozporu s procesními předpisy, a konečně případy svévolného hodnocení důkazů provedeného bez jakéhokoliv akceptovatelného racionálního logického základu. Ústavní soud jako soudní orgán ochrany ústavnosti je tak v daném ohledu povolán korigovat pouze nejextrémnější excesy.

Pokud se týče polemiky stěžovatele s hodnocením důkazů provedeným ze strany obecných soudů a stejně tak i s důvody, proč nevyhověly jeho důkazním návrhům, pochybení podřaditelná pod výše zmíněné vady v projednáváné věci Ústavní soud, vycházejí z obsahu připojeného spisu a napadených rozhodnutí, neshledal. V tomto ohledu jsou rozhodnutí obecných soudů přiměřeně a racionálně logickým způsobem odůvodněna (§ 125 odst. 1, § 134 odst. 2 tr. řádu), přičemž tyto jejich myšlenkové konstrukce upínající se k dokazování jsou výrazem nezávislého soudního rozhodování deklarovaného čl. 82 Ústavy.

S poukazem na shora citovaná zjištění plynoucí z obsahu spisu Okresního soudu v Liberci sp. zn. 2 T 141/2002 je ovšem nutno konstatovat, že před nalézacím soudem přečtením výpovědi poškozeného provedený stěžejní důkaz je se zřetelem k tomu, že stěžovatelem zvolený obhájce žádal, aby byl vyrozumíván o všech úkonech týkajících se jeho klienta tak, aby se jich mohl zúčastnit, a vzhledem ke shora citovaným časovým údajům (§ 37 odst. 2 tr. řádu) důkazem v meritorním řízení před soudem procesně nepoužitelným (srov. nálež ve věci sp. zn. IV. ÚS 135/99 - viz výše), a daná výpověď tak byla čtena v rozporu s procesními předpisy umožňujícími tuto výjimku ze zásady bezprostřednosti, resp. ústnosti v hlavním líčení [§ 211 odst. 2 písm. a) ve spojení s § 165 odst. 2 a 3, § 2 odst. 13 tr. řádu]. Byť tedy byla splněna zákonná podmínka nedosažitelnosti svědka, neboť bylo zřejmé, že se na předvolání k výslechu dobrovolně nedostaví, přičemž donutit jej jako cizího státního příslušníka k účasti u hlavního líčení nepřichází v úvahu a jeho výslech před soudem tak byl znemožněn (Rt 13/95), nebylo možno postupovat podle ustanovení § 211 odst. 2 písm. a) tr. řádu.

Pro uvedené pochybení Ústavní soud dospěl k závěru, že vývody obecných soudů, jež vyústily v meritorní výrok o vině a trestu, učiněné na základě takto použitého důkazu svědeckou výpovědí nemohou pro jeho vady obstát, protože ústavní stížnosti vyhověl a napadená rozhodnutí, vydaná v rozporu s kautelami plynoucími z čl. 38 odst. 2 a čl. 40 odst. 3 Listiny a čl. 6 odst. 1 a odst. 3 písm. c) a d) Úmluvy nálezkem zrušil, a to aniž by tímto jakkoli předjímal výsledek v samotném meritorním rozhodnutí [§ 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů].

3. Nálež Ústavního soudu sp. zn. IV.ÚS 251/04 ze dne 24. 2. 2005; N 34/36 SbNU 379 **Změna právní kvalifikace skutku**

Nález Ústavního soudu - IV. senátu složeného z předsedkyně senátu JUDr. Michaely Židlické a soudců JUDr. Miloslava Výborného a JUDr. Elišky Wagnerové - ze dne 24. února 2005 sp. zn. IV. ÚS 251/04 ve věci ústavní stížnosti Ing. M. K. proti usnesení Nejvyššího soudu z 28. 4. 2004 sp. zn. 7 Tdo 144/2004 o odmítnutí stěžovatelova dovolání, proti rozsudku Vrchního soudu v Olomouci z 26. 6. 2003 sp. zn. 1 To 40/2003, jímž bylo stěžovatelovo jednání kvalifikováno jako trestný čin zneužívání informací v obchodním styku, a proti rozsudku Krajského soudu v Brně z 26. 3. 2003 sp. zn. 39 T 3/2000, jímž byl stěžovatel uznán vinným trestným činem podvodu a odsouzen k trestu odnětí svobody, a návrhu na odložení vykonatelnosti uloženého trestu odnětí svobody.

1. Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 4. 2004 č. j. 7 Tdo 144/2004-1975 a rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 26. 6. 2003 č. j. 1 To 40/2003-1922 se zrušují.

2. Návrh na zrušení rozsudku Krajského soudu v Brně ze dne 26. 3. 2003 č. j. 39 T 3/2000-1860 se odmítá.

Zdroj: NALUS - databáze rozhodnutí Ústavního soudu

Odůvodnění

Stěžovatel se ústavní stížností, doručenou Ústavnímu soudu dne 29. 7. 2004, domáhal zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí soudů s tvrzením, že jimi bylo zasaženo do jeho základních práv. Zároveň požadoval, aby Ústavní soud odložil vykonatelnost trestu odnětí svobody, jenž mu byl uložen napadeným rozsudkem Vrchního soudu v Olomouci.

I.

Ústavní soud ze spisu Krajského soudu v Brně sp. zn. 39 T 3/2000 zjistil, že ústavní stížností napadeným rozsudkem Krajského soudu v Brně byl stěžovatel pro skutek v rozsudku popsany uznán vinným trestným činem podvodu podle § 250 odst. 1 a 4 trestního zákona a byl mu uložen podle § 250 odst. 4 trestního zákona trest odnětí svobody v trvání šesti a půl let se zařazením pro výkon trestu do věznice s dozorem.

Rozsudek napadl státní zástupce odvoláním v neprospěch obžalovaného. Podle státního zástupce soud dospěl ke správným skutkovým zjištěním, pochybil však stran právní kvalifikace, neboť jednání obžalovaného mělo naplnit stránky skutkové podstaty trestného činu zneužívání informací v obchodním styku podle § 128 odst. 2 a 4 trestního zákona.

Zároveň podal odvolání i stěžovatel. Vytýkal soudu, že neúplně zjistil skutkový stav, neprovedl některé důkazy navrhované obžalovaným, v důsledku čehož nemohl rozhodnout správně ani v otázce právního posouzení skutku. Navíc měl soud prvního stupně porušit zásadu, podle níž může být obžalovaný souzen pouze za skutek, pro nějž bylo řádně zahájeno trestní stíhání. Trestní stíhání bylo zahájeno sdělením obvinění pro trestný čin zneužívání informací v obchodním styku podle § 128 odst. 1, 2 a 4 trestního zákona. S touto právní kvalifikací bylo provedeno i seznámení s výsledky vyšetřování. Obžaloba však byla podána pro trestný čin podvodu. Proti odsuzujícímu rozsudku podal státní zástupce odvolání, kterým se domáhá další právní překvalifikace jednání.

Vrchní soud v Olomouci rozsudkem ze dne 26. 6. 2003 č. j. 1 To 40/2003-1922 podle § 258 odst. 1 písm. b) a d) a odst. 2 trestního řádu napadený rozsudek zrušil. Podle § 259 odst. 3 trestního řádu pak nově ve věci rozhodl. Vrchní soud se neztotožnil s námitkou obžalovaného, že nebyla zachována totožnost skutku, pro který mu bylo sděleno obvinění, pro který byla podána obžaloba a pro který byl nakonec uznán vinným. Podstatou předmětného skutku je zcizení nemovitosti ke škodě G. S., a. s. Skutkové okolnosti byly ve sdělení obvinění popsány. Skutečnost, že ve sděleném obvinění je uvedena jiná smlouva, než o které hovoří obžaloba a následně rozsudek, nemá na zachování totožnosti skutku podle vrchního soudu žádný vliv. K otázce skutkových zjištění pak vrchní soud konstatoval, že soud prvního stupně sice provedl v tomto směru obsáhlé dokazování, ovšem ne v takovém rozsahu, jak mu to ukládá § 2 odst. 5 trestního řádu. Vrchní soud přisvědčil námitce obžalovaného, že soud prvního stupně ne zcela dostatečným způsobem objasnil cenu předmětných nemovitostí. Soud prvního stupně také pochybil, když v odůvodnění rozsudku neuvedl, proč zamítl návrh na provedení některých důkazů. Uvedené okolnosti měly za následek zrušení rozsudku, neboť nalézací soud se nevypořádal se všemi okolnostmi významnými pro rozhodnutí. Vrchní soud proto doplnil dokazování (přečtením znaleckého posudku, výslechem svědka a výslechem znalce). Teprve takto doplněným dokazováním byl podle vrchního soudu ustálen skutkový stav věci, a to v rozsahu, který je nezbytný pro rozhodnutí soudu. Jednání obžalovaného kvalifikoval poté jako trestný čin zneužívání informací v obchodním styku podle § 128 odst. 2 a 4 trestního zákona. S přihlédnutím k osobním poměrům obžalovaného pak dospěl k závěru, že není nutno ukládat přísnější trest, než ukládal soud prvního stupně, avšak pro výkon trestu zařadil obžalovaného do věznice s ostrahou.

Rozsudek vrchního soudu napadl stěžovatel dovoláním z důvodu § 265b odst. 1 písm. g) trestního řádu, tedy pro nesprávné právní posouzení skutku. Namítal, že právní kvalifikace použitá Vrchním soudem v Olomouci trpí vadami. Vrchní soud pouze konstatoval, že v jednání obviněného spatřuje znaky skutkové podstaty trestného činu podle § 128 odst. 2 trestního zákona, neboť obviněný jako člen orgánů dvou organizací s podobným předmětem činnosti (G. S., a. s., a G. R., s. r. o.) uzavřel smlouvy, kterými došlo k převedení předmětných nemovitostí z majetku G. S., a. s., na G. R., s. r. o., resp. na Z. K. jako fyzickou osobu. Toto hodnocení však odporuje skutkovým zjištěním, která vrchní soud učinil a na která na jiném místě sám poukazuje.

Nejvyšší soud v neveřejném zasedání rozhodl o dovolání usnesením ze dne 28. 4. 2004 č. j. 7 Tdo 144/2004-1975 tak, že dovolání podle § 265i odst. 1 písm. f) trestního řádu odmítl. V odůvodnění především uvedl, že je důvodná námitka dovolatele, že právní posouzení skutku je nesprávné a důvod dovolání podle § 265b odst. 1 písm. g) trestního řádu je ve věci dán. Nejvyšší soud neshledal ve věci naplnění subjektivní stránky trestné podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 trestního zákona (jak dovolatel v dovolání skutek kvalifikoval); s ohledem na zjištěné okolnosti případu dospěl k závěru, že z hlediska právního posouzení skutku přichází v úvahu posouzení jednání obžalovaného jako trestný čin zpronevěry podle § 248 odst. 1 a 4 trestního zákona. Protože však za trestný čin zneužívání informací v obchodním styku podle § 128 odst. 2 a 4 trestního zákona, jímž byl obviněný uznán vinným napadeným rozsudkem Vrchního soudu v Olomouci, a rovněž za trestný čin zpronevěry podle § 248 odst. 1 a 4 trestního zákona hrozí pachatelé stejný trest odnětí svobody na 5 až 12 let, je zřejmé, že by přezkoumáním napadeného rozhodnutí v odvolacím řízení a rozhodnutí o dovolání nemohlo vést k takovému výsledku, aby se situace obviněného podstatně ve věci změnila. I v případě, že by Nejvyšší soud podanému dovolání zcela vyhověl, by totiž zůstalo postavení obviněného v řízení v podstatě stejné, jako je jeho postavení vyplývající z dovoláním napadeného pravomocného rozsudku. Protože současně podstata dovolání je založena na jiném posouzení subjektivní stránky a v odvolacím řízení by tak nebyla podle Nejvyššího soudu řešena otázka po právní stránce zásadního významu, bylo dovolání odmítnuto podle § 265i odst. 1 písm. f) trestního řádu.

Zdroj: NALUS - databáze rozhodnutí Ústavního soudu

II.

Uvedené usnesení Nejvyššího soudu spolu s rozsudky Vrchního soudu v Olomouci a Krajského soudu v Brně napadl stěžovatel ústavní stížností.

V ní tvrdí, že v řízení před soudy byla porušena jeho základní práva na soudní a jinou právní ochranu a právo presumpce nevinny [čl. 36 odst. 1 a čl. 40 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen "Listina")]. K porušení presumpce nevinny mělo dojít tím, že Nejvyšší soud při přezkoumání důvodů dovolání vycházel ze zjevně formalistického přístupu k věci. Dospěl k závěru, že u skutkových zjištění nemá zákonnou možnost je přezkoumávat, a pokud vyjde ze skutkových zjištění, jak byla učiněna odvolacím soudem, je sice namíste jiná právní kvalifikace, avšak tato změna by pro obviněného neměla žádný praktický význam. Zásada spravedlivého procesu však vyžaduje, aby právní posouzení odpovídalo skutkovým zjištěním, přičemž interpretace provedených důkazů musí odpovídat základním zásadám trestního řízení a konec konců i principu presumpce nevinny, ze kterého vyplývá i princip in dubio pro reo, jehož je soud povinen použít při hodnocení důkazů. Právní kvalifikace, která se opírá o nesprávnou interpretaci provedených důkazů nebo jejich neúplný soubor, nemůže být v souladu s hmotným právem.

Nejvyšší soud dospěl k závěru, že jednání bylo dokonáno převodem obchodního podílu, jehož hodnotu, resp. cenu však v průběhu trestního řízení soud nikterak nezkoval. V průběhu řízení se vycházelo pouze z hodnoty nemovitostí, které byly vloženy do obchodní společnosti, nikoliv z ceny obchodního podílu, který je nepochybně ovlivněn i vyšší ekologické zátěží, jejížž ocenění se stěžovatel v průběhu řízení marně domáhal.

Úvaha Nejvyššího soudu, že jednání spočívající v převodu obchodního podílu z majetku společnosti naplňuje znaky trestného činu zpronevěry podle § 248 odst. 1 trestního zákona, je v rozporu s hmotným právem, neboť obchodní podíl představuje podle § 61 odst. 1 obchodního zákoníku účast společníka ve společnosti a z ní plynoucí práva a povinnosti, nejde tedy o věc, jejíž přisvojení je podstatou trestného činu zpronevěry.

Porušení práva na soudní a jinou právní ochranu se dopustil Nejvyšší soud v usnesení, kterým sice dospěl k závěru, že hmotněprávní kvalifikace jednání stěžovatele, učiněná Vrchním soudem v Olomouci je nesprávná, ale s odkazem na shodnost trestní sazby kvalifikované skutkové podstaty podle § 248 odst. 4 trestního zákona a § 128 odst. 4 trestního zákona dovolání odmítl. Každá právní kvalifikace přitom dává obviněnému možnost hájit se odlišným způsobem a stěžovatele nelze krátit na jeho právech na obhajobu tím, že dovolací soud dospěje k jinému hmotněprávnímu posouzení jeho jednání, avšak vyhodnotí je jako nevýznamné s odkazem na shodnou trestní sazbu. Svým postupem Nejvyšší soud zásadním způsobem porušil základní právo stěžovatele.

Soudy měly zkrátit stěžovatele na jeho právech i tím, že odmítly provést důkaz zjištěním ekologické zátěže na předmětných pozemcích, a při oceňování nemovitostí tak braly v úvahu pouze uváděná aktiva, a nikoliv také pasiva, která na nemovitostech vázla, a nevalzy v úvahu převzetí dalších pasiv nabyvatelem obchodního podílu. Na nutnost ocenění ekologických škod upozorňoval v rámci řízení u odvolacího soudu i soudní znalec s tím, že případná kontaminace pozemků by měla zásadní vliv na jím zjištěnou cenu pozemků. Přesto odvolací soud tento důkaz neopatřil.

S ohledem na svou osobní a rodinnou situaci (stěžovatel je v plném invalidním důchodu, vdovec, má v péči duševně, tělesně a zrakově postiženého syna a další syn je v trvalém psychiatrickém léčení a v invalidním důchodu) požádal Ústavní soud, aby odložil výkon jeho trestu, neboť tento výkon by znamenal pro stěžovatele nepoměrně velkou újmu.

III.

Předsedkyně senátu 39 T Krajského soudu v Brně ve vyjádření doručeném Ústavnímu soudu dne 30. 8. 2004 uvedla, že předseda senátu, který o věci rozhodoval v prvním stupni, již na krajském soudě nepracuje. Nemůže se proto vyjádřit k hmotněprávní ani k procesněprávní stránce věci. Sděbila však, že výkon trestu byl stěžovateli odložen do 30. 11. 2004.

Vrchní soud v Olomouci ve vyjádření doručeném Ústavnímu soudu dne 2. 9. 2004 uvedl, že orgány činné v trestním řízení postupovaly v předmětné věci v souladu s trestním řádem. Stěžovatel byl po celé trestní stíhání řádně zastoupen advokátem a v řízení před obecními soudy byla respektována zásada ústnosti a bezprostřednosti prováděných důkazů, právní závěry soudů byly dostatečně odůvodněny v napadených rozhodnutích. Na základě doplnění dokazování byl ustálen skutkový stav věci (§ 2 odst. 5 trestního řádu), který byl nezbytný k vydání rozsudku soudem druhého stupně.

Nejvyšší soud ve vyjádření doručeném Ústavnímu soudu dne 13. 9. 2004 uvedl, že žádné základní právo na další přezkum pravomocných výroků v trestní věci neexistuje. Výklad postavení Nejvyššího soudu v odvolacím řízení, jak jej provedl stěžovatel, nemá proto oporu v zákoně. Ke skutkové námitce, že soudy odmítly provést důkaz zjištěním ekologické zátěže předmětných pozemků, uvedl, že tato otázka byla dořešena dokazováním u odvolacího soudu, který také své závěry odůvodnil v rozsudku.

Pokud jde o namítané porušení práva na soudní a jinou ochranu, podle Nejvyššího soudu stěžovatel i státní zástupkyně souhlasili s projednáním dovolání v neveřejném zasedání. Stěžovatel převzal písemné vyjádření státní zástupkyně, ze kterého vyplývalo, že jednání stěžovatele naplňuje znaky trestného činu zpronevěry. Stěžovatel tedy měl možnost uplatnit své námitky proti takové právní kvalifikaci, což neucínil. K porušení práva na obhajobu proto nemohlo dojít. Rozhodnutí také s ohledem na výše uvedené

Zdroj: NALUS - databáze rozhodnutí Ústavního soudu

skutečnosti nemohlo být překvapivým rozhodnutím. Stěžovatel nečinně vyčkával rozhodnutí dovolacího soudu a když toto rozhodnutí nevyznělo v jeho prospěch, dodatečně se domáhá ochrany svých nevyužitých procesních práv u Ústavního soudu.

Nejvyšší soud dále uvedl, že akceptoval stanovisko nejvyšší státní zástupkyně, která navrhla, aby dovolání bylo podle § 265i odst. 1 písm. f) trestního řádu odmítnuto vzhledem k tomu, že použití správné právní kvalifikace by nijak neovlivnilo výši trestní sazby, a projednání dovolání by nemohlo proto zásadně ovlivnit postavení obviněného, když současně nejde o řešení otázky po právní stránce zásadního významu.

Pokud jde o stěžovatelovu námitku, že obchodní podíl není věcí v právním slova smyslu, z odůvodnění rozhodnutí o dovolání je zřejmé, že za věc nebyl považován obchodní podíl, ale výlučně předmětné nemovitosti. Samotný převod obchodního podílu byl pouze jedním z prostředků ke spáchání trestného činu. Navrhl proto, aby Ústavní soud stížnost jako zjevně neopodstatněnou odmítl.

Ústavní soud si vyžádal rovněž vyjádření vedlejších účastníků k ústavní stížnosti. Vrchní státní zástupce v Olomouci podle sdělení doručeného Ústavnímu soudu dne 7. 12. 2004 nevyužil svého oprávnění se ke stížnosti vyjádřit. Krajské státní zastupitelství v Brně se k ústavní stížnosti rovněž nevyjádřilo. Nejvyšší státní zastupitelství ve vyjádření doručeném Ústavnímu soudu dne 20. 12. 2004 nejprve obsáhle rekapitulovalo výsledky řízení před obecnými soudy a Nejvyšším soudem, poukázalo na skutečnost, že způsob, jímž byl skutek popsán odvolacím soudem je veden snahou vyjádřit skutkové okolnosti, které by měly odpovídat zákonným znakům trestného činu podle § 128 trestního zákona, ale samotný skutek, který je podstatný pro rozhodnutí soudů, údajně zakázané konkurenční jednání obviněného neobsahuje. Oporu v provedeném dokazování rovněž mají skutková zjištění, kterými vymezil skutek ve výroku o vině prvostupňový soud, který však pro právní kvalifikaci zaměnil předpokládanou existenci příčinné souvislosti mezi omylem určité osoby a ji učiněnou majetkovou dispozicí na straně jedné a škodou na cizím majetku a obohacením pachatele nebo jiné osoby na straně druhé se zjištěním, že obviněný úmyslně převedl na G. R., s. r. o., jako nepeněžitý vklad uvedený pozemky, jejichž cenu podhodnotil. Argumentace stěžovatele není podle Nejvyššího státního zastupitelství způsobila zvrátit stanovisko vyjádřené postupem podle § 265h odst. 2 trestního řádu. Na základě řádně zjištěného skutkového stavu Vrchní soud v Olomouci a Nejvyšší soud vyvodily v souladu s ústavní zásadou nezávislosti soudní moci [čl. 81 a 82 Ústavy České republiky (dále jen "Ústava")] právní názor o vině stěžovatele a tento svůj názor v souladu se zákonem odůvodnily. Z hlediska ústavnosti podle Nejvyššího státního zastupitelství nelze obecným soudům nic vytknout. Na tom nic nemění ani skutečnost, že v právních názorech na trestní kvalifikaci jednání stěžovatele se obecné soudy rozcházejí - vždy totiž posoudily jednání stěžovatele jako jednání mající znaky trestného činu a své závěry v tomto směru zdůvodnily. V důsledku toho také nemohlo dojít k zásahu do základních stěžovatelových práv, neboť rozhodnutí o vině a trestu je věcí obecných soudů za předpokladu, že jejich závěr je ústavně konformním způsobem odůvodněn. Nejvyšší státní zastupitelství proto navrhlo, aby Ústavní soud stížnost jako zjevně neopodstatněnou odmítl.

IV.

Podle § 44 odst. 2 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, může Ústavní soud se souhlasem účastníků od ústního jednání upustit, nelze-li od něho očekávat další objasnění věci. Vzhledem k tomu, že účastníci, a to stěžovatel podáním doručeným Ústavnímu soudu dne 5. 11. 2004, Nejvyšší soud ve svém vyjádření k ústavní stížnosti doručeném Ústavnímu soudu dne 13. 9. 2004, Vrchní soud v Olomouci rovněž ve vyjádření k ústavní stížnosti, jež bylo doručeno Ústavnímu soudu dne 2. 9. 2004, a Krajský soud Brně podáním doručeným Ústavnímu soudu dne 2. 2. 2005, vyjádřili svůj souhlas s upuštěním od ústního jednání, a dále vzhledem k tomu, že Ústavní soud má za to, že od ústního jednání nebylo možno očekávat další objasnění věci, bylo od ústního jednání v předmětné věci upuštěno.

V.

Ústavní soud nejprve rozhodl usnesením ze dne 22. 11. 2004 č. j. IV. ÚS 251/04-25 o návrhu na odložení vykonatelnosti trestu odnětí svobody uloženého stěžovateli rozsudkem Vrchního soudu v Olomouci ze dne 26. 6. 2003 sp. zn. 1 To 40/2003 tak, že vykonatelnost výroku o trestu uloženém stěžovateli rozsudkem Vrchního soudu v Olomouci ze dne 26. 6. 2003 sp. zn. 1 To 40/2003 se odkládá do rozhodnutí Ústavního soudu o podané ústavní stížnosti.

VI.

Ústavní stížnost je důvodná.

Ústavní soud již dlouhodobě judikuje, že jeho úkolem je ochrana ústavnosti, a nikoliv zákonnosti (čl. 83 Ústavy). Ústavní soud tedy není povolán k přezkumu aplikace "jednoduchého práva". Tento přezkum může učinit jen tehdy, jestliže současně shledá porušení základního práva či svobody, která vymezují nejen rámec normativního obsahu aplikovaných právních norem, ale i rámec jejich ústavní interpretace a aplikace. Aplikace zákonných a podzákonných právních norem, která nešetří základní práva v co nejvyšší míře, pak nutně znamená porušení základního práva či svobody.

Ústavní soud je si vědom toho, že není oprávněn rozhodovat o vině a trestu stěžovatele. Je však oprávněn posoudit, zda rozhodnutím obecných soudů nedošlo k porušení ústavně zaručených základních práv nebo svobod [srov. např. rozhodnutí sp. zn. I. ÚS 615/01, Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu (dále jen "Sbírka rozhodnutí"), svazek 25, nálež č. 35; sp. zn. II. ÚS 301/98, Sbírka rozhodnutí, svazek 13, nálež č. 45; sp. zn. IV. ÚS 78/02, Sbírka rozhodnutí, svazek 28, nálež č. 129]. Posuzoval proto věc nejprve z hlediska toho, zda nebylo dotčeno právo stěžovatele na spravedlivý proces, formulované v čl. 36 a násl.

Zdroj: NALUS - databáze rozhodnutí Ústavního soudu

Listiny a v čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen "Úmluva"), a to v souladu s ustálenou judikaturou Ústavního soudu týkající se těchto ustanovení.

Ústavní soud nejprve zkoumal rozhodnutí o dovolání. V této souvislosti zjistil, že Nejvyšší soud v rámci přezkumného řízení konstatoval vadné právní posouzení stíhaného jednání, které podle něj nebylo možné kvalifikovat jako trestný čin zneužívání informací v obchodním styku podle § 128 odst. 2 a 4 trestního zákona, ale jako trestný čin zpronevěry podle § 248 odst. 1 a 4 trestního zákona. Trestní zákon charakterizuje zneužívání informací v obchodním styku jako jednání, při němž pachatel "v úmyslu opatřit sobě nebo jinému výhodu nebo prospěch neoprávněně užije informace dosud nikoli veřejně přístupné, kterou získal z důvodu svého zaměstnání, povolání, postavení nebo své funkce a jejíž zveřejnění podstatně ovlivňuje rozhodování v obchodním styku, a uskuteční nebo dá podnět k uskutečnění smlouvy nebo operace na organizovaném trhu cenných papírů nebo zboží" (§ 128 odst. 1 trestního zákona), nebo "kdo jako pracovník, člen orgánu, společník, podnikatel nebo účastník na podnikání dvou nebo více podniků nebo organizací se stejným nebo podobným předmětem činnosti v úmyslu uvedeném v odstavci 1 uzavře nebo dá popud k uzavření smlouvy na úkor jedné nebo více z nich" (§ 128 odst. 2 trestního zákona). Naproti tomu znaky zpronevěry jsou dány tak, že jde o jednání, kterého se dopustí ten "kdo si присвоjí cizí věc, která mu byla svěřena, a způsobí tak na cizím majetku škodu nikoli nepatrnou" (§ 248 odst. 1 trestního zákona).

Ze srovnání obou skutkových podstat vyplývá nepochybně velká odlišnost ve znacích skutkové podstaty spočívající v "přisvojení si cizí věci" a v tom, že někdo "opatřil sobě nebo jinému výhodu nebo prospěch".

Cílem uplatnění procesní zásady obžalovací a zásady totožnosti stíhaného skutku, které spolu s ostatními zásadami zajišťují spravedlnost trestního řízení je, mimo jiné, zajištění možnosti obviněného vyvracet, před tím než soud dospěje k závěru o jeho vině, tvrzení obžaloby, že stíhané jednání naplnilo znaky trestného činu uvedeného v trestním zákoně. Pokud soud před vynesím pravomocného rozhodnutí dospěje k závěru, že je třeba změnit právní kvalifikaci stíhaného jednání, je nutno dát možnost obviněnému na takovou situaci reagovat. V dané věci Nejvyšší soud, který rozhodoval o mimořádném oprávněném prostředku, konstatoval chybnou právní kvalifikaci, avšak dospěl k závěru, že napravení zjištěné chyby by nemohlo ve svých důsledcích změnit situaci stěžovatele v jeho prospěch. Svůj závěr opřel o skutečnost, že za trestný čin zneužívání informací v obchodním styku podle § 128 odst. 2 a 4 trestního zákona, jímž byl obviněný uznán vinným napadeným rozsudkem Vrchního soudu v Olomouci, a rovněž za trestný čin zpronevěry podle § 248 odst. 1 a 4 trestního zákona hrozí pachateli stejný trest odnětí svobody na 5 až 12 let. I kdyby Nejvyšší soud podanému dovolání zcela vyhověl, zůstalo by podle jeho názoru postavení obviněného v řízení v podstatě stejné, jako je jeho postavení vyplývající z dovoláním napadeného rozsudku.

Odůvodnění rozhodnutí o odmítnutí dovolání kromě prostého srovnání sazeb trestu odnětí svobody neobsahuje žádné další úvahy o tom, proč je závěr o spáchání trestného činu zpronevěry nezvratný a proč není třeba z hlediska námitky stěžovatele uplatnění v dovolání i přes odchýlné právní posouzení věc blížeji objasnit, nebo dokonce doplňovat dokazování ve veřejném zasedání (ustanovení § 265o odst. 2, § 265r odst. 7 trestního řádu, analog. s ustanovením § 190 odst. 1 in fine a ustanovením § 259 odst. 1, 3 trestního řádu). Teprve uvedené těchto úvah umožňuje posoudit, zda byla v řízení zajištěna rovnost stran, zda byla respektována zásada presumpce nevinny a dodržena zásada obžalovací.

Nejvyšší soud ve svém usnesení v podstatě plně akceptoval návrh (stanovisko) nejvyšší státní zástupkyně obsažené ve vyjádření k dovolání doručeném Nejvyššímu soudu dne 4. 2. 2004. Ve vyjádření k ústavní stížnosti Nejvyšší soud uvádí, že stěžovatel byl s tímto stanoviskem nejvyšší státní zástupkyně seznámen, ze spisu Krajského soudu v Brně sp. zn. 39 T 3/2000 však nevyplývá, že by k tomu skutečně došlo - spis neobsahuje žádný doklad o tom, že by vyjádření Nejvyššího státního zastupitelství k dovolání bylo stěžovateli doručeno či že s ním byl stěžovatel nebo jeho obhájce jiným způsobem seznámen. Spis obsahuje pouze koncept přípisů krajského soudu Nejvyššímu státnímu zastupitelství a obhájci obviněného (nyní stěžovatele) se žádostí o souhlas s projednáním dovolání v neveřejném zasedání. Stěžovatel prostřednictvím obhájce souhlas přípisem, doručeným krajskému soudu dne 2. 2. 2004, vyjádřil. Vyjádření nejvyšší státní zástupkyně s poukazem na nesprávné posouzení skutku bylo krajskému soudu doručeno dne 4. 2. 2004 a stěžovatel s ním seznámen prokazatelně nebyl.

Mají-li mít obžaloba a obhajoba rovné postavení, je třeba změnu právní kvalifikace provádět na základě iniciativy obžaloby tak, že se umožní příslušná procesní reakce obhajoby. Soud porušuje zásadu presumpce nevinny, pokud veden změněným právním posouzením, "doplňuje" dosavadní skutková zjištění pouhou úvahou, kterou jednoznačně neopřel o důkaz zformovaný v průběhu procesu vlivem působení obou procesních stran, z jeho povahy by (i přes změnu právního posouzení) plynulo, že je způsobilý zároveň prokázat i nově konstruované právní posouzení. Pokud tedy soud sám shledá nesprávnou právní kvalifikaci, musí se s ohledem na zásadu presumpce nevinny (čl. 40 odst. 2 Listiny) vypořádat s tím, zda není nové právní posouzení v nějakém ohledu založeno na úvaze, která by neobstála vůči námitce či důkaznímu návrhu obhajoby či obžaloby.

Řízení o mimořádných opravných prostředcích je řízením, v němž jsou přezkoumávána rozhodnutí pravomocná. Zákonodárce výslovně umožnil, aby výjimečně (v situacích, kdy je v přezkoumávaných rozhodnutích zjištěna právní vada) nemělo takové zjištění za následek zrušení přezkoumávaného rozhodnutí. To však nic nemění na povinnosti dovolacího soudu jasně a přesvědčivě (i když třeba stručně) vyloučit, že nastala zákonem předvídaná situace. Tato povinnost vyplývá z požadavků na výkon soudní moci v demokratickém právním státě, tak jak byly rozvedeny v ústavních zásadách spravedlivého procesu zakončených v čl. 36 a násl. Listiny, čl. 6 Úmluvy, jakož i čl. 1 odst. 1 Ústavy. Teprve na základě přezkoumání takového odůvodnění by mohl Ústavní soud posoudit, zda nedošlo k porušení čl. 39 a 8 Listiny.

Zdroj: NALUS - databáze rozhodnutí Ústavního soudu

Odůvodnění usnesení Nejvyššího soudu sice obsahuje úvahy o tom, proč nelze podle dosud provedených skutkových zjištění soudů prvního a druhého stupně kvalifikovat jednání stěžovatele jako podvod nebo zneužívání informací v obchodním styku, avšak neobsahuje žádné úvahy o tom, proč, i když celý směr dokazování směřoval k prokázání naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu podvodu (respekt. zneužívání informací v obchodním styku), je zjištěný skutkový stav v každém směru postačující pro závěr, že došlo ke spáchání trestného činu zpronevěry. Nejvyšší soud přesvědčivě neuvedl, proč lze takový závěr učinit pouze na podkladě spisu, obsahu dovolání a vyjádření státního zástupce, tedy bez doplňování dokazování podle § 265r odst. 7 trestního řádu. Odůvodnění napadeného usnesení Nejvyššího soudu je z valné části rekapitulací předcházejícího řízení před obecnými soudy a akceptací stanoviska Nejvyššího státního zastupitelství. Absence úvahy o tom, proč lze nový právní závěr učinit bez doplňování dokazování, neumožňuje přezkum této části usnesení Nejvyššího soudu.

Změna právní kvalifikace vždy přináší potenciální povinnost doplnit dokazování. Toto stanovisko opakovaně zastává Ústavní soud ve svých rozhodnutích, když uvádí, že změna právního náhledu odvolacího soudu je důvodem касаčního rozhodnutí odvolacího soudu, přičemž z hlediska ústavněprávního se tím účastníkům otevírá možnost uplatnění práva vyjádřit se k němu, případně i předložit nové důkazy, které z pohledu dosavadního nebyly relevantní (viz např. nález sp. zn. III. ÚS 4/97, Sbírka rozhodnutí, svazek 20, nálež č. 164, str. 165, a nález sp. zn. III. ÚS 139/98, Sbírka rozhodnutí, svazek 12, nálež č. 106, str. 93).

Nutnost vypořádat se v odůvodnění rozhodnutí o odmítnutí dovolání podle § 265i odst. 1 písm. f) trestního řádu s tím, proč by ani další dokazování nemohlo zlepšit postavení dovolatele, se jasně dovozuje i v odborné literatuře, která rovněž upozorňuje na to, že vymezení stíhaného jednání, které ovlivňuje směr dokazování, má význam pro zajištění řádné obhajoby zahrnující právo vyjadřovat se k důkazům, respekt. důkazy navrhopat - tedy možnosti účinné se bránit proti skutkovým a právním tvrzením obžaloby (srov. např. Šámal, P., Král, V., Baxa, J., Půry, F.: Trestní řád, komentář, díl I., C. H. Beck, Praha 2002, str. 28-31).

Ústavní soud v mnoha svých rozhodnutích formuloval požadavky na úplnost, srozumitelnost a přesvědčivost odůvodnění rozhodnutí obecných soudů. Jedním z principů představujících neopominutelnou součást práva na spravedlivý proces vylučujících libovůli při rozhodování je i povinnost soudů své rozhodnutí řádně odůvodnit - v trestním řízení způsobem zakotveným v § 125 odst. 1 a § 134 odst. 2 trestního řádu (srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 271/96, Sbírka rozhodnutí, svazek 7, nálež č. 24, str. 153; nález sp. zn. II. ÚS 124/97, Sbírka rozhodnutí, svazek 21, nálež č. 20, str. 175). Vzhledem k povaze záruk spravedlivého procesu obsažených v Listině, Ústavě a Úmluvě nelze u stanovených požadavků na přezkoumatelnost rozhodnutí obecných soudů činit zásadní rozdíl mezi rozhodnutími vydávanými v různých typech soudního řízení. Odůvodnění se přirozeně dle povahy věci budou lišit mírou podrobností a budou nutně odrážet i rozsah přezkumného rámce, který není v řízení o mimořádných opravných prostředcích tak široký jako u opravných prostředků řádných. Nelze však akceptovat takový postup, který by v důsledku zbavení se povinnosti odůvodnit rozhodnutí alespoň stručně znamenal otevření cesty k potenciální libovůli v rozhodování, která není z hlediska ústavněprávního slučitelná se spravedlivým procesem.

Nejvyšší státní zastupitelství ve svém vyjádření k ústavní stížnosti uvádí, že stěžovatelova argumentace stran porušení základních práv a svobod by byla přílehou v případě, že by dovolání bylo dovolacím soudem odmítnuto bez přezkoumání věci, z formalistických důvodů způsobem odůvodňujícím námitku, že ze strany dovolacího soudu došlo k nepřipustnému zúžení dovolání a jeho důvodů, jak se může stát při odmítnutí pro důvody uvedené v § 265i odst. 1 písm. a) až d) trestního řádu, nikoli však při aplikaci odmítacích důvodů § 265i odst. 1 písm. e) až f) trestního řádu, jak tomu bylo v daném případě. Tvrzení stěžovatele proto považuje Nejvyšší státní zastupitelství jen za polemiku s právními názory dovolacího soudu, který předložené důkazy zhodnotil jiným způsobem než soudy prvního a druhého stupně, a než se domáhá stěžovatel.

Skutečnost, že se obecné soudy rozcházejí v právních názorech na trestní kvalifikaci jednání stěžovatele, nepovažuje Nejvyšší státní zastupitelství za zásah do stěžovatelových základních práv, neboť podle jeho názoru všechny soudy vždy posoudily jednání stěžovatele jako jednání, které má znaky trestného činu a své závěry v tomto směru podrobně odůvodnil.

K tomu je ovšem třeba podotknout, že jen stěží lze považovat za ústavně konformní (a právní jistotu vyvolávající) situaci, kdy na základě určitého skutkového stavu nalézací soud kvalifikuje určité jednání jako trestný čin podvodu, odvolací soud jako trestný čin zneužívání informací v obchodním styku a dovolací soud (aniž by dal stěžovateli možnost se k jiné - státním zástupcem navrhané - právní kvalifikaci vyjádřit) jako trestný čin zpronevěry, tedy jestliže je tatáž skutková podstata interpretována trojím, zcela odlišným způsobem.

Vyjádření Nejvyššího soudu k ústavní stížnosti vzbuzuje též určitě pochybnosti. Nejvyšší soud tvrdí, že není třetí soudní instancí a že stěžovatel měl možnost před vydáním rozhodnutí o dovolání využít svých procesních práv. Jak již bylo uvedeno výše, vyjádření Nejvyššího státního zastupitelství k dovolání však nebylo stěžovateli zasláno a ani mu nebylo nijak dáno na vědomí, že vůbec existuje, resp. že v něm obsažen návrh na jinou právní kvalifikaci posuzovaného jednání stěžovatele. Za těchto okolností nelze stěžovateli nebo jeho obhájci spravedlivě vyčítat, že nenahlédl do soudního spisu, a nezjistil tak obsah vyjádření státního zástupce (nehledě na to, že uvedené vyjádření bylo doručeno Krajskému soudu v Brně dne 4. 2. 2004 a Nejvyššímu soudu dne 6. 2. 2004, zatímco spis byl Nejvyššímu soudu předán dne 5. 2. 2004).

Pokud jde o návrh na zrušení rozsudku Vrchního soudu v Olomouci a Krajského soudu v Brně, Ústavní soud konstatoval, že námitka stěžovatele, vztahující se ke skutečnosti, že se soudy nevypořádaly dostatečným způsobem s námitkami týkajícími se

Zdroj: NALUS - databáze rozhodnutí Ústavního soudu

ekologické zátěže předmětných pozemků, která má podstatný vliv na jejich cenu, a tudíž i na trestní důsledky jednání stěžovatele, je důvodná. Soudy se spokojily se zjištěním administrativní ceny nemovitostí, bez provedení všech důkazů o jejich ekologické zátěži, které nabízel stěžovatel, a to i přes to, že i z vyjádření znalce Ing. Ž. vyplynulo, že zjištění ekologické zátěže by na cenu nemovitostí mělo zásadní vliv, což by následně mělo vliv na posuzování jednání stěžovatele.

K problematice tzv. opomenutých důkazů Ústavní soud konstatuje, že podle jeho ustálené a obecně dostupné judikatury zákonem předepsanému postupu v úsilí o právo (zásadám spravedlivého procesu) vyplývajícímu z čl. 36 odst. 1 Listiny je nutno rozumět tak, že v řízení před obecným soudem musí být dána jeho účastníkovi mj. i možnost navrhnout důkazy, jejichž provedení pro zjištění (prokázání) svých tvrzení pokládá za potřebné; tomuto procesnímu právu účastníka pak odpovídá povinnost soudu nejen o navržených důkazech rozhodnout, ale také - pokud jim nevyhoví - ve svém rozhodnutí vyložit, z jakých důvodů (zpravidla ve vztahu k hmotně právním předpisům, které aplikoval, a právním závěrům, k nimž na skutkovém základě věci dospěl) navržené důkazy neprovedl, resp. pro základ svých skutkových zjištění je nepřevzal; jestliže tak obecný soud neučiní nebo učiní nedostatečně, dochází při jeho rozhodování nejen k vadám spočívajícím v porušení obecných procesních předpisů, ale současně soud postupuje v rozporu se zásadami vyjádřenými v hlavě páté (především čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2) Listiny, a v důsledku toho též i v rozporu s čl. 95 odst. 1 Ústavy. Takzvané opomenuté důkazy, tj. důkazy, o nichž v řízení nebylo soudem rozhodnuto, případně důkazy, jejichž provedení soud při postupu podle hlavy páté části první trestního řádu bez řádného uvedení důvodů zamít (§ 125 odst. 1 trestního řádu), proto téměř vždy založí nejen nepřezkoumatelnost vydaného rozhodnutí [§ 258 odst. 1 písm. b) trestního řádu], ale současně též jeho protiústavnost (čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 95 odst. 1 Ústavy).

Obecné soudy se podle přesvědčení Ústavního soudu rovněž nevypořádaly s námitkou stěžovatele týkající se obchodního podílu stěžovatele ve společnosti G. S., a. s., která byla podstatná pro průběh trestního řízení. Stejně tak se soudy nezabývaly skutečností, že na společnost G. S., a. s., je vyhlášen konkurs a v době řízení před nimi byl předmětný majetek zahrnut do konkursní podstaty a v tomto směru byla a jsou vedena řízení o excindacích žalobách. Tyto skutečnosti mohly mít na výsledek trestního řízení podstatný vliv.

Nejvyšší soud svým postupem porušil právo stěžovatele na spravedlivý proces (čl. 36 a násl. Listiny a čl. 6 Úmluvy).

Ústavnímu soudu proto nezbylo, než podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu napadené usnesení Nejvyššího soudu zrušit. Vzhledem k tomu, že porušení základního práva stěžovatele na spravedlivý proces bylo zjištěno i v postupu Vrchního soudu v Olomouci a s přihlédnutím k principu procesní ekonomie, zrušil Ústavní soud i napadený rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 26. 6. 2003 sp. zn. 1 To 40/2003.

Ústavní soud je toho názoru, že k efektivní nápravě konstatovaného porušení základních práv stěžovatele postačí dle § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu zrušit jen napadená rozhodnutí dovolacího a odvolacího soudu. Bude na odvolacím soudu, aby nově o odvoláních, jimiž je napadeno rozhodnutí soudu nalézacího ve své jurisdikci rozhodl; jen na tomto soudu je, zda ve věci rozhodne sám či zda přistoupí ke kasaci rozhodnutí soudu prvního stupně. Z tohoto důvodu byl návrh stěžovatele týkající se zrušení rozhodnutí Krajského soudu v Brně odmítnut s odkazem na princip minimalizace zásahů Ústavního soudu do rozhodovací činnosti obecných soudů podle § 43 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů.

4. Nález Pléna Ústavního soudu sp. zn. Pl.ÚS 21/96 ze dne 4. 2. 1997; 63/1997 Sb.; N 13/7 SbNU 87 **Státní podniky a nájemní smlouvy k majetku, k nimž mají právo hospodaření**

Plénium Ústavního soudu České republiky bez ústního jednání dne 4. února 1997, rozhodlo ve věci návrhu Krajského soudu v Ostravě na zrušení ustanovení § 45 odst. 3 věty třetí zákona č. 92/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů, podaného podle § 64 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., t a k t o :

Návrh se z a m í t á .

O d ů v o d n ě n í

I.

Dne 20. srpna 1996 obdržel Ústavní soud České republiky návrh Krajského soudu v Ostravě na zrušení ustanovení § 45 odst. 3 věty třetí zákona č. 92/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

Senát 15 Co Krajského soudu v Ostravě v odvolacím řízení ve věci vedené pod sp. zn. 15 Co 331/94 dospěl k závěru, že zákon, jehož má být při řešení věci použito, je v rozporu s ústavními zákony, resp. mezinárodními smlouvami podle čl. 10 Ústavy. Na základě čl. 95 odst. 2 Ústavy a § 64 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb. proto Krajský soud v Ostravě usnesením ze dne 28. dubna 1995, sp. zn. 15 Co 331/94, které nabylo právní moci dne 31. července 1995, řízení dle § 109 odst. 1 písm. b) o. s. ř. přerušil a předložil věc Ústavnímu soudu

Zdroj: NALUS - databáze rozhodnutí Ústavního soudu

I/a

Ve věci, rozhodované Krajským soudem v Ostravě (sp. zn. 15 Co 331/94), se žalobce, R. v odvolání domáhal zrušení rozsudku Okresního soudu v Karvině ze dne 23. března 1994, sp. zn. 29 C 250/93, jímž byl zamítnut návrh žalobce na uložení povinnostižalovanému, Z. O. umožnit žalobci nerušené užívání skladu a majetku, založené smlouvou ze dne 7. října 1991, po dobu trvání této smlouvy (tj. do dne 31. prosince 2001). Žalobce v řízení před obecnými soudy namítl skutečnost, že až do účinnosti zákona č. 210/1993 Sb., kterým byl novelizován zákon č. 92/1991 Sb., nebyl žádným způsobem omezen způsob uzavírání smluv o nájmu majetku a nebytových prostor. Dle jeho názoru, doslovný výklad ustanovení § 45 odst. 3 věty třetí zákona č. 92/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů (včetně zákona č. 210/1993 Sb.), by znamenal akceptování retroaktivity, což by představovalo rozpor s Ústavou.

Smlouvu o nájmu nebytových prostor a majetku, uzavřenou s právním předchůdcem žalovaného, Z. O., tedy žalobce považoval za platnou bez ohledu na to, že došlo k transformaci státního podniku, v jejímž rámci byl sklad, kterého se nájemní smlouva týkala, z majetkové podstaty tohoto podniku vyňat a posléze Fondem národního majetku vložen do akciové společnosti Z. O. Žalovaný se naopak doslovného znění § 45 odst. 3 věty třetí zákona č. 92/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů, dovolával.

I/b

Ve shodě s právním názorem soudu prvního stupně i Krajský soud v Ostravě za stěžejní otázku posuzované věci považuje určení, zda nájemní vztah, založený smlouvou ze dne 7. října 1991, zanikl v důsledku novely zákona č. 92/1991 Sb., provedené zákonem č. 210/1993 Sb., dnem 1. října 1993 (tj. dnem, ke kterému došlo k účinnému vynětí předmětné části majetku - skladu, jehož užívání se nájemní smlouva týkala - ze státního podniku).

Krajský soud v Ostravě ve svém návrhu konstatuje, že v době, kdy žalobce uzavřel se státním podnikem předmětnou smlouvu, zákon č. 92/1991 Sb. žádné omezující ustanovení ohledně možnosti státních podniků pronajímat majetek fyzickým či právnickým osobám neobsahoval. Poukazuje dále na skutečnost, že výslovně se touto otázkou zabývala až novela uvedeného zákona, zákon č. 92/1992 Sb., účinný od 28. února 1992, jenž ode dne své účinnosti omezil možnost státních podniků uzavírat nájemní smlouvy o užívání majetku, ke kterému vykonávaly právo hospodaření, a to na dobu do dne přechodu tohoto majetku na příslušný fond. Rekapituluje vývoj právní úpravy, Krajský soud cituje dále nové znění § 45 odst. 3 zákona č. 92/1991 Sb., ve znění zákona č. 544/1992 Sb., z něhož s účinností od 18. prosince 1992 bylo vypuštěno datum 28. února 1992, od něhož úprava předchozí omezovala zmíněná dispoziční oprávnění státních podniků. Konečně ve svém návrhu cituje i znění uvedeného ustanovení podle novely zákona č. 92/1991 Sb., provedené zákonem č. 210/1993 Sb. (s účinností od 13. srpna 1993), které už výslovně stanoví zánik práva užívat majetek bývalých státních podniků, vzniklého ze smluv, uzavřených před 28. únorem 1992. Pro úplnost se v návrhu uvádí, že na dílci § 45 odst. 3 zákona č. 92/1991 Sb., ve znění zákona č. 210/1993 Sb., nezměnily nic další novely, provedené zákony č. 306/1993 Sb. a č. 224/1994 Sb. Krajský soud v Ostravě je toho názoru, že ustanovení § 45 odst. 3 zákona č. 92/1991 Sb., ve znění zákona č. 210/1993 Sb., je retroaktivní povahy, pokud dle své poslední věty zasahuje i do práva užívat majetek, vzniklého ze smluv, uzavřených před 28. únorem 1992. Upozorňuje na skutečnost, že se jedná o zásah do majetkového práva (práva užívat majetek), založeného smluvně v době, kdy uzavírání nájemních smluv k majetku státu na delší časové období bylo jedním z právních dovořením. S odkazem na čl. 1 Ústavy a podnět i na nález Ústavního soudu ze dne 24. května 1994 (č. 131/1994 Sb.) považuje Krajský soud v Ostravě napadené ustanovení za rozporné s jedním z základních principů právního státu, s principem právní jistoty.

V návrhu se dále rozlišují dva případy retroaktivních důsledků § 45 odst. 3 zákona č. 92/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Prvním je situace, kdy podle uvedeného ustanovení nájemní poměr ze zákona č. 92/1991 Sb., ve znění zákona č. 210/1993 Sb., zanikl před nabytím účinnosti zákona č. 210/1993 Sb. (tj. před 13. srpna 1993), druhým pak situace, když k zániku nájemního poměru došlo po uvedeném termínu (jak tomu bylo v případě rozhodovaném obecními soudy). V obou případech, podle názoru Krajského soudu v Ostravě, dochází k retroaktivnímu působení napadeného zákonného ustanovení.

S ohledem na argumentaci, obsaženou v nález Ústavního soudu ze dne 22. března 1994 (č. 86/1994 Sb.), se Krajský soud v Ostravě domnívá, že retroaktivní působení § 45 odst. 3 zákona č. 92/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů, nevyvážá ani poukaz na veřejný zájem či veřejné blaho. Podle jeho názoru podobný retroaktivní zásah by mohl být věcně odůvodněn při odstraňování nerovností, vzniklých u vztahů, založených v době omezené smluvní volnosti stran a zákonem založené nerovnosti subjektů do smluvních vztahů vstupujících. "Napravování" zákona, přijatého demokraticky zvoleným parlamentem, uskutečněné až po poměrně dlouhé době jeho účinnosti při vědomí, že šlo v pořadí již o třetí pokus řešit otázku dlouhodobých nájmu majetku, vymezeného v § 1 zákona č. 92/1991 Sb., je v návrhu proto považováno za nepřipustné narušení principu právní jistoty.

Krajský soud v Ostravě dále z hlediska principu ochrany důvěry občanů v právo upozorňuje na skutečnost, že právní subjekty, jednající v dobré víře, jsou retroaktivní úpravou postiženy i ekonomicky, protože perspektiva dlouhodobého užívání pronajatého majetku může mít vyšší ekonomickou hodnotu než hodnota smluvněného nájemného. Dle názoru navrhovatele retroaktivní legislativní zásah by bylo lze ospravedlnit jen poskytnutím příslušné náhrady postiženým nájemcům.

II.

Podle § 42 odst. 3 a § 69 zákona č. 182/1993 Sb. zaslal Ústavní soud České republiky předmětný návrh Poslanecké sněmovně. Ve svém vyjádření, doručeném Ústavnímu soudu dne 14. října 1996, předseda Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky potvrdil, a to v souladu s požadavky, obsaženými v ustanovení § 68 odst. 2 zákona č. 182/1993 Sb., že zákon č. 210/1993 Sb. byl

Zdroj: NALUS - databáze rozhodnutí Ústavního soudu

schválen potřebnou většinou poslanců Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky dne 8. července 1993, podepsán příslušnými ústavními činiteli a řádně vyhlášen. Vyjádřil přesvědčení o souladu napadeného ustanovení s ústavními zákony a mezinárodními smlouvami podle čl. 10 Ústavy České republiky.

Dále poukázal na skutečnost, že přijetí zákona č. 210/1993 Sb. reagovalo na různé těžkosti, které se vyskytly při praktické realizaci velké privatizace, přičemž je vzhledem k netradičnímu řešení problému přechodu majetku státu do soukromé sféry pochopitelné, že zákonodárce nemohl pamatovat na všechna úskalí, která budou tento proces doprovázet. Podle vyjádření předsedy Poslanecké sněmovny Parlamentu z tohoto důvodu zákonodárce "opomněl přijmout omezující opatření ohledně možnosti státních podniků pronajímat majetek fyzickým či právnickým osobám", avšak "jakmile si tuto skutečnost uvědomil, přijal formou několika novel k zákonu č. 92/1991 Sb. odpovídající právní úpravu, která selsazila tuto situaci řešit, přičemž musel reagovat na skutečnost, že do okamžiku nabytí účinnosti těchto novel státní podniky takové nájemní smlouvy uzavřely". Za důvod uvedeného legislativního postupu ve svém stanovisku považuje skutečnost, že bez vyřešení daného problému by se proces privatizace státních podniků velice zkomplikoval. Ve vyjádření je dále obsaženo přesvědčení, že napadené zákonné ustanovení nemá zpětnou účinnost, a tudíž nezasahuje do práv, vzniklých před 28. únorem 1992, když pouze novým způsobem upravuje právní vztahy s účinností do budoucnosti. Jeho právní účinky lze proto charakterizovat pouze jako nepravou retroaktivitu, přičemž ustanovení právních předpisů, která mají takový charakter, nejsou, dle stanoviska předsedy Poslanecké sněmovny Parlamentu, v rozporu s principy právního státu.

Podle § 42 odst. 2 zákona č. 182/1993 Sb. si Ústavní soud vyžádal jako listinné důkazy od Poslanecké sněmovny i příslušné parlamentní tisky.

Na základě ustanovení § 44 odst. 2 zákona č. 182/1993 Sb. Ústavní soud může se souhlasem účastníků upustit od ústního jednání, nelze-li od tohoto jednání očekávat další objasnění věci. Vzhledem ke skutečnosti, že citované ustanovení lze vztáhnout na posouzení předmětné věci, si Ústavní soud vyžádal od účastníků řízení vyjádření, zda souhlasí s upuštěním od ústního jednání. Podáním ze dne 13. ledna 1997 předseda senátu 15 Co Krajského soudu v Ostravě a podáním ze dne 14. ledna 1997 rovněž i předseda Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky vyjádřili souhlas s postupem, navrhovaným Ústavním soudem.

Podle § 56 zákona č. 182/1993 Sb. se nález Ústavního soudu České republiky vyhláší vždy veřejně, a to i v případech, kdy se na základě § 44 odst. 2 citovaného zákona upustilo od ústního jednání. Ústavní soud stanovil veřejné vyhlášení přijatého nález na den 18. února 1997.

III.

Zákon č. 92/1991 Sb., jenž nabyl účinnost dne 1. dubna 1991, rozsah dispozičních oprávnění státních podniků ohledně uzavírání nájemních smluv o užívání majetku, k němuž vykonávaly právo hospodaření, nijak neomezil.

Novela uvedeného zákona, provedená zákonem č. 92/1992 Sb. (s účinností od dne 28. února 1992) v ustanovení § 45 odst. 3 zakotvila ohledně dané problematiky následující úpravu: "Podniky mohou uzavírat nájemní smlouvy a jiné smlouvy o užívání majetku uvedeného v § 1 jinými osobami jen na dobu do dne přechodu tohoto majetku na příslušný fond. Pokud by uvedené smlouvy byly po dni 28. února 1992 uzavřeny na dobu delší, zaniká právo užívat majetek dnem jeho přechodu na příslušný fond."

Zákon č. 544/1992 Sb., kterým byl zákon č. 92/1991 Sb. opětovně novelizován, s účinností ode dne 8. prosince 1992 stanovil nové znění § 45 odst. 3: "Podniky mohou uzavírat nájemní smlouvy a jiné smlouvy o užívání majetku uvedeného v § 1 jinými osobami jen na dobu do dne přechodu tohoto majetku na příslušný fond. Pokud by uvedené smlouvy byly uzavřeny na dobu delší, zaniká právo užívat majetek dnem jeho přechodu na příslušný fond."

Konečně další, v pořadí už třetí, novela zákona č. 92/1991 Sb., provedená zákonem č. 210/1993 Sb., změnila s účinností ode dne 13. srpna 1993 ustanovení § 45 odst. 3 do následující dikce: "Podniky mohou uzavírat nájemní smlouvy a jiné smlouvy o užívání majetku uvedeného v § 1 jinými osobami jen na dobu do dne zrušení podniku bez likvidace nebo vynětí části majetku podniku podle § 11 odst. 1. Pokud by uvedené smlouvy byly uzavřeny na dobu delší, zaniká právo užívat majetek dnem zrušení podniku bez likvidace nebo dnem vynětí části majetku podniku; to neplatí, jde-li o smlouvy o nájmu nebytového prostoru, na jejichž uzavření vzniklo právo podle zvláštního předpisu,¹³ a o smlouvy o nájmu bytů. K tomuto dni zaniká i právo užívat majetek vzniklý ze smluv uzavřených před 28. únorem 1992." (Poznámka č. 13 přitom odkazuje na § 15 zákona č. 427/1990 Sb., o převodech vlastnictví státu k některým věcem na jiné právnické nebo fyzické osoby, ve znění pozdějších předpisů.) Uvedená podoba ustanovení § 45 odst. 3 zákona č. 92/1991 Sb. nebyla dotčena zákony č. 306/1993 Sb. a č. 224/1994 Sb., jež zákon č. 92/1991 Sb. měnily a doplňovaly, a tudíž představuje stávající dílci § 45 odst. 3 zákona č. 92/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

IV.

IV/a

K základním principům, vymezujícím kategorii právního státu, patří princip ochrany důvěry občanů v právo a s tím související princip zákazu zpětné účinnosti právních norem. Právní teorie i praxe činí přitom rozdíl mezi pravou a nepravou retroaktivitou, přičemž je obecně akceptováno vymezení této distinkce právní doktrínou. Z řady definic za autoritativní lze považovat definici E. Tilsche, jenž pravou a nepravou retroaktivitu vymezoval následovně: "Právě zpětné působení nového zákona jest tu jen tehdy,

Zdroj: NALUS - databáze rozhodnutí Ústavního soudu

když působí i pro dobu minulou. ...Nepravé zpětné působení ...tu jest, když nový zákon nařizuje, že ho má být užito i na staré právní poměry již založené, ale teprve od doby, kdy počíná působnost nového zákona anebo od doby ještě pozdější." (E. Tilsch, Občanské právo. Obecná část, Praha 1925, s. 75 -78)

Pravá retroaktivita pak "zahrnuje v podstatě dvě odlišné situace", a to za prvé "stav, že nová úprava dávala vznik (novým právním) vztahům před její účinností za podmínek, které teprve dodatečně stanovila", a za druhé "novela může měnit právní vztahy vzniklé podle staré právní úpravy, a to ještě před účinností nového zákona". (L. Tichý, K časové působnosti novely občanského zákoníku, Právník, č. 12, 1984, s. 1104)

Pro pravou retroaktivitu tudíž platí, že lex posterior ruší (neuznává) právní účinky v době účinnosti legis prioris, popřípadě vyvolává nebo spojuje práva a povinnosti subjektů s takovými skutečnostmi, jež v době účinnosti legis prioris neměly povahu právních skutečností.

V případě retroaktivity nepravé: "nový zákon sice nezakládá právních následků pro minulost, avšak buď povyšuje minulé skutečnosti za podmínku budoucího právního následku (prostá výlučnost) nebo modifikuje pro budoucnost právní následky podle dřívějších zákonů založené ...Nepravé zpětné působení zákona pouze znamená, že nový zákon zachycuje (právně kvalifikuje) minulé skutečnosti nebo že se dotýká (modifikuje, ruší) existujících právních následků, t.j. na skutkové podstaty je založivší váže pro budoucnost jiná práva a jiné povinnosti než zákonodárství dosavadní. Jde zde tudíž o zásah nového zákona jednak do předchozích skutečností, jednak do t.zv. práv nabytých." (A. Procházka, Retroaktivita zákonů. In: Slovník veřejného práva. Sv. III, Brno 1934, s. 800.)

Obecně v případech časového střetu staré a nové právní normy platí nepravá retroaktivita, tj. od účinnosti nové právní normy se i právní vztahy, vzniklé podle zrušené právní normy, řídí právní normou novou. Vznik právních vztahů, existujících před nabytím účinnosti nové právní normy, právní nároky, které z těchto vztahů vznikly, jakož i vykonané právní úkony, se řídí zrušenou právní normou (důsledkem opačné interpretace střetu právních norem by byla pravá retroaktivita). Aplikuje se tady princip ochrany minulých právních skutečností, zejména právních konání.

IV/b

Z principu ochrany důvěry občanů v právo vyplývá, že princip nepřipustnosti retroaktivity nelze vztáhnout na zpětné působení právních norem, jež nepředstavují zásah do právní jistoty, resp. nabytých práv. Příkladem takového zpětného působení je situace, v níž za předpokladu rozdílných trestněprávních úprav v době spáchání skutku a v době rozhodování o něm, se skutek posuzuje dle právní úpravy, jež je pro pachatele výhodnější (čl. 40 odst. 6 věta druhá Listiny základních práv a svobod).

V souvislosti s analýzou principu retroaktivity je dále nutné zabývat se otázkou možných výjimek z nepřipustnosti retroaktivity právních norem. Je přitom nezbytné rozlišovat posuzování nepřipustnosti pravé a nepravé retroaktivity.

U retroaktivity pravé platí zásada obecné nepřipustnosti, ze které existují striktně omezené výjimky připustnosti, u retroaktivity nepravé platí naopak zásada obecné připustnosti, ze které existují výjimky její nepřipustnosti.

Pravou retroaktivitu "lze ospravedlnit nanejvýše tam, kde právní povinnost pro minulost stanovená již dříve alespoň jako mravní povinnost byla pocitována". (A. Procházka, Retroaktivita zákonů. In: Slovník veřejného práva. Sv. III, Brno 1934, s. 800.) Opodstatněné bylo v této souvislosti o časové působnosti Statutu Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku konstatováno: "Je-li to zpětná platnost zákona, pak prohlašujeme, že odpovídá naprosto vyšším normám spravedlnosti, které stanovily v praxi všech civilisovaných zemí určité meze pro zpětnou platnost zákona", přičemž za kritérium připustnosti retroaktivity byl považován "cit spravedlnosti, který je vlastní tomuto světu a který bude pošlapán, zůstanou-li váleční zločinci po druhé světové válce bez trestu". (Zahajovací řeč hlavního žalobce za Velkou Británii Hartleye Shawcrosse, in: Norimberský proces, Díl 1., Praha 1953, s. 206) Obdobný názor nacházíme i v současné právní teorii: "Obecně platí, že od zásady zákazu retroaktivity se lze odchýlit zcela výjimečně, a to výslovným pozitivním ustanovením. Jak je patmo z historie, důvodem k takovým postupům byla situace, kdy by se právní jistota dostala do příkrého rozporu s jistotou sociální a s právním vědomím, jak tomu bylo v ČSR v případě retribučních dekretů. Zpětnou působnost zákona na občanskoprávní poměry by bylo možno odůvodnit též veřejným pořádkem (ordre public), především jestliže by byly dotčeny předpisy absolutně kogentní, jež byly vydány v důsledku určité mezní situace přerodu hodnot ve společnosti." (L. Tichý, op. cit., s. 1102).

Kritériem připustnosti výjimek z principu zákazu pravé retroaktivity je legislativní zásada "ochrany oprávněné důvěry ve stálost právního řádu". (A. Procházka, Základy práva intertemporálního, Brno 1928, s. 111) O oprávněné důvěře nelze uvažovat za předpokladu, když právní subjekt s retroaktivní regulací musí, resp. musel počítat. Příkladem takového situace je působení právní normy, stojící v příkrém rozporu se zásadními, obecně uznanými principy humanity a morálky: "V našem právním řádě můžeme ospravedlnit odkazem na předchozí vládnoucí mravní přesvědčení na př. zpětnou platnost lichevnických zákonů (viz § 13 zák. č. 47/1881 ř. z., § 10 cis. nař. č. 275/1914 ř. z., § 105 III. díleč nov. k obč. zák.)." (A. Procházka, Retroaktivita zákonů. In: Slovník veřejného práva. Sv. III, Brno 1934, s. 800.)

IV/c

Zákaz retroaktivity právních norem pro oblast práva trestního je výslovně upraven v čl. 40 odst. 6 Listiny základních práv a svobod, jeho působení pro další odvětví práva nutno dovodit z čl. 1 Ústavy. Problematiky zákazu zpětné účinnosti se ve své judikatuře dotkl Ústavní soud ČSFR v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 78/92 (Sbirka usnesení a nálezů ÚS, 1992, č. 16) i Ústavní soud České republiky, a to v nálezu sp. zn. IV. ÚS 215/94 (Sb. nálezů a usnesení ÚS, 3, 227n). V prvním z uvedených nálezů Ústavní soud ČSFR konstatoval, že principy právního státu vyžadují u každého možného případu retroaktivity jeho výslovné vyjádření v Ústavě nebo v zákoně s cílem vyloučit možnost retroaktivní interpretace zákona a zároveň vyžadují v zákoně vyřešit s retroaktivitou spjaté důsledky tak, aby nabytá práva byla řádně chráněna.

Nepřipustnost retroaktivity, resp. retroaktivního výkladu zdůraznil v druhém z uvedených rozhodnutí i Ústavní soud České republiky: "Ke znakům právního státu neoddělitelně patří princip právní jistoty a ochrany důvěry občana v právo. Tento postup zahrnuje zákaz retroaktivity právních norem, resp. jejich retroaktivního výkladu."

V.

V posuzované věci nutno zodpovědět otázky dvě. Tou první je, zdali ustanovení § 45 odst. 3 zákona č. 92/1991 Sb., ve znění pozdějších právních předpisů, lze označit jako retroaktivní, a pokud ano, zda se jedná o retroaktivitu pravou nebo nepravou.

V případě kladné odpovědi je otázkou druhou ústavněprávní akceptovatelnost, resp. neakceptovatelnost retroaktivní právní normy. Zákon č. 92/1992 Sb. (s účinností od dne 28. února 1992) v nově upraveném ustanovení § 45 odst. 3 omezil dispoziční oprávnění státních podniků uzavírat nájemní smlouvy k věcem k nimž vykonávaly právo hospodaření. Novela, provedená zákonem č. 544/1992 Sb., která ze znění ustanovení § 45 odst. 3 odkaz na termín účinnosti novely předcházející vypustila, otevřela možnost retroaktivní interpretace i pro nájemní poměry, jež vznikly před dnem 28. února 1992.

Novela zákona č. 92/1991 Sb., provedená zákonem č. 210/1993 Sb., obsahuje dílky, podle níž ke dni zrušení podniku bez likvidace nebo ke dni vynětí části majetku podniku zaniká i právo užívat majetek, vzniklé ze smluv, uzavřených před 28. únorem 1992 (tj. uzavřených před účinností zákona č. 92/1992 Sb., který omezení dispozičního oprávnění státních podniků uzavírat nájemní smlouvy k věcem, k nimž vykonávaly právo hospodaření, zavedl).

Pravá zpětná účinnost by byla u napadeného ustanovení přítomna pouze za toho předpokladu, pokud by se týkala případů, u kterých nájemní poměr vznikl ze smluv, uzavřených před 28. únorem 1992, a ke zrušení podniku bez likvidace nebo k vynětí části majetku podniku došlo před nabytím účinnosti zákona č. 210/1993 Sb. (tj. před 13. srpnem 1993), k čemuž by bylo vztaženo i datum zániku nájemního poměru.

Je nutno rozlišovat případy, ve kterých lze soulad ustanovení právního předpisu s ústavním pořádkem zabezpečit jeho ústavně konformní interpretací a kdy tak učinit nelze a je nutno přistoupit k jeho zrušení. Soud přitom není absolutně vázán doslovným zněním zákonního ustanovení, nýbrž se od něj smí a musí odchýlit v případě, kdy to vyžaduje ze závažných důvodů účel zákona, historie jeho vzniku, systematická souvislost nebo některý z principů, jenž mají svůj základ v ústavně konformním právním řádu jako významovém celku. Je nutno se přitom vyvarovat libovůle; rozhodnutí soudu se musí zakládat na racionální argumentaci.

V případě § 45 odst. 3 zákona č. 92/1991 Sb., ve znění pozdějších právních předpisů, lze jeho soulad s ústavními zákony a mezinárodními smlouvami podle čl. 10 Ústavy zabezpečit výkladem. To znamená, že uvedené ustanovení nutno interpretovat v tom smyslu, že nájemní poměry, jež vznikly ze smluv uzavřených před 28. únorem 1992 ze zákona č. 92/1991 Sb., ve znění zákona č. 210/1993 Sb., v případě zrušení podniku bez likvidace nebo vynětí části majetku podniku před 13. srpnem 1993 zanikají teprve po nabytí účinnosti zákona č. 210/1993 Sb. (resp. se jejich režim ode dne 8. prosince 1992 do dne 13. srpna 1993 řídí zákonem č. 544/1992 Sb., kterým byl zákon č. 92/1991 Sb. novelizován).

Zbývá tedy vyřešit otázku ústavněprávní akceptovatelnosti nepravé retroaktivity § 45 odst. 3 zákona č. 92/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů, v důsledku které po nabytí své účinnosti lex posterior změnil, resp. zrušil právní poměry, jež vznikly na základě legis prioris. Zrušení staré a přijetí nové právní úpravy je nutné sjáto se zásahem do principů rovnosti a ochrany důvěry občana v právo. Dochází k tomu v důsledku ochrany jiného veřejného zájmu či základního práva a svobody. Posuzování tohoto konfliktu hlediskem proporcionality s ohledem na intertemporalitu by mělo vést k závěru o druhu legislativního řešení časového střetu právních úprav. Proporcionalitu lze přitom charakterizovat tak, že vyšší stupeň intenzity veřejného zájmu, resp. ochrany základních práv a svobod odůvodňuje vyšší míru zásahu do principů rovnosti a ochrany důvěry občana v právo novou právní regulací. Platí tu zároveň maxima, příkazující v případě omezení základního práva, resp. svobody šetřit jeho podstatu a smysl (čl. 4 odst. 4 Listiny základních práv a svobod). Při posouzení způsobu legislativního řešení intertemporality tudíž sehrává svou roli nejen míra odlišnosti nové a staré právní úpravy, nýbrž i společenská naléhavost zavedení nové právní úpravy ap.

Rozhodnutí zákonodárce o způsobu řešení časového střetu staré a nové právní úpravy tedy z hlediska ústavního není věcí nahodilou nebo věcí libovůle. Je věcí zvažování v kolizi stojících ústavněprávních principů. V této souvislosti právní teorie na adresu nepravé retroaktivity konstatuje, že tato je "zásadně přípustná; i ona může ale být ústavněprávně nepřipustnou, jestli je tím zasaženo do důvěry ve skutkovou podstatu a význam zákonodárných práni pro veřejnost nepřevyšuje, resp. nedosahuje zájem jednotlivce na další existenci dosavadního práva." (B. Pieroth, Rückwirkung und Übergangsrecht. Verfassungsrechtliche Mabetastäbe für intertemporale Gesetzgebung, Berlin 1981, s. 380-381)

Při posuzování souladu napadeného ustanovení, jež působí s účinky nepravé retroaktivity, s ústavními zákony a mezinárodními smlouvami podle čl. 10 Ústavy nutno zvažovat intenzitu veřejného zájmu na úspěšném provedení "velké" privatizace (u které existující nájem snižují atraktivnost privatizovaných podniků pro nabyvatele a tím i proveditelnost privatizace) s mírou zásahu do principů rovnosti a ochrany důvěry občana v právo, tj. s mírou ochrany dobromyslných nájemců nebytových prostor a majetku bývalých státních podniků.

Privatizace státních podniků, jako součást ekonomické transformace centrálně řízeného komunistického hospodářského systému na systém založený na svobodě vlastnictví a tržním hospodářství, představovala a představuje z hlediska ústavního naplnění čl. 1 Ústavy, čl. 1, čl. 2 odst. 1, čl. 3 odst. 1, čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Stupeň intenzity veřejného zájmu na dosažení uvedeného cíle odůvodňuje z hlediska akceptace nepravé retroaktivity i určitý zásah do principů rovnosti a ochrany důvěry občana v právo.

Z hlediska posuzované věci nepravá zpětná účinnost § 45 odst. 3 zákona č. 92/1991 Sb., ve znění zákona č. 210/1993 Sb., znamená, že nájemce nebytových prostor nebo jiného majetku, ke kterým vykonávají právo hospodaření státní podniky, si musel po 13. srpnu 1993 být vědom, že ke dni zrušení podniku bez likvidace nebo vynětí části majetku podniku (čili změnou vlastníka) nájemní poměr, uzavřený před 28. únorem 1992, zanikne a mohl, resp. musel tedy s touto skutečností počítat. Obdobný přístup zvolil zákonodárce i v případě právních důsledků restitucí, když v zákoně č. 116/1990 Sb., ve znění pozdějších předpisů, mezi důvody ukončení nájmu nebytových prostor, uzavřeného na dobu určitou, výpovědi řadí rovněž vydání nemovitostí podle restitučních zákonů (č. 403/1990 Sb., ve znění pozdějších předpisů, a č. 229/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

S ohledem na uvedené důvody Ústavní soud návrh Krajského soudu v Ostravě na zrušení ustanovení § 45 odst. 3 věty třetí zákona č. 92/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů, podle § 70 odst. 2 zákona č. 182/1993 Sb. zamítl.

5. Nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 378/16 ze dne 6. 9. 2016; N 166/82 SbNU 609 **K povinnosti soudu vykládat kolidující právní normy v souladu s obecnými výkladovými pravidly**

Nález Ústavního soudu - senátu složeného z předsedy senátu Jaromíra Jirsy (soudce zpravodaj) a soudců Jana Musila a Vladimíra Sládečka - ze dne 6. září 2016 sp. zn. IV. ÚS 378/16 ve věci ústavní stížnosti JUDr. Tomáše Vrány, pověřeného v době podání stížnosti vedením Exekutorského úřadu v Přerově, se sídlem v Přerově, Komenského náměstí 38, na jehož místo nastoupil s účinností od 1. 4. 2016 JUDr. Lukáš Jícha, zastoupený JUDr. Adamem Rakovským, advokátem, se sídlem v Praze 2, Václavská 316/12, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 11. 2015 sp. zn. 26 Cdo 3660/2015 a Krajského soudu v Ostravě - pobočky v Olomouci ze dne 30. 3. 2015 č. j. 40 Co 96/2015-103, jimiž bylo rozhodnuto tak, že se insolvenčnímu správci vydává do majetkové podstaty úpadek celá částka, kterou stěžovatel jakožto exekutor vymohl v exekučním řízení, a to bez odpočtu nákladů exekuce, za účasti Nejvyššího soudu a Krajského soudu v Ostravě - pobočky v Olomouci jako účastníků řízení a Mgr. Renáty Jančové, advokátky, se sídlem v Bruntále, Dr. E. Beneše 1873/61, insolvenční správkyně úpadečů, jako vedlejší účastnice řízení.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 11. 2015 sp. zn. 26 Cdo 3660/2015 a usnesení Krajského soudu v Ostravě - pobočky v Olomouci ze dne 30. 3. 2015 č. j. 40 Co 96/2015-103 se zrušují, neboť jimi bylo porušeno právo stěžovatele na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a princip vázanosti soudů zákonem podle čl. 95 odst. 1 Ústavy.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a řízení před obecnými soudy

1. JUDr. Tomáš Vrána vedl jako soudní exekutor (dále jen "exekutor") exekuci na majetek povinných (dále jen "úpadci"), kteří dne 25. 7. 2014, v průběhu exekučního řízení, podali dlužnický insolvenční návrh. V rámci následného insolvenčního řízení bylo vydáno dne 13. 8. 2014 usnesení o předběžném opatření, jímž insolvenční soud exekutorovi povolil provést již nařízenou dražbu nemovitě věci s omezením, aby byl výtěžek dosažený zpeněžením zde specifikované bytové jednotky po celou dobu k dispozici v probíhajícím insolvenčním řízení. Exekutor provedl týž den dražbu a usnesením č. j. 103 Ex 33580/12-86 udělil příklep vydražiteli s nejvyšším podáním ve výši 360 000 Kč.

2. Dne 19. 11. 2014 byl insolvenčním soudem zjištěn úpadek. Dne 28. 11. 2014 vydal exekutor usnesení, tzv. malý rozvrh podle § 337 a násl. o. s. ř., č. j. 103 Ex 33580/12-96, kterým rozhodl o rozdělení výtěžku provedené exekuce - od vymožené částky 360 000 Kč podle § 46 odst. 7 zákona č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, (dále též jen "ex. řád") odečetl náklady exekuce ve výši 75 356 Kč a zbývající částku 284 644 Kč určil k vydání insolvenčnímu správci úpadečů.

3. Proti tomuto usnesení soudního exekutora se insolvenční správce odvolal a odvolací soud napadeným usnesením rozhodnutí změnil tak, že se insolvenčnímu správci vydává celá vymožená částka 360 000 Kč, tedy výtěžek dražby bez odpočtu nákladů exekuce.

Zdroj: NALUS - databáze rozhodnutí Ústavního soudu

4. Exekutor a oprávněný z exekuce podali proti usnesení odvolacího soudu dovolání, které dovolací soud odmítl, neboť dospěl k závěru, že odvolací soud rozhodl v souladu s ustálenou judikaturou Nejvyššího soudu [zejm. s usnesením ze dne 23. 10. 2014 sp. zn. 21 Cdo 3182/2014 (R 32/2015)] a neshledal důvody, aby se od právního názoru plynoucího z uvedeného usnesení odchýlil.

II. Ústavní stížnost a vyjádření dalších účastníků

5. Proti usnesením odvolacího a dovolacího soudu podal exekutor ústavní stížnost, v níž uvádí, že bylo porušeno jeho ústavně zaručené právo, zejména právo na majetek a na spravedlivý proces. Obecné soudy se podle něj dopustily nepřipustného "normotvorného" výkladu kogentního ustanovení § 46 odst. 7 exekučního řádu, které aplikovaly v rozporu s jeho zněním, resp. rozhodly se jej neaplikovat v celém jeho znění. Jejich výklad uvedeného ustanovení byl pro stěžovatele nepředvídatelný, nezohledňující vůli zákonodárce, specifické postavení exekutora ani princip zásluhovosti, který by měl ovládat rozhodování o nákladech exekuce.

6. Odvolací soud ve svém vyjádření uvedl, že ve věci jde o konkurenci dvou ustanovení, a to § 46 odst. 7 exekučního řádu a § 5 odst. 1 zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon); považuje soudního exekutora za "řadového věřitele", který měl svoji pohledávku spočívající v odměně a nákladech exekuce řádně připsát v insolvenčním řízení. Opačný přístup považuje za zvýhodnění jednoho z věřitelů, což odporuje zásadám insolvenčního řízení. K tomu odkazuje na usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 10. 2014 sp. zn. 21 Cdo 3182/2014 (R 32/2015 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek).

7. Dovolací soud považuje své rozhodnutí o nepřipustnosti dovolání za správné, neboť napadené usnesení bylo v souladu s rozhodovací praxí dovolacího soudu a nebyl důvod, aby se v této věci od své praxe odchýlil.

8. Insolvenční správce se ke stížnosti nevyjádřil.

III. Podmínky řízení

9. Ústavní stížnost byla podána včas, exekutor byl v souladu s § 30 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen "zákon o Ústavním soudu") v době podání stížnosti zastoupen advokátem (stejným advokátem je nyní zastoupen i jeho nástupce v exekutorském úřadu - JUDr. Lukáš Jícha). Stížnost rovněž není nepřipustná ve smyslu § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu, neboť exekutor, slovy zákona, "vyčerpal" všechny procesní prostředky, které mu zákon k ochraně práva poskytuje.

10. Ústavní stížnost podala fyzická osoba vykonávající pravomoci soudního exekutora, který jako takový činí ve věcech nuceného výkonu rozhodnutí úkony soudu prvního stupně. V rámci výkonu této funkce je exekutor považován jednak za orgán veřejné moci, který není způsobilý být nositelem základních práv a svobod, zároveň však také za fyzickou osobu - podnikatele, a tedy poživatele základních práv. Exekutor tak vystupuje ve dvojím postavení a je nutné pečlivě zvážit, zda v právě projednávaném případě lze upřednostnit jeho postavení jako fyzické osoby [k postavení exekutora srovnej stanovisko pléna Ústavního soudu ze dne 9. 11. 1999 sp. zn. Pl. ÚS-st. 9/99 (ST 9/16 SbNU 372) a stanovisko pléna Ústavního soudu ze dne 12. 9. 2006 sp. zn. Pl. ÚS-st. 23/06 (ST 23/42 SbNU 545)].

11. Aktivní legitimaci k podání ústavní stížnosti má podle relevantní části § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu fyzická osoba, jestliže tvrdí, že: 1. pravomocným rozhodnutím v řízení, jehož byla účastníkem; 2. opatřením; 3. jiným zásahem orgánu veřejné moci bylo porušeno její základní právo nebo svoboda zaručené ústavním pořádkem. Aktivní legitimaci exekutora nelze v tomto případě dovodit podle první a druhé alternativy [srov. např. usnesení Ústavního soudu ze dne 5. 9. 2013 sp. zn. II. ÚS 2690/13 (v SbNU nepublikováno, dostupné stejně jako ostatní rozhodnutí Ústavního soudu na <http://nalus.usoud.cz>)]. Na druhou stranu je nepochybné, že napadenými rozhodnutími došlo k zásahu do oprávněných zájmů exekutora na odměnu a náhradu nákladů, jež dosud "ze svého" vynaložil k provedení exekuce, neboť jimi byly výrazně omezeny, ne-li zcela vyloučeny, jeho možnosti, jak se odměny domoci - průmět tohoto oprávněného zájmu do majetkové sféry exekutora je tedy zjevný. Z uvedeného lze dovodit, že napadené rozhodnutí zasáhlo exekutora ve sféře jeho činnosti, v níž vystupuje jako "podnikatel" se svými nároky na odměnu, a v tomto ohledu základních práv požívá. Ústavní soud proto dospěl k závěru, že jde o aktivní legitimaci založenou podle třetí alternativy, tedy jde o jiný zásah orgánu veřejné moci, konkrétně pravomocným rozhodnutím v řízení, v němž sice exekutor nevystupoval jako účastník, ale jímž bylo zasaženo do jeho oprávněných zájmů, resp. základních práv, v podobné intenzitě, jako by jím byl.

12. O ústavní stížnosti rozhodl Ústavní soud bez nařízení ústního jednání, neboť v intencích § 44 věty první zákona o Ústavním soudu dospěl k závěru, že by při něm nebylo možné očekávat další objasnění věci.

IV. Posouzení ústavní stížnosti

13. Úvodem považuje Ústavní soud za nezbytné připomenout aktuální praxi soudů při rozhodování o vydání nákladů exekuce insolvenčnímu správci a zrekapitulovat znění relevantních zákonných ustanovení.

Zdroj: NALUS - databáze rozhodnutí Ústavního soudu

14. Nejvyšší soud zařadil do Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. Ř 32/2015 své usnesení, jímž odmítl dovolání soudního exekutora proti rozhodnutí odvolacího soudu, který změnil exekutorovo rozhodnutí, tzv. malý rozvrh výtěžku zpeněžení majetku povinného, a uložil mu, aby celý výtěžek exekuce poukázal insolvenčnímu správci úpadců, v exekučním řízení v postavení povinných. V rozhodnutí uvádí následující: "V této věci dochází ke konkurenci dvou zákonných ustanovení, a toshora citovaného ustanovení § 46 odst. 7 ex. řádu a ustanovení § 5 odst. 1 písm. a) a b) insolvenčního zákona. Jestliže insolvenční zákon říká, že „věřitelé, kteří mají podle tohoto zákona zásadně stejné nebo obdobné postavení, mají v insolvenčním řízení rovné možnosti“ (zásada poměrného uspokojení věřitelů v rámci insolvenčního řízení), nelze než dovodit, že se toto ustanovení musí vztahovat na všechny věřitele úpadce. Tímto věřitelem je nutně i soudní exekutor, kterému v průběhu exekuce vznikají náklady uvedené v ustanovení § 87 odst. 1 ex. řádu. V okamžiku, kdy soudní exekutor vymohl při provádění exekuce pohledávku (její část), vzniká mu právo na náhradu nákladů řízení (jako v této věci). Jestliže má z tohoto titulu pohledávku vůči povinnému - úpadci (ať již vymahatelnou podle příkazu k úhradě nákladů exekuce nebo ne), je povinen ji přihlásit v přihlašovací lhůtě do insolvenčního řízení k jejímu uspokojení z majetkové podstaty úpadce, jak správně dovozuje dovolatel „v řadě s ostatními věřiteli“. V opačném případě (rozhodnutím podle ustanovení § 46 odst. 7 ex. řádu a vydáním vymoženého plnění po odečtení nákladů exekuce) by došlo k nepřipustnému zvýhodnění jednoho z věřitelů úpadce. Aplikovat ustanovení § 46 odst. 7 věty druhé ex. řádu v jeho doslovném znění proto nelze; jinak řečeno, soudní exekutor je povinen po zahájení insolvenčního řízení na majetek v exekuci povinného vydat do majetkové podstaty úpadce jím v exekuci vymožené plnění bez odpočtu nákladů exekuce a jako věřitel úpadce náklady exekuce (svoji pohledávku) přihlásí do insolvenčního řízení."

15. Ustanovení § 46 odst. 7 exekučního řádu (v době vydání napadených rozhodnutí v § 46 odst. 6 exekučního řádu) přitom zní: "Je-li exekuční řízení podle zvláštního právního předpisu přerušeno nebo zvláštní právní předpis stanoví, že exekuci nelze provést, exekutor nečiní žádné úkony, jimiž se provádí exekuce, pokud zákon nestanoví jinak. Insolvenčnímu správci nebo v rámci likvidace dědictví do likvidační podstaty exekutor vydá vymožené plnění bezodkladně po právní moci usnesení, kterým rozhodne po odpočtu nákladů exekuce o vydání vymoženého plnění insolvenčnímu správci nebo do likvidační podstaty."

16. Citované ustanovení exekučního řádu do něj bylo začleněno novelou provedenou zákonem č. 286/2009 Sb., kterou byl s účinností od 1. 11. 2009 změněn zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů. Důvodová zpráva k relevantní problematice uvádí následující: "Navrhovaná úprava reaguje na nový zákon o insolvenčním řízení, případně na jiné případy, kdy jiný právní předpis stanoví, že exekuční řízení nelze provést. Nestanoví-li takový předpis jinak, platí, že exekutor nečiní žádné úkony k provedení exekuce."

17. Ustanovení § 5 insolvenčního zákona (účinného od 1. 1. 2008) zakotvuje zásady insolvenčního řízení a zní: "Insolvenční řízení spočívá zejména na těchto zásadách:

a) insolvenční řízení musí být vedeno tak, aby žádný z účastníků nebyl nespravedlivě poškozen nebo nedovoleně zvýhodněn a aby se dosáhlo rychlého, hospodárního a co nejvyššího uspokojení věřitelů;

b) věřitelé, kteří mají podle tohoto zákona zásadně stejné nebo obdobné postavení, mají v insolvenčním řízení rovné možnosti;

c) nestanoví-li tento zákon jinak, nelze práva věřitele nabytá v dobré víře před zahájením insolvenčního řízení omezit rozhodnutím insolvenčního soudu ani postupem insolvenčního správce;

d) věřitelé jsou povinni zdržet se jednání, směřujícího k uspokojení jejich pohledávek mimo insolvenční řízení, ledaže to dovoluje zákon."

18. Z výše uvedeného vyplývá, že zákonodárce v návaznosti na přijetí insolvenčního zákona novelizoval exekuční řád, v němž zakotvením ustanovení § 46 odst. 7 (dříve § 46 odst. 6) stanovil určitý postup (nejen) pro případ souběhu insolvenčního a exekučního řízení. V tomto ustanovení je explicitně uvedeno, že exekutor si smí z částky vymožené v rámci exekuce ponechat (odpočíst) náklady exekuce a do insolvenčního řízení vydat toliko tzv. čistý výtěžek exekuce. Tímto způsobem zákonodárce zohlednil zvláštní postavení soudního exekutora a vyloučil jej podle závěru Ústavního soudu jednoznačně z řad ostatních věřitelů, ergo se na něj v této části nevztahují obecné zásady insolvenčního řízení.

19. Obecné soudy vycházely v napadených rozhodnutích z právního názoru a závěru vysloveného v citovaném usnesení Nejvyššího soudu, který však Ústavní soud považuje za nedostatečně odůvodněný. Je-li nosným argumentem napadených rozhodnutí odkaz na usnesení ze dne 23. 10. 2014 sp. zn. 21 Cdo 3182/2014, je nezbytné zkoumat především, zda toto odkazované rozhodnutí obsahuje ústavněprávně akceptovatelnou argumentaci. Ústavní soud však dospěl k závěru, že Nejvyšší soud provedl výklad dvou kolidujících právních norem jednoduchého práva nedostatečně důkladně a že odůvodnění jím vyslovených právních závěrů ústavněprávně požadavkům na obsah a kvalitu nevychází. Pakliže soud posuzuje dvě kolidující právní normy, je k naplnění těchto požadavků nezbytné, aby buď aplikoval obecně uznávaná výkladová pravidla, nebo přesvědčivě vyložil, proč je právě v tomto případě není možné použít. Nepostupoval-li soud tímto způsobem, jde o projev svévolí; situace je o to závažnější, pokud se takové rozhodnutí publikuje v tzv. "zelené sbírce", která je v soudní praxi obecně používána jako pramen závazných právních názorů, přestože tomu tak formálně není.

20. Provedením systematického výkladu za použití obecných pravidel lex specialis derogat legi generali a lex posterior derogat legi priori (viz Harvánek, J. et al. Teorie práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. s. 376.) se jeví jednoznačnou aplikační přednost ustanovení exekučního řádu přijatého "v reakci na nový insolvenční zákon", a to tím spíše, že přímo upravuje řešenou situaci, a odlišný závěr by v podstatě obsah právní normy obsažené v § 46 odst. 7 ex. řádu vyprázdnil.

21. Ústavní soud v tomto směru přisvědčuje argumentu stěžovatele, že obecné soudy, pokud záměrně neaplikovaly výslovné znění kogentní normy zákona stanovící určitý postup, dopouštějí se svévolí, neboť jim nepřísluší právo "ignorovat" text zákona. Soudy jsou podle čl. 95 odst. 1 Ústavy zákonem vázány; není přípustné, aby se svévolně rozhodly určitý zákon nepoužít, aniž by pomocí výkladových pravidel ústavně konformním způsobem racionálně zhodnotily, které ustanovení má aplikační přednost. Ústavní soud k tomu ve svém nálezu ze dne 4. 2. 1997 sp. zn. Pl. ÚS 21/96 (N 13/7 SbNU 87; 63/1997 Sb.), uvedl, že "soud není absolutně vázán doslovným zněním zákonného ustanovení, neboť se od něj smí a musí odchýlit v případech, kdy to vyžaduje ze závažných důvodů účel zákona, historie jeho vzniku, systematická souvislost nebo některý z principů, jež mají svůj základ v ústavně konformním právním řádu jako významovém celku. Je však nutné se přitom vyvarovat libovůle - rozhodnutí soudu se musí zakládat na racionální argumentaci". Právě taková racionální argumentace však napadeným rozhodnutím schází. Ústavní soud je navíc přesvědčen, že nelze najít argumenty, které by překonaly výše provedený systematický výklad dotčených právních norem podpořený interpretací vůle zákonodárce při jejich přijímání zásadou rovnosti v právech i zásluhovosti.

22. Projevem nepřipustné svévolí je rovněž závěr Nejvyššího soudu z citovaného usnesení, že exekutora je nezbytné považovat za "řadového věřitele" a vyžadovat, aby své nároky vymáhal v insolvenčním řízení spolu s ostatními věřiteli. Uvedený závěr totiž Nejvyšší soud dostatečně nevyvětil, neboť argumentace v tomto směru představuje toliko obecný výklad základního principu insolvenčního práva - principu poměrného uspokojování věřitelů, přičemž v odůvodnění rozhodnutí zcela absentují úvahy, zda jiná právní norma případně nezakotvuje z této zásady výjimku a zda nelze považovat nároky exekutora za privilegované. Zákonodárce má k dispozici širokou škálu způsobů, jak realizovat svoji zákonodárnou pravomoc, a je limitován toliko pravidly zákonodárce v předpisech vyšší právní síly a pravidly legislativními. Nezařadil-li nároky exekutora explicitně do výčtu privilegovaných "zapodstatovaných" pohledávek, neznamená to, že těmto nárokům nemohl přiznat privilegovaný status jinak, byť v jiném právním předpisu. Právě takovou úvahu však odůvodnění citovaného usnesení Nejvyššího soudu postrádá - mají-li závěry tohoto soudu obstát, musí z nich být zřejmé, proč nelze dojít k závěru uvedenému v bodě 18 tohoto nálezu; Ústavní soud je však přesvědčen, že takovou argumentaci nelze nalézt.

23. Jako obiter dictum uvádí Ústavní soud následující:

Východiskem pro posouzení oprávněnosti požadavku na zaručení odměny exekutora je úvaha, že soudní exekutor a insolvenční správce vykonávají v zásadě obdobnou činnost; cílem obou je zajistit uspokojení přihlášených věřitelů prostřednictvím autoritativního nakládání s majetkem povinného (resp. úpadce), za což jim náleží odměna. Je však zjevně neopodstatněné, aby insolvenční správce měl za tuto svoji činnost odměnu v podstatě zajištěnu, zatímco exekutor se ocitá ve stavu nepředvídatelnosti a nejistoty, zda se své odměny (a rovněž hotových výdajů, které k uspokojení věřitele vynaložil) kdy dočká, a v jaké výši. Zákonodárce zařadil nárok insolvenčního správce na odměnu a náhradu nákladů na první místo kategorie pohledávek za majetkovou podstatou [§ 168 odst. 2 písm. a) insolvenčního zákona], tedy pohledávek, které se uspokojí v plné výši a kdykoliv po rozhodnutí o úpadku. Stejný nárok na odměnu a náhradu nákladů by měl mít i exekutor, který provádí obdobnou činnost. Insolvenční zákon exekutora sice považuje za řadového věřitele s běžnou pohledávkou, zákonodárce však zjevně k zajištění jeho odměny zvolil jiný postup, a to právě možnost ponechat si část výtěžku zpeněžení přímo při vydávání vymoženého plnění do insolvenčního řízení. Obecné soudy tento aspekt ovšem nijak nezvažily a bez vysvětlení považují nárok exekutora na odměnu a náhradu nákladů za nárok řadového věřitele.

24. Ústavní soud neshledává žádný podstatný rozdíl mezi situací, kdy je dražen majetek povinného exekutorem a kdy insolvenčním správcem, nevidí proto důvod, aby byla za tuto činnost insolvenčnímu správci odměna zajištěna formou prováděné zapodstatované pohledávky, zatímco exekutor by odměnu za tuto činnost musel vymáhat jako řadový věřitel. Také z tohoto pohledu proto považuje argumenty obecných soudů za nesprávné, neboť právě ustanovení § 46 odst. 7 exekučního řádu, které nepoužily, zajišťuje pohledávce exekutora výsadní postavení podobné, jako je zajišťuje § 168 odst. 2 písm. a) insolvenčního zákona pohledávce insolvenčního správce. Závěr, že v situaci, kdy exekutor a insolvenční správce činí tentýž úkon, oba jej činí v rámci úřední pravomoci, jeden z nich právo na odměnu zajištěno má, a druhý nikoliv, není opodstatněný.

25. V projednávaném případě exekutor provedl nařízenou dražbu na základě souhlasu insolvenčního soudu uděleného předběžným opatřením. Stežij však exekutor návrh na toto předběžné opatření podal, byl-li by si vědom, že za provedení dražby nemá zajištěnou odměnu. V rámci hospodárnosti exekučního a insolvenčního řízení je namístě, aby již zorganizovanou dražbu provedl exekutor, místo aby ji znovu musel zorganizovat insolvenční správce. Exekutor nařízenou dražbu provedl s legitimním očekáváním, že za ni obdrží odměnu, kterou si bude moci v souladu s § 46 odst. 7 exekučního řádu ponechat; byl-li by si vědom, že ji bude muset odevzdat do insolvenčního řízení a jejího uspokojování se domáhat spolu s řadovými věřiteli, sotva by žádal insolvenční soud o povolení, aby ji mohl provést.

26. V situaci, kdy by insolvenční soud exekutorovi nepovolil provést dražbu a provedl by ji posléze insolvenční správce v rámci insolvenčního řízení, jeho odměna a náhrada nákladů by byla uspokojena přednostně, a to v obdobné výši, jakou by si za její provedení ponechal exekutor. Nelze proto ani přisvědčit argumentům obecných soudů, že přednostním uspokojením nároku

exekutora na odměnu a náhradu nákladů by došlo k znevýhodnění ostatních věřitelů, neboť ti by bývali byli stejným způsobem "zkráceni" také v situaci, kdy by dražbu provedl insolvenční správce.

V. Závěr

27. Ústavní soud dospěl k závěru, že napadenými rozhodnutími bylo porušeno právo na spravedlivý proces stěžovatele z následujících důvodů: Obecné soudy rozhodly (a v obdobných případech běžně rozhodují) v intencích výkladu zákona dovolacím soudem přijatého v odmítavém usnesení ze dne 23. 10. 2014 sp. zn. 21 Cdo 3182/2014 (R 32/2015 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek). Tento výklad a závěr z něj plynoucí však považuje Ústavní soud za neodůvodněný, tedy svévolný, nerespektující obecná výkladová pravidla, aniž by pro to existoval dostatečný důvod, a nelze z něj proto vycházet. Nelze připustit, aby obecné soudy nerespektovaly zákon, jímž jsou podle čl. 95 Ústavy vázány, a neprovedly výklad kolidujících právních norem odpovídajícím způsobem. Soudy v tomto případě neaplikovaly kogentní normu regulující nastalou situaci jako lex specialis posterior, a přiklonily se k výkladu prosazovanému Nejvyšším soudem, který však Ústavní soud nepovažuje ani za správný, ani za přesvědčivě odůvodněný. Rozhodnutí obecných soudů bylo navíc pro stěžovatele ve své době nepředvídatelné.

28. Obecné soudy jsou povinny v případech vydávání výtěžku exekuce do insolvenčního řízení postupovat podle § 46 odst. 7 ex. řádu tak, že insolvenčnímu správci exekutor vydá vymožené plnění po odpočtu nákladů exekuce; účelně vynaložené náklady exekuce, jejichž součástí je také odměna exekutora, se nestávají součástí majetkové podstaty v insolvenčním řízení.

29. S ohledem na výše popsané porušení základních práv stěžovatele na spravedlivý proces zaručených čl. 36 odst. 1 Listiny, porušení zásady rovnosti práv ve smyslu čl. 1 Listiny a porušení principu vázanosti soudu zákony ve smyslu čl. 95 odst. 1 Ústavy Ústavní soud ústavní stížností napadená rozhodnutí obecných soudů podle ustanovení § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil. Takto rozhodl mimo ústní jednání, neboť od něj nebylo možné očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Odlíšné stanovisko soudce Jana Musila

Nesouhlasím s výrokiem a s odůvodněním nálezu sp. zn. IV. ÚS 378/16. Podle § 22 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, k nálezu zaujímám odlišné stanovisko, které odůvodňuji takto:

1. Jsem toho názoru, že ústavní stížnost, podaná bývalým soudním exekutorem JUDr. Tomášem Vránou, měla být odmítnuta, resp. zamítnuta. K tomuto závěru mě vede několik důvodů:

2. Nesdílím názor, že napadená rozhodnutí obecných soudů porušují právo stěžovatele na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a princip vázanosti soudů zákonem podle čl. 95 odst. 1 Ústavy. Porušení těchto ústavních norem spatřuje nálež v tom, že obecné soudy ve svých rozhodnutích "záměrně neaplikovaly výslovné znění kogentní normy zákona stanovující určitý postup", čímž se prý dopustily svévole.

3. Konkrétně prý obecné soudy nesprávně aplikovaly ustanovení § 5 zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ačkoliv měly správně aplikovat ustanovení § 46 odst. 7 zákona č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, čímž prý porušily uznávaná interpretační kolizní pravidla lex specialis derogat generali a lex posterior derogat priori. Navíc nálež obecným soudům vytýká, že svůj odklon od interpretačních pravidel přesvědčivě nezdůvodnil.

4. Tyto výtky na adresu obecných soudů nepokládám za oprávněné.

5. Domnívám se totiž, že obecné soudy v posuzované věci provedly správnou interpretaci zákonných ustanovení, která stojí ve vzájemné kolizi. Soudy přitom použily obecně uznávanou metodu systematického výkladu, při níž interpretovaly sporné ustanovení § 46 odst. 7 exekučního řádu v souvislosti s ustanovením § 5 insolvenčního zákona. Taková interpretace zákonné normy, bohužel zákonodárcem nepřesně formulované, je nepochybně záležitostí obecných soudů a při dodržení potřebných interpretačních pravidel a při dosažení ústavně konformního výsledku proti ní nelze nic namítat.

6. Interpretace aplikovaného ustanovení § 46 odst. 7 exekučního řádu byla nutná proto, že zákonodárcem použita formulace ("Insolvenčnímu správci ... do likvidační podstaty exekutor vydá vymožené plnění bezodkladně po právní moci usnesení, kterým rozhodne po odpočtu nákladů exekuce o vydání vymoženého plnění insolvenčnímu správci nebo do likvidační podstaty.") je jazykově neobratná, nepřesná, tím i nejasná. Tato formulace nelogicky spojuje do jedné věty dvě různé povinnosti exekutora:

a) povinnost vydat vymožené plnění insolvenčnímu správci (přičemž zákonný text v tomto případě rozsah vydání explicitě nestanoví ani neomezuje, což připouští i interpretaci, že exekutor má vydat celé vymožené plnění, tj. bez odpočtu nákladů exekuce);

b) povinnost rozhodnout o vydání vymoženého plnění (zákoný text v tomto případě nepřesně mluví o povinnosti exekutora vydat "usnesení, kterým rozhodne po odpočtu nákladů exekuce o vydání vymoženého plnění insolvenčnímu správci", aniž by text uváděl, kým a v jakém rozsahu má být tento odpočet proveden).

7. Obecné soudy, včetně Nejvyššího soudu [který jako vrcholný soudní orgán má rozhodováním o mimořádných opravných prostředcích zajišťovat jednotu a zákonost rozhodování - viz § 14 odst. 1 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), ve znění pozdějších předpisů], v posuzované věci při interpretaci aplikovaných zákonných norem respektovaly názor, vyslovený již dříve v judikátu Nejvyššího soudu, zveřejněném ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 32/2015, v němž se praví, že "soudní exekutor je povinen po zahájení insolvenčního řízení na majetek v exekuci povinného vydat do majetkové podstaty úpadce jím v exekuci vymožené plnění bez odpočtu nákladů exekuce a jako věřitel úpadce náklady exekuce (svoji pohledávku) přihlásí do insolvenčního řízení".

8. Obecné soudy svůj závěr odůvodnily úvahou, že odpočtem nákladů exekuce z výtěžku provedené dražby, vydávaného do majetkové podstaty v insolvenčním řízení, by došlo ke zvýhodnění jednoho z věřitelů (soudního exekutora), což by odporovalo zásadám insolvenčního řízení.

9. Na takovém závěru obecných soudů neshledávám nic protiústavního, lze jej dokonce argumentačně podepřít nejen rozporem se zásadami insolvenčního řízení, ale i ústavněprávním principem rovnosti v právech (čl. 1 Listiny) a principem rovnosti zákonného obsahu a ochrany vlastnického práva všech vlastníků (čl. 11 odst. 1 Listiny).

10. Neztotožňuji se s názorem obsaženým v bodě 22 odůvodnění nálezu, že ustanovením § 46 odst. 7 exekučního řádu (které nálež pokládá za lex specialis) zákonodárce zakotvil "privilegovaný status" pohledávek soudního exekutora. Je logické předpokládat, že pokud by zákonodárce takový záměr privilegiovat pohledávky exekutora měl, zakotvil by takovou úpravu výslovně buď do § 168 insolvenčního zákona (tím, že by pohledávku exekutora na úhradu nákladů exekuce zařadil mezi pohledávky za majetkovou podstatou), nebo do ustanovení § 337 a násl. o. s. ř., pojednávajících o rozvrhu rozdělované podstaty. Žádnou takovou výslovnou speciální úpravu však zákonodárce nepřijal.

11. Nevidím ostatně žádný racionální důvod, proč by zákonodárce měl takový "privilegovaný status" pro uspokojení pohledávky soudního exekutora vytvářet a proč by takový status měl Ústavní soud na ústavněprávní úrovni chránit.

12. V této souvislosti poukazují zejména na stanovisko pléna Ústavního soudu ze dne 12. září 2006 sp. zn. Pl. ÚS-st.23/06 (ST 23/42 SbNU 545), dále jen "stanovisko", v němž se mj. v bodě 5 připomíná základní premisa, vyslovená již v usnesení sp. zn. II. ÚS 150/04 ze dne 31. 8. 2004 (v SbNU nepublikováno), totiž že "exekutor vystupuje při své činnosti v postavení podnikatele podle obchodního zákoníku", z čehož pojmově vyplývá to, že musí snášet i určitá rizika. Dále se v bodě 6 stanoviska uvádí, že exekutor, jako nositel přiznané pohledávky na náhradu nákladů "není již v postavení vykonavatele veřejné moci, ale v postavení běžného věřitele". V bodě 7 stanoviska se dále uvádí: "Exekutor má totiž v průběhu exekuce dvojí postavení a jeho charakter se mění. Je totiž třeba odlišovat vlastní exekuční činnost při vymáhání pravomocného rozhodnutí, kdy vystupuje jako veřejný činitel, od jeho postavení při rozhodování soudu o nákladech řízení, kdy je v postavení účastníka řízení."

13. V bodě 8 stanoviska se uvádí: "Závěry o postavení exekutora a jeho nárocích na odměnu jsou ve shodě i s právním názorem vysloveným Evropským soudem pro lidská práva ve věci Van der Mussele proti Belgii (rozsudek ze dne 23. listopadu 1983), jenž je dle názoru pléna plně použitelný na daný případ. Osoba zapsaná do seznamu exekutorů svým návrhem na zápis a provedením zápisu do seznamu dala souhlas s prováděním činnosti exekutora a s tím spojenými riziky, k nimž náleží i riziko, že ne ve všech případech dosáhne exekutor uspokojení svých zákonných nároků."

14. Přihlédnout je třeba rovněž k tomu, že ústavní stížností napadená rozhodnutí obecných soudů neodpírají exekutorovi náhradu nákladů exekuce (což by ve svém důsledku mohlo znamenat zmenšení majetku exekutora, a tedy porušení čl. 11 Listiny). Tato rozhodnutí dílčí problém časového okamžiku, kdy má být uspokojen nárok soudního exekutora na úhradu nákladů dražby. Konkrétně jde o otázku, zda si soudní exekutor může náklady dražby sám sobě ihned inkasovat z výnosu dražby, nebo zda má náklady, vynaložené na dražbu, uplatnit jako svou pohledávku u insolvenčního správce v řadě ostatních věřitelů úpadce a vyčkat na rozhodnutí insolvenčního správce o poměrném uspokojení všech věřitelů úpadce.

15. Námitky proti přijatým rozhodnutím nelze vybudovat na námitce, že výtěžek insolvenčního řízení možná neumožní uspokojit exekutorův nárok na náhradu nákladů exekuce. V daném stadiu řízení, kdy dochází teprve k vydávání výtěžku dražby do majetkové podstaty úpadce, je taková námitka pouhou domněnkou či spekulací. Skutečný výsledek insolvenčního řízení může být i jiný, tj. takový, že dojde k uspokojení pohledávky soudního exekutora v celém rozsahu.

16. Za nepřiléhavou pokládám také argumentaci nálezu srovnávající postavení soudního exekutora a insolvenčního správce při uspokojování jejich pohledávek v insolvenčním řízení a vycházející z teze, že oba "vykonávají v zásadě obdobnou činnost" (bod 23 odůvodnění nálezu). Taková argumentace je ústavněprávně irelevantní již proto, že Listina v čl. 28 zakotvuje právo na spravedlivou odměnu za práci toliko pro zaměstnance; ani soudní exekutor, ani insolvenční správce takový status nemají. Ústavním principem není ani stejnost uspokojení nároku na náhradu nákladů řízení.

17. Dodávám, že předchozími úvahami nechci nikterak snižovat či zpochybňovat postavení soudních exekutorů. Jejich role je nepochybně prospěšná s významná, což je zřejmé z právní úpravy jejich statusu v exekučním řádu nebo z toho, že jim trestní zákoník v § 127 odst. 1 písm. f) poskytuje trestněprávní ochranu jakožto úřední osoby. Z tohoto postavení však nelze dovozovat privilegovaný způsob uspokojování pohledávek soudního exekutora v insolvenčním řízení.

18. Spíše jen na okraj svého disentu bych chtěl dodat několik obecných poznámek:

19. Po obsahové stránce se rozhodování obecných soudů ve věci týkalo nákladů exekučního řízení.

20. Chci zdůraznit, že Ústavní soud by měl být zásadně při posuzování otázek nákladů řízení nanejvýše zdrženlivý, jak sám opakovaně deklaroval ve své judikatuře. Jako příklad lze uvést názor vyslovený v usnesení Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 2257/08 ze dne 7. 7. 2009, v němž se praví, že problematika nákladů řízení "... zpravidla nemůže být předmětem ústavní ochrany, neboť samotný spor o náhradu nákladů řízení, i když se může citelně dotknout některého z účastníků řízení, obvykle nedosahuje intenzity zakládající porušení jejich základních práv a svobod (srov. např. usnesení sp. zn. IV. ÚS 10/98, sp. zn. II. ÚS 130/98, sp. zn. I. ÚS 30/02, sp. zn. IV. ÚS 303/02, sp. zn. III. ÚS 255/05 a další dostupná na <http://nalus.usoud.cz>). Rozhodování o nákladech řízení před obecnými soudy je zásadně jejich doménou, neboť se zde zobrazují aspekty nezávislého soudního rozhodování ...".

21. Ačkoliv Ústavní soud obecně deklaruje ve věcech nákladů řízení svou zdrženlivost, ve skutečnosti tuto zásadu příliš nerespektuje, a k věcnému přezkumu napadených rozhodnutí obecných soudů o nákladech řízení nezřídka až příliš horlivě přistupuje, což nepochybně povzbuzuje potenciální stěžovatele k podávání takových ústavních stížností. To vede k tomu, že agenda týkající se nákladů řízení představuje značný podíl nápadu Ústavního soudu. Aniž bych měl k dispozici dlouhodobé statistické řady o předmětové skladbě nápadu Ústavního soudu, uvedu alespoň ilustrativně několik dat o počtu ústavních stížností, jejichž předmětem byly náklady řízení (někdy společně s jinými námitkami): Takových ústavních stížností bylo podáno v roce 2011 - 567, v roce 2012 - 1 250, v roce 2013 - 537, v roce 2014 - 484, v roce 2015 - 326, v prvním pololetí 2016 - 158.

22. Lze dodat, že u nemalé části těchto ústavních stížností jako navrhovatelé figurují advokáti, soudní exekutoři a insolvenční správci.

23. Pokládám tento úkaz za velmi povážlivý a degradující roli Ústavního soudu. Má-li Ústavní soud plnit své základní poslání orgánu ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), musí při vědomí svých kapacitních možností, daných počtem 15 soudců, využívat zákonných nástrojů, jak zabránit svému zahlcení. Ústavní soud by měl mít v tomto směru před očima varovný příklad štrasburského Evropského soudu pro lidská práva, který si dlouho nedokázal vytvořit účinné filtrační mechanismy, kterými by se bránil proti přetížení, což vedlo k neúnosně dlouhým průtahům řízení.

24. V historickém vývoji si právní nauka byla vědoma potřeby chránit vrcholné státní orgány před takovým osudem, a proto např. vzniklo prastaré latinské pravidlo minima non curat praetor.

25. Nechci tím tvrdit, že nyní projednávaná věc má prima facie bagatelní charakter (i když částka 75 356 Kč zajistě nepředstavuje pro Exekutorský úřad v Přerově, který zaměstnával zhruba 200 lidí a prováděl až 70 tisíc exekucí ročně, žádnou významnou sumu). Domnívám se však, že řádné posouzení sporů o náklady řízení má být zásadně ponecháno obecným soudům bez ohledu na výši sporné peněžní sumy a že Ústavní soud nemá být pokud možno do řešení takových sporů vtahován.

26. Též z tohoto důvodu se domnívám, že podané ústavní stížnosti nemělo být vyhověno.

6. Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 1287/14 ze dne 31. 8. 2015; N 159/78 SbNU 401 **Uplatnění kauzálních námitek v rámci směnečného řízení**

Nález Ústavního soudu - II. senátu složeného z předsedy senátu Radovana Suchánka a soudců Vojtěcha Šimíčka a Jiřího Zemánka (soudce zpravodaj) - ze dne 31. srpna 2015 sp. zn. II. ÚS 1287/14 ve věci ústavní stížnosti M. B., zastoupené Ing. Mgr. Jaroslavem Kuzelem, advokátem, se sídlem 17. listopadu 1074, 506 01 Jičín, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. prosince 2013 č. j. 29 Cdo 3404/2013-88, jímž bylo odmítnuto stěžovatelčino dovolání, a rozsudku Vrchního soudu v Praze ze dne 22. února 2013 č. j. 8 Cmo 16/2013-53, kterým byl změněn rozsudek soudu prvního stupně tak, že byl ponechán v platnosti směnečný platební rozkaz, za účasti Nejvyššího soudu a Vrchního soudu v Praze jako účastníků řízení.

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 19. prosince 2013 č. j. 29 Cdo 3404/2013-88 a rozsudkem Vrchního soudu v Praze ze dne 22. února 2013 č. j. 8 Cmo 16/2013-53 bylo zasaženo do práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. prosince 2013 č. j. 29 Cdo 3404/2013-88 a rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 22. února 2013 č. j. 8 Cmo 16/2013-53 se ruší.

Zdroj: NALUS - databáze rozhodnutí Ústavního soudu

Odůvodnění

I. Rekapitulace obsahu napadených rozhodnutí

1. Stěžovatelka se podanou ústavní stížností domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí s tvrzením, že jimi bylo porušeno její ústavně zaručené právo na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen "Listina") a současně došlo k porušení práva na ochranu vlastnictví ve smyslu čl. 11 odst. 1 Listiny. Stěžovatelka rovněž namítá porušení principu právního státu [čl. 1 odst. 1 Ústavy České republiky (dále jen "Ústava")], porušení práva na rovnost v právech a v důstojnosti (čl. 1 Listiny), jakož i porušení práva na soudní ochranu (čl. 90 Ústavy).

2. Vrchní soud v Praze k odvolání žalobce (CACTON LIMITED, dále jako "vedlejší účastník") rozsudkem ze dne 22. února 2013 č. j. 8 Cmo 16/2013-53 změnil rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 25. července 2012 č. j. 46 Cm 20/2012-27, jímž soud prvního stupně zrušil svůj předchozí směnečný platební rozkaz ze dne 4. května 2012 č. j. 46 Cm 20/2012-5, kterým původně uložil žalované (stěžovateli) zaplatit žalobci částku 14 278 Kč s 6% úrokem od 1. května 2009 do zaplacení, směnečnou odměnu ve výši 48 Kč a náklady řízení, tak, že směnečný platební rozkaz ponechal v platnosti. Odvolací soud při posuzování věci vyšel z § 17 zákona č. 191/1950 Sb., směnečný a šekový, podle něhož, kdo je žalován ze směnky, nemůže činit majiteli námitky, které se zakládají na jeho vlastních vztazích k výstavci, nebo dřívějším majitelům, ledaže majitel při nabývání směnky jednal vědomě na škodu dlužníka. Vzhledem k tomu, že žalovaná setrvala pouze na kauzální námitce (zaplacení dluhu z úvěru ze smlouvy o půjčce, který měla směnka zajišťovat) ve vztahu k indosantovi směnky (společnost FINPOMOC.CZ, s. r. o.), nemohlo k ní být přihlédnuto. Námitku, že nový majitel směnky (žalobce) jednal vědomě na její škodu, žalovaná v průběhu řízení nevzniesla a pouze tvrdila, že směnka byla postoupena v rozporu s dobrými mravy.

3. Následně dovolání žalované bylo usnesením Nejvyššího soudu ze dne 19. prosince 2013 č. j. 29 Cdo 3404/2013-88 odmítnuto jako nepřípustné [§ 238 odst. 1 písm. d) zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen "o. s. ř."), neboť dovoláním napadeným výrokem bylo rozhodnuto o peněžitém plnění nepřevyšujícím 50 000 Kč, ledaže šlo o vztahy ze spotřebitelských smluv, o pracovněprávní vztahy nebo o věci uvedené v § 120 odst. 2 o. s. ř.; k příslušenství pohledávky se přitom nepřihlíží. Nejvyšší soud konstatoval, že spor o zaplacení směnky není sporem ze vztahu ze spotřebitelské smlouvy. Skutečnost, že směnka byla vystavena k zajištění pohledávky plynoucí ze spotřebitelské smlouvy, se může projevit v rozsahu kauzálních námitek, jež spotřebiteli v rámci obrany proti povinnosti směnku zaplatit náleží, avšak na přípustnost dovolání vliv nemá.

II. Rekapitulace obsahu ústavní stížnosti

4. Stěžovatelka v ústavní stížnosti namítá porušení shora uvedených ústavně zaručených práv. Nejprve stručně rekapituluje obsah napadených rozhodnutí a okolnosti celého sporu. Na různých místech ústavní stížnosti rozebírá v obecné rovině pojmy právního státu či kategorie dobra a spravedlnosti. Věnuje se rovněž jednotlivým článkům Ústavy a Listiny, které měly být v jejím případě porušeny. Vyslovuje přesvědčení, že odvolací soud i dovolací soud svými rozhodnutími poskytl ochranu podvodu a lichvě. V další části ústavní stížnosti vytýká České republice reprezentované jejími orgány, že nedokáže řešit problematiku úvěrových firem, které zneužívají svého postavení vůči soukromým osobám, a umožňuje tak páchání nespravedlnosti. Ve vztahu k rozsudku Vrchního soudu v Praze namítá, že důkazy hodnotil formálně, celou věc posoudil pouze z hlediska formalismu směnečného práva a důkazy a tvrzeními předloženými stěžovatelkou se odmítl zabývat. Tím vybočil z principů, které jsou součástí práva na spravedlivý proces. Formalistický přístup při posuzování přípustnosti dovolání vytýká i Nejvyššímu soudu.

III. Rekapitulace vyjádření účastníků řízení a vedlejšího účastníka řízení

5. Ústavní soud si od Krajského soudu v Hradci Králové vyžádal příslušný spis a od účastníků řízení a vedlejšího účastníka řízení vyjádření k ústavní stížnosti.

6. Nejvyšší soud se ve svém vyjádření zaměřil především na charakteristiku směnky jako abstraktního a nesporného závazku. Zdůraznil, že i když se vystavení směnky zpravidla opírá o určitý důvod (kauzu), není tento důvod pro existenci směnečného vztahu významný a ze směnky nevyplyvá. Směnečný závazek je zcela samostatný a oddělený od případného závazku, který byl původem jeho vzniku, což platí i v případě tzv. smének zajišťovacích.

7. Vrchní soud v Praze se ve vyjádření k ústavní stížnosti zcela odvolal na odůvodnění svého rozsudku.

8. Vedlejšímu účastníkovi řízení se i přes opakované pokusy nepodařilo ústavní stížnost doručit.

IV. Rozhodnutí bez nařízení jednání

9. Podle § 44 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen "zákon o Ústavním soudu") Ústavní soud rozhodl bez nařízení ústního jednání, neboť neočekával od ústního jednání další objasnění věci (k tomu srov. též sdělení Ústavního soudu ze dne 18. prosince 2012 č. Org. 72/12, publikované pod č. 469/2012 Sb.).

Zdroj: NALUS - databáze rozhodnutí Ústavního soudu

V. Posouzení přípustnosti a včasnosti ústavní stížnosti

10. Ústavní stížnost směřuje proti usnesení Nejvyššího soudu, kterým bylo dovolání stěžovatelky odmítnuto pro nepřípustnost (bagatelnost). V situaci, kdy stěžovatelka podala dovolání, které nebylo přípustné [viz § 238 odst. 1 písm. c) o. s. ř.], nevyčerpala efektivní opravný prostředek, který zákon poskytuje, jak má na mysli § 72 odst. 3 zákona o Ústavním soudu, neboť rozhodnutí dovolacího soudu nezáviselo na jeho uvážení, a proto by za normálních okolností musel Ústavní soud odvíjet dvouměsíční lhůtu pro podání ústavní stížnosti ve vztahu k rozhodnutí Vrchního soudu v Praze od okamžiku doručení jeho rozhodnutí stěžovateli, resp. její obecné zmocněnkyni, k čemuž došlo, jak se podává ze spisu, který si Ústavní soud vyžádal od Krajského soudu v Hradci Králové (sp. zn. 46 Cm 20/2012), dne 4. dubna 2013. Vzhledem k tomu, že ústavní stížnost byla předána k poštovní přepravě až dne 3. dubna 2014, bylo by bývalo nutné ústavní stížnost posoudit jako opožděně podanou a v této části ji podle § 43 odst. 1 písm. b) zákona o Ústavním soudu odmítnout. Ústavní soud nicméně musel vzít v úvahu, že stěžovatelka byla Vrchním soudem v Praze nesprávně poučena. Tato skutečnost byla pochybením soudu, které nelze stěžovateli přičítat k tíži. Proto ani následky z toho plynoucí nemohly vést Ústavní soud k odmítnutí ústavní stížnosti pro opožděnost.

VI. Vlastní posouzení ústavní stížnosti

11. Jak již Ústavní soud mnohokrát v minulosti zdůraznil, jeho základním úkolem podle čl. 83 Ústavy je ochrana ústavnosti. Ve své činnosti musí respektovat jeden ze základních principů právního státu, dle něhož lze státní moc uplatňovat jen v případech a mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví (čl. 2 odst. 3 Ústavy, čl. 2 odst. 2 Listiny). Do rozhodovací činnosti obecných soudů je v řízení o ústavní stížnosti podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy oprávněn zasáhnout pouze tehdy, byla-li jejich rozhodnutím porušena základní práva a svobody. Ústavní soud tedy není vrcholem soustavy soudů (čl. 91 Ústavy), a proto mu ani nepřislíší přehodnocovat hodnocení dokazování provedené obecnými soudy, nejsou-li jimi porušena ústavně zaručená základní práva nebo svobody stěžovatele.

12. Ústavní soud dále uvádí, že jednou z funkcí Ústavy, zvláště ústavní úpravy základních práv a svobod, je její "prostupování" celým právním řádem včetně oblastí práva soukromého. Smysl Ústavy spočívá nejen v úpravě základních práv a svobod, jakož i institucionálního mechanismu a procesu utváření legitimních rozhodnutí státu (resp. orgánů veřejné moci), nejen v přímé závaznosti Ústavy a v jejím postavení bezprostředního pramene práva, nýbrž i v povinnosti státních orgánů, resp. orgánů veřejné moci, interpretovat a aplikovat právo pohledem ochrany základních práv a svobod, což pro soudy výslovně vyplývá již z čl. 4 Ústavy.

13. Stěžovatelka brojí proti v záhlaví uvedeným rozhodnutím, přičemž z její argumentace (přestože podstatnou část ústavní stížnosti tvoří v obecné rovině rozebírání pojmů, jako je spravedlnost, dobro, a poukazování na praktiky úvěrových společností a neschopnost státu zajistit férové podmínky při poskytování úvěrů) lze vysledovat především její nesouhlas s formalistickým přístupem jak Vrchního soudu v Praze, tak i Nejvyššího soudu k směnečné problematice i s jejich procesním postupem.

14. Ústavní soud v minulosti řešil problematiku vzájemného vztahu formálnosti směnečného řízení a možnosti uplatnění kauzálních námitek v jeho rámci např. v nálezech ze dne 18. července 2013 sp. zn. IV. ÚS 457/10 (N 124/70 SbNU 133) či v nálezu ze dne 19. června 2014 sp. zn. III. ÚS 980/13 (N 126/73 SbNU 903). V prvně citovaném nálezu Ústavní soud mimo jiné uvedl, že právní institut směnky je sice založen na přísné formálnosti směnečných vztahů, nicméně tato formálnost samotná by neměla vychýlovat práva ze směnečného vztahu plynoucí ve prospěch jedné ze zúčastněných stran. Tuto skutečnost je třeba akcentovat zejména za situace, kdy směnečná praxe inklinuje k využívání zajišťovací funkce směnky. Ústavní soud již ve svém nálezu ze dne 16. října 2012 sp. zn. Pl. ÚS 16/12 (N 174/67 SbNU 115; 369/2012 Sb.) konstatoval, že "současné napětí spojené se směnkami je způsobeno zejména jejich nevhodným používáním (zneužíváním) zejména vůči subjektům, po nichž nelze znalost specifické a značně rigidní směnečné úpravy spravedlivě požadovat". Ústavní soud nezpochybnuje zásadu vigilantis iura scripta sunt, nicméně tuto je třeba hodnotit v kontextu principu spravedlivého rozhodování jakožto vůdčího a zásadního principu fungování soudní moci. Je proto třeba rozlišovat situaci, kdy vstupují do právního vztahu, potažmo směnečného vztahu, dva subjekty nacházející se v obdobném postavení (např. podnikatelé), a situaci, kdy dochází ke vzniku právního vztahu mezi podnikatelem (tedy v daném oboru činnosti profesionálem) a nepodnikatelem.

15. Ústavní soud se v citovaném nálezu sp. zn. IV. ÚS 457/10 neztotožnil s právním názorem, že nelze vzáňšet kauzální námitky za situace, kdy došlo k indosaci směnky na žalobce, a že pokud v daném případě nebyla naplněna dispozice § 17 zákona směnečného a šekového, tj. pokud majitel směnky nejednal vědomě na škodu dlužníka, nelze ke kauzálním námitkám stěžovatelky přihlížet. Konstatoval, že v případě spotřebitelů nelze odhlížet od jejich specifických zájmů a postavení. Zákon směnečný a šekový vychází z tzv. zenevských úmluv, jež se staly východiskem pro právní úpravu směnečného práva v celé řadě evropských států. Zmíněná blízkost právní úpravy způsobuje, že se jednotlivé státy (např. Rakousko či Německo) musely v minulosti vypořádat s obdobnými otázkami, jaké se v současné době objevují v České republice právě v souvislosti s aplikací § 17 zákona směnečného a šekového. Německý Spolkový soudní dvůr tak např. již v šedesátých letech minulého století konstatoval, že v konkrétním případě je třeba považovat odvolání se žalobkyně na § 17 německého směnečného zákona za zneužití práva (blíže k tomu srov. též Kotásek, J. Zákon směnečný a šekový. Komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 144-145). Obdobně se s nastiňným problémem musela vypořádat i rakouská právní úprava, která v případě, kdy dojde v právním vztahu k identifikaci jedné ze smluvních stran jako spotřebitele, poskytuje jí ochranu prostřednictvím zákona o ochraně spotřebitelů.

Zdroj: NALUS - databáze rozhodnutí Ústavního soudu

16. V dané souvislosti Ústavní soud připomíná, že nemá-li se sám jako ústavní orgán, tj. orgán veřejné moci, dopouštět libovůle, jejímž zákazu je sám také podroben, neboť i Ústavní soud, či právě on, je povinen respektovat rámec ústavního státu, v němž je výkon libovůle orgánů veřejné moci striktně zapovězen, musí se cítit vázán svými vlastními rozhodnutími, která může svou judikaturou překonat jen za určitých podmínek. Tento postulát lze přitom charakterizovat jako podstatnou náležitost demokratického právního státu [srov. nález ze dne 11. června 2003 sp. zn. Pl. ÚS 11/02 (N 87/30 SbNU 309; 198/2003 Sb.)].

17. I v nyní posuzované věci, která se od předchozích skutkově ani právně v podstatě nikterak neodlišuje (i zde byla stěžovatelka žalovaná ze směnky, která zajišťovala jí poskytnutý spotřebitelský úvěr ve výši 10 000 Kč, přičemž z úvěrového vztahu uhradila na jistíně, úrocích a smluvních pokutách více než 60 000 Kč, a Vrchní soud v Praze se následně ve směnečném řízení jejími kauzálními námitkami odmít zabývat s odkazem na formalismus směnečného práva), Ústavní soud neshledal jakýkoliv důvod pro odklon od nosných důvodů uvedených výše a obsažených v citovaném nálezu sp. zn. IV. ÚS 457/10. Nezbyývá mu proto než konstatovat, že odvolací soud se ústavní stížností napadeným rozsudkem dopustil výkladové "svévole" (srov. usnesení ze dne 27. září 2007 sp. zn. III. ÚS 712/06, v SbNU nepublikováno, dostupné na <http://nalus.usoud.cz>), jestliže za základ svého rozhodnutí pojal závěr, že pokud v daném případě nebyla naplněna dispozice § 17 zákona směnečného a šekového, tj. pokud majitel směnky nejednal vědomě na škodu dlužníka, nelze ke kauzálním námitkám stěžovatele přihlížet.

18. Ústavní soud taktéž mnohokrát prohlásil, že netoleruje orgánům veřejné moci, a především obecným soudům, přehnaně formalistický postup za použití v podstatě sofistikovaného odůvodňování zřejmě nespravedlnosti. Zdůraznil přitom mimo jiné, že obecný soud není absolutně vázán doslovným zněním zákona, nýbrž se od něj smí a musí odchýlit, pokud to vyžaduje účel zákona, historie jeho vzniku, systematická souvislost nebo některý z principů, jež mají svůj základ v ústavně konformním právním řádu jako významovém celku, a že povinnost soudů nalézat právo neznamená pouze vyhledávat přímé a výslovné pokyny v zákonném textu, ale též povinnost zjišťovat a formulovat, co je konkrétním právem i tam, kde jde o interpretaci abstraktních norem a ústavních zásad [srov. např. nález ze dne 4. února 1997 sp. zn. Pl. ÚS 21/96 (N 13/7 SbNU 87; 63/1997 Sb.) nebo nález ze dne 3. února 1999 sp. zn. Pl. ÚS 19/98 (N 19/13 SbNU 131; 38/1999 Sb.)]. Při výkladu a aplikaci právních předpisů nelze pomíjet jejich účel a smysl, který není možné hledat jen ve slovech a větech toho kterého předpisu, v němž je třeba vždy nalézat i principy uznávané demokratickými právními státy [nález ze dne 16. listopadu 2010 sp. zn. II. ÚS 1648/10 (N 226/59 SbNU 299)].

19. Ústavní soud spolu s rozsudkem Vrchního soudu v Praze zrušil i usnesení Nejvyššího soudu, a to (nehledě na bagatelní povahu věci) nejen kvůli jeho návaznosti na zrušované rozhodnutí Vrchního soudu v Praze, ale i proto, že v něm Nejvyšší soud sám nedostál své povinnosti chránit základní práva (čl. 4 Ústavy).

20. Vzhledem ke shora uvedeným skutečnostem Ústavní soud ústavní stížnosti podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyhověl a napadená rozhodnutí podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil.

7. Usnesení Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 532/07 ze dne 13. 3. 2007

Ústavní soud rozhodl dne 13. března 2007 v senátu složeném z předsedkyně Ivany Janů a soudců Františka Duchoně a Elišky Wagnerové (soudkyně zpravodajka) mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků ve věci ústavní stížnosti Ing. J. R., zastoupeného Mgr. Ivem Tichovským, advokátem se sídlem v Ostravě, Jaklovecká 1248/18, směřující proti usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 20. 12. 2006, č. j. 3 Ao 1/2006-24, takto:

Ústavní stížnost se odmítá.

Odůvodnění:

Stěžovatel se domáhal zrušení výše uvedeného rozhodnutí, jímž byl odmítnut jeho návrh na zrušení opatření obecné povahy a dalších rozhodnutí, týkajících se územního plánování v obci Petřvald, a tvrdil, že jeho vydáním bylo porušeno jeho základní právo na spravedlivý proces (čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod, dále "Listina") a právo na veřejné projednání věci (38 odst. 2 Listiny). Ústavní stížnost byla podána včas (§ 72 odst. 3 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, dále "zákon o Ústavním soudu") a splňovala i ostatní podmínky a formální náležitosti předepsané zákonem.

Stěžovatel v ústavní stížnosti tvrdil, že: "dostatečně - by" zatím v obecném směru - uvedl, jakým způsobem mohou být dotčena jeho subjektivní veřejná práva... vlastníka... objektu určeného k bydlení...v oblasti, jež byla... určena jako klidová... Napadenou změnou... bylo...v oblasti umožněno budování 'rodinných farem', bez bližšího vymezení". Stěžovatel namítá, že soud bez dalšího označil tvrzení o dotčení na stěžovatelových právech za nepravděpodobná, resp. neexistující s tím, že ochranu vůči protiprávnímu následku má realizovat v případných stavebních řízeních. Tím soud nepřímou dovodil, že nelze preventivně poskytnout ochranu proti zásahu do veřejných subjektivních práv, tedy že není ochrana v situaci, kdy je vydáno rozhodnutí, v jehož důsledku může stěžovatel reálně vzniknout újma. Tím soud negoval svůj závěr (obsažený v rozhodnutí ze dne 30. 11. 2006, č. j. 2 Ao 2/2006), že tvrzení dotčení práv musí být alespoň pravděpodobné. Stěžovatel též uvedl že Nejvyšší správní soud paušálně odmítl jeho

Zdroj: NALUS - databáze rozhodnutí Ústavního soudu

procesní námitky, přičemž jeho základní práva byla porušena již tím, že se nemohl řádně účastnit projednání opatření obecné povahy.

Z usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 20. 12. 2006 č. j. 3 Ao 1/2006-24 (srov. na <http://www.nssoud.cz/anonymous.php>) Ústavní soud zjistil, že jím byl pro neodstranění vad (§ 37 odst. 5 s. ř. s.) odmítnut stěžovatelův návrh, jímž se domáhal zrušení "opatření obecné povahy - změny č. 1 územního plánu obce Petřvald, upravených závazných regulativů územního rozvoje obce Petřvald a zrušení obecné závazné vyhlášky č. 1/2006, kterou se vyhláší závazná část územního plánu obce Petřvald, schválených usnesením 19. zasedání zastupitelstva obce Petřvald konaného dne 27. 7. 2006". Stěžovatel v reakci na výzvu soudu konkretizoval své námitky, avšak Nejvyšší správní soud konstatoval, že ani po této změně nejsou námitky dostatečně konkrétní. Nebylo proto možno dospět k závěru, že je k podání návrhu aktivně legitimován. Námitky stěžovatele byly obdobné námitkám obsaženým v ústavní stížnosti. Soud odkazem na stavební zákon (§ 29 odst. 1 a 3) konstatoval, že v případě územně plánovací dokumentace musí být napadeno již usnesení zastupitelstva, nikoli až následná vyhláška (str. 4 odst. 2 napadeného usnesení).

Ústavní soud dospěl k závěru, že ústavní stížnost je zjevně neopodstatněná.

Ústavní soud ustálené judikuje, že jeho úkolem je ochrana ústavnosti (čl. 83 Ústavy ČR). Ústavní soud není povolán k přezkumu správnosti aplikace podústavního práva a zásáhnutí do rozhodovací činnosti obecných soudů může jen tehdy, shledá-li současně porušení základních práva či svobody (§ 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu). Ústavní soud ve svých četných rozhodnutích zřetelně definoval podmínky, při jejichž naplnění má vadná aplikace podústavního práva obecným soudem za následek porušení základních práv či svobod jednotlivce. Jedná se o případy, v nichž Ústavní soud posuzuje, zda obecné soudy v dané věci ústavně souladně posoudily konkurenci norem jednoduchého práva sledujících určitý ústavně chráněný účel či konkurenci interpretačních alternativ jedné konkrétní normy nebo o otázku, zda obecné soudy neaplikovaly podústavní právo svévolně (srov. např. nález ze dne 30. 6. 2004, sp. zn. III. ÚS 321/03, Sb. n. u., sv. 33, str. 371, 374-375).

Nejvyšší správní soud konstatoval (srov. napadené usnesení, str. 4 dole), že stěžovatelova tvrzení nejsou řádným podkladem pro přezkum předmětného opatření obecné povahy. Předmětem přezkumu v daném řízení nejsou procesní práva (srov. str. 5, odst. 2), a tedy ani "právo účastnit se jednání zastupitelstva". Nejvyšší správní soud v napadeném usnesení uvedl (str. 5 odst. 3 a násl.), že není zřejmé, o jakém vlastnickém právu, k jaké konkrétní nemovitosti stěžovatel hovoří, a neuvedl ani, jakým způsobem byl na tvrzeném právu zkrácen přímo změnou územního plánu. Z požadavku náležité konkretizace tvrzeného ohrožení rovněž neplyne nemožnost "preventivní" ochrany, jak se domnívá stěžovatel. Ústavní soud nemohl dospět k závěru, že došlo k vybočení z mezí ústavnosti, neboť stěžovatel nedoložil, že by dostatečně konkretizoval svá tvrzení o porušení vlastnického práva. Přitom stěžovatel byl k takovému postupu Nejvyšším správním soudem vyzván (srov. str. 2 odst. 2 napadeného usnesení), a byl též poučen o možnosti návrh odmítnout. Nejvyšší správní soud své rozhodnutí řádně odůvodnil, a na základě argumentů obsažených v ústavní stížnosti nemohl Ústavní soud v dané věci dospět k závěru, že došlo k zásahu do základních práv stěžovatele.

Ústavní soud neshledal v napadených rozhodnutích porušení stěžovatelových základních práv, jak tvrdil v ústavní stížnosti. Proto senát Ústavního soudu ústavní stížnost mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků odmítl podle ustanovení § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu jako návrh zjevně neopodstatněný.

Poučení: Proti tomuto usnesení není odvolání přípustné (§ 43 odst. 3 zákona o Ústavním soudu).

8. Nález pléna Ústavního soudu sp. zn. Pl.ÚS 16/12 ze dne 16. 10. 2012; 369/2012 Sb.; N 174/67 SbNU 115 **Neústavnost lhůty k uplatnění námitek proti směnečnému platebnímu rozkazu**

Nález pléna Ústavního soudu složeného z předsedy soudu Pavla Rychetského a soudců Stanislava Balíka, Vlasty Formánkové, Vojena Güttlera, Ivany Janů, Vladimíra Kůrky, Dagmar Lastovecké, Jana Musila, Jiřího Nykodýma, Miloslava Výborného a Michaely Židlické ze dne 16. října 2012 sp. zn. Pl. ÚS 16/12 ve věci návrhu K. Š. na zrušení § 175 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, za účasti Poslanecké sněmovny a Senátu Parlamentu České republiky jako účastníků řízení (nález byl vyhlášen pod č. 369/2012 Sb.).

I. Ustanovení § 175 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, se ve slovech "do tří dnů" a ve slovech "v téže lhůtě" ruší uplynutím dne 30. dubna 2013.

II. Ve zbylých částech se návrh na zrušení § 175 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, odmítá.

Odůvodnění

I. Rekapitulace návrhu navrhovatelky

1. Včas a řádně podanou ústavní stížností se navrhovatelka domáhá, aby Ústavní soud zrušil nálezem rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 11. listopadu 2010 č. j. 5 Cmo 270/2010-112. Řízení o ústavní stížnosti je vedeno pod sp. zn. IV. ÚS 376/11. S návrhem na zrušení uvedeného rozsudku se domáhala rovněž zrušení § 175 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále též jen "o. s. ř."), a to zejména z následujících důvodů:

2. Krajský soud v Ústí nad Labem - pobočka v Liberci rozsudkem ze dne 17. června 2010 č. j. 37 Cm 419/2009-84 zrušil směnečný platební rozkaz Krajského soudu v Ostravě č. j. 32 Cm 76/2009-14 ze dne 25. 2. 2009. Proti tomuto rozsudku podal žalobce, společnost GORASAN COMPANY LIMITED, Theklas Lysioti 35, EAGLE STAR HOUSE, 6th floor, P. C. 3030, Limassol, Cyprus, (v řízení o ústavní stížnosti navrhovatelky Ústavním soudem evidované pod sp. zn. IV. ÚS 376/11 vedlejší účastník, dále jen "žalobce"), odvolání. V odvolacím řízení Vrchní soud v Praze změnil rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem - pobočky v Liberci tak, že směnečný platební rozkaz Krajského soudu v Ostravě č. j. 32 Cm 76/2009-14 ze dne 25. 2. 2009 ponechal v platnosti. Podle názoru navrhovatelky Vrchní soud v Praze v uvedeném rozsudku rozhodl především v rozporu s ustanovením § 3 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, v rozporu s ustanoveními § 1, 2, 120 a 134 o. s. ř., v rozporu s čl. 11, čl. 36 odst. 1 a čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen "Listina"), a tím porušil právo navrhovatelky na spravedlivý proces. Vrchní soud v Praze v tomto případě (ale nejen v tomto případě) totiž směnečné spory podle navrhovatelky nerozhoduje nestranně a vykládá zákon (především § 120 a 134 o. s. ř.) úmyslně zcela chybně, v rozporu se zněním a smyslem zákona, v rozporu s judikaturou Nejvyššího soudu a v rozporu s obecně pojímanými zásadami morálky, spravedlnosti a v rozporu s dobrými mravy.

3. Směnečné spory podle navrhovatelky soudí v České republice jen určité senáty, které se na tuto problematiku specializují, a řídí se výhradně zákonem č. 191/1950 Sb., směnečný a šekový, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen "zákon směnečný a šekový") a § 175 o. s. ř. a žádné jiné části občanského zákoníku, občanského soudního řádu ani jiné předpisy včetně Ústavy České republiky (dále jen "Ústava"), Listiny a Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod pro ně neexistují.

4. K dokreslení okolností právě projednávaného případu pak navrhovatelka zejm. uvádí, že přibližně v roce 2002 poskytovala společnost FAST FINANCE, s. r. o., drobné půjčky velkému počtu klientů. Půjčky byly podle smlouvy spláceny tak, že pracovník poskytovatele půjčky si každý týden chodil pro splátky. V průběhu splácení však poskytovatel půjček přestal pro splátky docházet a poslal klientům dopis se sdělením, že se rozhodl změnit způsob splácení tak, že klienti budou posílat peníze měsíčně složenkou. Přestože klient se změnou smlouvy nesouhlasil, poskytovatel přestal pro splátky docházet, a tak přivedl dlužníka do prodlení. Po určité době věřitel podal návrh na vydání platebního rozkazu na zaplacení dlužné částky včetně úroků. Protože dlužníci (klienti) většinou nemají žádné právnické ani ekonomické vzdělání, neuměli se bránit a nakonec vše zaplatili, většinou včetně nákladů exekuce. Po skončení exekuce, kdy jim exekutor potvrdil, že celý dluh byl uhrazen, pokládali tuto záležitost za skončenou a většinu písemností v této věci si již neschovali. Společnost FAST FINANCE, s. r. o., počkala několik let (v průběhu nichž indosovala směnky na žalobce) a poté bylo podáno několik tisíc směnečných žalob. Naprostá většina žalovaných vůbec neví, o co jde, a není schopna adekvátně reagovat a do směnečných námitek napíše jen to, že půjčku i s příslušenstvím splatila a že nic nedluží. Částku okolo 10 000 Kč si totiž podle navrhovatelky většinou nepůjčují bohatí a vzdělání lidé. Pokud si někdo půjčí částku 10 000 Kč, nemává svého advokáta ani dostatečné znalosti práva. Po doručení směnečného platebního rozkazu má přitom 3 dny na to, aby si advokáta obstaral a současně aby mu zaplatil několik tisíc korun jako zálohu. I když se to některým žalovaným podaří, nastane další problém. Půjčky byly poskytovány v roce 2002, žaloby byly podávány v letech 2008-2009. Po tolika letech žalování většinou už nemají potřebné doklady ani si přesně nepamatují, jak celá věc probíhala; advokát tedy nemá potřebné podklady pro vypracování relevantních námitek - navíc mu na to většinou zbývají jeden až dva dny. Soudy pak podle navrhovatelky vydávají rozsudky, v nichž ponechávají směnečný platební rozkaz v platnosti s tím, že konstatají přisnost směnečného řízení a rigiditu zákona. Pokud už se soud prvního stupně věcí zabývá a směnečný platební rozkaz zruší, žalobce se odvolal a vrchní soud vždy rozsudek krajského soudu změnil tak, že se směnečný platební rozkaz ponechává v platnosti.

5. V této souvislosti je podle navrhovatelky příznačné stanovisko JUDr. Zdeňka Kovaříka (soudce Vrchního soudu v Praze a předního odborníka na směnečné právo v České republice) např. v článku K dokazování o pravosti podpisu směnky. Právní rozhledy, 2010, č. 8, s. 267-272, kde tento autor podle navrhovatelky zásadně preferuje majitele cenného papíru, tedy směnky.

6. Nadto je třeba si podle navrhovatelky uvědomit, že směnečné právo, jak ho prezentuje zákon směnečný a šekový, bylo formulováno ve druhé polovině 19. století a od té doby nedoznalo významnějších změn. Odráží tak realitu 19. století, kdy byly směnky používány jen v poměrně úzkém okruhu osob, které se většinou znaly přímo nebo prostřednictvím společných známých. Dnes se užívání smének mimo užití v obchodních vztazích rozšířilo i na používání především blankosmének různými nebankovními osobami, mnohdy pochybnými až podvodnými, kdy jsou blankosměnky užívány k získání různých neoprávněných či podvodných zisků a soudy svým přepjatým formalismem jim k tomu pomáhají.

7. V souladu s těmito obecnými souvislostmi je pak podle navrhovatelky zřejmé, že remitent a žalobce postupují ve shodě a k indosaci smének - to znamená i směnky, kde je jako dlužník uvedena navrhovatelka - došlo jen proto, aby se žalobce vyhnul kauzálním námitkám, případně i proto, aby se vyhnul placení daní (proto zřejmě převedl směnky na kyperskou společnost).

8. Navrhovatelka se domnívá, že soudy by měly rozhodovat nestranně a ne hájit zájmy vlastníků cenných papírů, zvláště v případech, že se jedná zcela zjevně o nemorální, možná i úmyslně podvodné jednání žalobce a jeho právního předchůdce. To ostatně dokládá postup žalobce i v případě navrhovatelky. Remitent nikdy nevzněl žádný nárok na zaplacení smluvní pokuty ani

žádný jiný nárok. Neměl dokonce vůči navrhovatelce žádnou splatnou pohledávku, a nebyl proto oprávněn zajišťovací blankosměnku doplnit. Přesto blankosměnku doplnil a indosoval na žalobce. O této skutečnosti nikdo navrhovatelku neinformoval, směnka jí nebyla předložena ani při splatnosti, takže o její existenci neměla poněti. V této situaci pak žalobce podal žalobu a soud vydal směnečný platební rozkaz. Zatímco žalobce měl na přípravu žaloby, jakož i celého postupu, několik let, navrhovatelka má tři dny na to, aby podala proti směnečnému platebnímu rozkazu námitky; k později podaným námitkám soud nepřihlíží. Protože navrhovatelka předmětnou blankosměnku nepodepsala, nevěděla vůbec, o co jde, a během tří dnů musela uvést vše, co proti směnečnému platebnímu rozkazu namítá. Tím je nepochybně porušena rovnost účastníků v řízení. Proto je podle jejího názoru potřeba zrušit § 175 o. s. ř. a směnečné řízení podřídít obecnému řízení, aby žalovaný měl možnost se řádně bránit uplatnění směnečného nároku.

9. Kromě argumentace váží se k principům směnečného řízení - tak jak byla v jejich vůdčích liniích právě nastíněna - navrhovatelka (stěžovatelka) obecným soudům ještě vytýká, že ji zatížily důkazním břemenem v otázce pravosti podpisu na směnce a že písmoznalecký posudek, z něhož v řízení vycházely, byl nekvalitní (stěžovatelka v ústavní stížnosti například podrobně rozebírá, zda znalec v rámci jeho zkoumání srovnatelné podpisy byly pro stěžovatelku typickými či nikoli).

10. Ze všech výše uvedených důvodů tedy navrhovatelka Ústavnímu soudu navrhuje, aby vydal náleze, kterým rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 11. listopadu 2010 č. j. 5 Cmo 270/2010-112 zrušuje, a rovněž navrhuje ve smyslu § 74 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen "zákon o Ústavním soudu"), aby přijal náleze, kterým zruší ustanovení § 175 o. s. ř.

II. Průběh řízení před Ústavním soudem a jím učiněná zjištění z vyžádaného spisového materiálu

11. Usnesením ze dne 2. 5. 2012 č. j. IV. ÚS 376/11-23 dospěl IV. senát Ústavního soudu k závěru, že uplatněním § 175 odst. 1 o. s. ř. ve slovech "do tří dnů" a ve slovech "v téže lhůtě" nastala skutečnost, která je předmětem ústavní stížnosti, pročez návrh navrhovatelky na zrušení napadeného ustanovení, resp. toliko jeho části, postoupil k rozhodnutí plénu Ústavního soudu podle čl. 87 odst. 1 písm. a) Ústavy.

12. Ústavní soud si vyžádal spisovou dokumentaci a vyzval účastníky řízení, aby se vyjádřili k návrhu na zrušení napadeného ustanovení.

13. Z vyžádaného spisového materiálu Krajského soudu v Ústí nad Labem - pobočky v Liberci evidovaného pod sp. zn. 37 Cm 419/2009 zjistil, že směnečným platebním rozkazem č. j. 32 Cm 76/2009-14 ze dne 25. 2. 2009 uložil Okresní soud v Ostravě navrhovatelce po-vinnost uhradit žalobci směnečný peníz ve výši 30 751 Kč spolu s šestiprocentním ročním úrokem od 9. 4. 2008 do zaplacení, směnečnou odměnu ve výši 103 Kč a na náhradě nákladů řízení částku ve výši 16 880,50 Kč.

14. Proti předmětnému směnečnému platebnímu rozkazu podala navrhovatelka včasné námitky (tyto námitky vznesla sama, bez pomoci právního zástupce). Uváděla, že nikdy nevyplnila ani nepodepsala blankosměnku na směnečnou sumu 30 751 Kč. Uvedená směnka je podle navrhovatelky podvodem už jen z důvodu falešného podpisu. Navrhovatelka nepopírala uzavření smlouvy o půjčce se společností FAST FINANCE, s. r. o., ovšem bez jakéhokoliv podpisu předložené blankosměnky. Půjčku nadto stále splácí. V rámci námitek navrhovatelka současně žádala, aby řízení ve věci bylo z důvodu jejího trvalého bydliště ve V. postoupeno místně příslušnému soudu v Liberci.

15. Usnesením Nejvyššího soudu č. j. 4 Nd 305/2009-34 ze dne 18. 9. 2009 byla projednávána věc přikázána k projednání a rozhodnutí Krajskému soudu v Ústí nad Labem - pobočce v Liberci.

16. Krajský soud v Ústí nad Labem - pobočka v Liberci rozhodl svým rozsudkem ze dne 17. 6. 2010 č. j. 37 Cm 419/2009-84 tak, že zrušil směnečný platební rozkaz Krajského soudu v Ostravě č. j. 32 Cm 76/2009-14 ze dne 25. 2. 2009 (výrok I). Dále zavázal žalobce zaplatit navrhovatelce do tří dnů od právní moci tohoto rozsudku na náhradě nákladů námitkového řízení částku ve výši 23 445,80 Kč k rukám JUDr. J. B., advokáta (výrok II). Konečně stanovil, že žalobce je povinen zaplatit do tří dnů od právní moci tohoto rozsudku České republice - Krajskému soudu v Ústí nad Labem na náhradě nákladů řízení částku ve výši 2 870 Kč (výrok III).

17. K věci samé pak Krajský soud v Ústí nad Labem - pobočka v Liberci v obsáhlém odůvodnění zejména uvedl, že podle závěrů znaleckého posudku je sporný podpis na originále předmětné směnky s velkou pravděpodobností podpisem navrhovatelky. Přesto však shledal námitku navrhovatelky týkající se pravosti podpisu směnky důvodnou. Písmoznaleckým zkoumáním lze totiž podle soudu vyslovit i kategorický závěr stavící mimo jakoukoliv pochybnost to, zda zkoumaný podpis je či není pravým, spontánním podpisem určité osoby. Kategorický závěr přitom v právě projednávané věci znalec nevysslovil podle krajského soudu i přesto, že ve svém posudku konstatoval dostatek kvalitního srovnávacího materiálu.

18. Proto krajský soud uzavřel, že v řízení nebylo prokázáno, že by podpis na směnce, při vznesené námitce nepravosti podpisu směnky zpochybňující pravost a pravdivost směnky coby soukromé listiny, byl s jistotou pravým podpisem navrhovatelky. Za této situace pak soud shledal námitku navrhovatelky jako zcela důvodnou a napadený směnečný platební rozkaz vzhledem k této skutečnosti za použití ustanovení § 175 odst. 4 o. s. ř. v plném rozsahu zrušil.

Zdroj: NALUS - databáze rozhodnutí Ústavního soudu

19. Pokud navrhovatelka podle krajského soudu dále ve svých námitkách poukazovala na skutečnost, že uzavřela se společností FAST FINANCE, s. r. o., blíže nespecifikovanou smlouvu o půjčce bez jakéhokoliv podepsání předložené blankosměnky, pak soud takové námitkově tvrzení hodnotil jako neurčité a neprojednatelné, neboť z uvedeně námitky nebyla podle krajského soudu vůbec zřejmá polemika s předloženou směnkou. Za této situace, kdy žalovaná v námitkách popírala pravost podpisu na předložené směnce, je ze zbytku námitek zřejmé, že fakticky netvrdila konkrétní funkci směnky (ať platební či zajišťovací) k případné blíže nespecifikované smlouvě o půjčce uzavřené se společností FAST FINANCE, s. r. o., tedy subjektem navíc odlišným od žalobce, taktéž ani netvrdila a nekonkretizovala obsah kauzálního vztahu. Takto koncipovanou námitku tedy krajský soud hodnotil jako zcela neurčitou a neprojednatelnou, když z uvedeně námitky podle soudu není zřejmé, co by vůbec mělo být předmětem řízení o takové námitce. Pro úplnost krajský soud v odůvodnění svého rozhodnutí ještě uvedl, že pokud ze strany právního zástupce navrhovatelky byly v rámci ústního jednání ve věci dne 10. 12. 2009 vzneseny další námitky, pak krajský soud k uvedeným námitkám nepřihlížel s ohledem na ustanovení § 175 odst. 4 o. s. ř., neboť uvedené námitky byly vzneseny po uplynutí zákonné třídenní lhůty pro podání námitek.

20. K odvolání žalobce rozhodl Vrchní soud v Praze svým rozsudkem ze dne 11. 11. 2010 č. j. 5 Cmo 270/2010-112 tak, že zmínil prosetupňový rozsudek, když směnečný platební rozkaz Krajského soudu v Ostravě č. j. 32 Cm 76/2009-14 ze dne 25. 2. 2009 konečně v platnosti (výrok I). Výrokem II určil navrhovatelce povinnost zaplatit žalobci na náhradu nákladů řízení před soudy obou stupňů 17 380 Kč do tří dnů od právní moci tohoto rozsudku k rukám právního zástupce žalobce. Výrokem III konečně navrhovatelku zavázal zaplatit České republice, Krajskému soudu v Ústí nad Labem - pobočce v Liberci na náhradu nákladů řízení 2 870 Kč do tří dnů od právní moci tohoto rozsudku.

21. Podle vrchního soudu - alespoň jak se podává z odůvodnění jeho rozhodnutí - je jisté možné kategoricky konstatovat, zda podpis na směnce je nebo není pravý. Ovšem kategorické závěry ve smyslu vyslovení pravosti podpisu se u renomovaných znalců podle vrchního soudu prakticky nevyskytují. Krajský soud přitom evidentně nevyšel z jím zmínovaného posudku jako celku. Hodnocení soudu prvního stupně lze především vytknout, že samotný znalecký posudek považuje na jednu stranu za konzistentní a znalec podle krajského soudu logicky a přesvědčivě odůvodnil svůj závěr, ovšem na druhou stranu krajský soud znalecký posudek nepovažoval za důkaz průkazný, byť zde šlo o jen nepatrný stupeň nepravděpodobnosti pravosti podpisu navrhovatelky. Odvolací soud tedy nesdílel názor soudu prvního stupně, že se žalovaná (navrhovatelka) vznesenou námitkou nepravosti podpisu ubránila povinnosti uložené jí směnečným platebním rozkazem, neboť podpis na směnce je s vysokou mírou pravděpodobnosti jejím podpisem. Co se ovšem týká ostatních námitek navrhovatelky, ty byly podle vrchního soudu krajským soudem správně posouzeny jako neurčité, respektive opožděné, tedy ve svém důsledku neprojednatelné a pojmově nezpůsobilé zvratit povinnost plnit ze směnečného platebního rozkazu.

22. Senát Parlamentu České republiky jako účastník řízení ve svém vyjádření k návrhu zejména zrekapituloval návrh stěžovatelky (navrhovatelky). Dále konstatoval, že byť návrh formálně žádá zrušení celého § 175 o. s. ř., z obsahu podání je podle Senátu Parlamentu České republiky patrné, že ústavně spornou má být zejména lhůta tří dnů k podání námitek proti směnečnému platebnímu rozkazu. K tomu pak zejména Senát Parlamentu České republiky zdůraznil, že žádná z novel týkajících se předmětného ustanovení [tedy zákon č. 519/1991 Sb. (účinný od 1. 1. 1992), zákon č. 238/1995 Sb., zákon č. 30/2000 Sb. a zákon č. 7/2009 Sb.] neaspírala na koncepci změnu regulace směnečného (šekového) platebního rozkazu. Ovšem 18. 5. 2012 předložila vláda Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky návrh zákona, kterým se mění občanský soudní řád a některé další zákony (sněmovní tisk číslo 686, první čtení návrhu zákona je zařazeno na pořad čtyřicáté schůze Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky začínající 5. 6. 2012), kterým se slovo "tří" ve smyslu aktuálního znění § 175 odst. 1 o. s. ř. nahrazuje číslem "8" s tím, že lhůta tří kalendářních dnů se jeví příliš krátkou - dlužníci nemohou na vydaný směnečný (šekový) platební rozkaz adekvátně reagovat. Zároveň předseda Senátu Parlamentu České republiky vyjádřil souhlas s upuštěním od ústního jednání ve smyslu § 44 odst. 2 zákona o Ústavním soudu.

23. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky jako účastník řízení ve svém vyjádření k návrhu toliko zrekapitulovala legislativní proces, z něhož novely dotýkající se § 175 o. s. ř. vzešly. Za tohoto stavu nelze tedy podle Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky než vyjádřit stanovisko, že zákonodárny sbor byl přesvědčen o souladu zmínovaných novelizujících zákonů s Ústavou a právním řádem České republiky. Posouzení ústavnosti § 175 o. s. ř. je tak plně na Ústavním soudu. Závěrem vyjádření k návrhu předsedkyně Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky vyjádřila za Poslaneckou sněmovnu souhlas s upuštěním od ústního jednání ve smyslu § 44 odst. 2 zákona o Ústavním soudu.

24. Navrhovatelka ve své replice k vyjádření účastníků řízení zejména uvedla, že § 175 o. s. ř. je použitelný (vyjma třídenní lhůty) u "klasické směnky". U blankosměnek je situace podle navrhovatelky odlišná v tom, že žalovaná mnohdy nevědí, proč byla směnka doplněna (pokud vůbec vědí o její existenci). V případě blankosměnek tedy není sporná podle navrhovatelky jen ona třídenní lhůta, ale též koncentrace řízení zakotvená v odstavcích 1 a 4 posuzovaného zákonného ustanovení; žalovaný totiž o směnce nic neví a ve třech dnech má uvést vše, co proti směnečnému platebnímu rozkazu namítá. Z toho důvodu navrhovatelka trvá na tom, aby Ústavní soud zrušil celý § 175 o. s. ř. V závěru své repliky navrhovatelka souhlasila s upuštěním od ústního jednání ve smyslu § 44 odst. 2 zákona o Ústavním soudu.

25. Od ústního jednání Ústavní soud v souladu s § 44 odst. 2 zákona o Ústavním soudu upustil, neboť dospěl k závěru, že od něj nebylo lze očekávat další objasnění věci, a účastníci řízení s upuštěním od ústního jednání vyslovili souhlas.

Zdroj: NALUS - databáze rozhodnutí Ústavního soudu

III. Petit návrhu a díkce napadeného právního předpisu

26. Navrhovatelka se návrhem domáhá zrušení § 175 o. s. ř., v platném znění. Ustanovení § 175 o. s. ř. zní:

"(1) Předloží-li žalobce v prvopisu směnku nebo šek, o jejichž pravosti není důvodu pochybovat, a další listiny nutné k uplatnění práva, vydá na jeho návrh soud směnečný (šekový) platební rozkaz, v němž žalovanému uloží, aby do tří dnů zaplatil požadovanou částku a náklady řízení nebo aby v téže lhůtě podal námitky, v nichž musí uvést vše, co proti platebnímu rozkazu namítá. Směnečný (šekový) platební rozkaz musí být doručen do vlastních rukou žalovaného. Nelze-li návrhu na vydání platebního rozkazu vyhovět, nařídí soud jednání.

(2) Ustanovení § 174 odst. 4 se použijí obdobně.

(3) Nepodá-li žalovaný včas námitky nebo vezme-li je zpět, má směnečný (šekový) platební rozkaz účinky pravomocného rozsudku. Pozdě podané námitky nebo námitky, které neobsahují odůvodnění, soud odmítne. Podané námitky soud odmítne též tehdy, podal-li je ten, kdo k podání námitek není oprávněn.

(4) Podá-li žalovaný včas námitky, nařídí soud k jejich projednání jednání; k námitkám později vzneseným však již nelze přihlížet. V rozsudku soud vysloví, zda směnečný (šekový) platební rozkaz ponechává v platnosti nebo zda ho zrušuje a v jakém rozsahu.

(5) Vezme-li žalovaný námitky zpět, soud usnesením řízení o námitkách zastaví; jednání není třeba nařizovat.

(6) Oprávným prostředkem jen proti výroku o nákladech řízení je odvolání."

K právé uvedenému budiž učiněna poznámka:

27. Z rekapitulace jak návrhu stěžovatelky (navrhovatelky), tak dosavadního průběhu řízení před obecnými soudy je zřejmé, že těžištěm tohoto rozhodnutí je směnka, respektive její úprava procesní a hmotněprávní. Ovšem jak z hlediska historického, tak i legislativně-technického je směnka - úprava v právním řádu České republiky v tomto ohledu není výjimkou - doprovázena šekem, byť jeho využití je i v současné době mnohem méně časté a nadto poněkud užší; šek se zásadně využívá toliko jako platební prostředek. Vzdor právé uvedenému - a to i vzhledem k díkci plénum Ústavního soudu přezkoumávaného zákonného ustanovení - se toto rozhodnutí dotýká (alespoň formálně) právé i šeku. To se odráží v celkové koncepci tohoto rozhodnutí, jež se argumentačně vymezuje vůči směnce a její úpravě - nebylo by ostatně ani správné, už s ohledem na aplikační praxi, vztahovat závěry Ústavního soudu v tomto rozhodnutí učiněné bez dalšího i na šek - nicméně důsledky úvah Ústavního soudu mají přiměřeně dopad i na úpravu šekového práva, ač to nebude vždy apriorně zdůrazňováno. Zákonodárcem zvolené legislativně-technické řešení je totiž stran možnosti úplného oddělení obou cenných papírů poněkud limitující.

IV. Podmínky aktivní legítimace navrhovatelky k podání návrhu

28. Jak již bylo výše uvedeno, navrhovatelka podala návrh na zrušení citovaného ustanovení společně s ústavní stížností podle § 72 a následujících zákona o Ústavním soudu. Její aktivní legítimace se tak opírá o ustanovení § 64 odst. 1 písm. e), resp. § 74 zákona o Ústavním soudu. V souladu s těmito ustanoveními musel tedy Ústavní soud nejprve zkontrolovat, zda jsou podmínky pro podání takového návrhu v případě stěžovatelky (navrhovatelky) splněny. Navrhovatelka přitom k ústavní nekonformitě ustanovení § 175 o. s. ř. v ústavní stížnosti explicitně uvádí: "Zatímco žalobce měl na přípravu žaloby několik let, žalovaná [rozuměj navrhovatelka - poznamenal Ústavní soud] má tři dny na to, aby podala proti směnečnému platebnímu rozkazu námitky, a k později podaným námitkám soud nepřihlíží. Protože žalovaná předmětnou blankosměnku nepodepsala, nevěděla vůbec, o co jde, a během tří dnů musela uvést vše, co proti směnečnému platebnímu rozkazu namítá. Tím je nepochybně porušena rovnost účastníků v řízení. Proto je podle mého názoru potřeba zrušit § 175 OSŘ a směnečné řízení podřídít obecnému řízení, aby žalovaný měl možnost se řádně bránit uplatnění směnečného nároku ... Pokud si někdo půjčí částku [okolo deseti tisíc korun], asi nemá svého advokáta ani dostatečné znalosti práva a po doručení směnečného platebního rozkazu má [tři] dny na to, aby [si advokáta sehnal] a současně, aby [pro něj] sehnal několik [tisíc korun jako zálohu]." V ústavní stížnosti napadeném rozhodnutí (jde tedy samozřejmě o ústavní stížnost evidovanou Ústavním soudem pod sp. zn. IV. ÚS 376/11) se v jeho relevantní části odůvodnění mimo jiné píše: "Odvolací soud tedy nesdílel názor soudu prvního stupně, že se žalovaná vznesenou námitkou nepravosti podpisu ubránila povinnosti uložené jí směnečným platebním rozkazem. Jinak pokud jde o ostatní námitková tvrzení, tak soud prvního stupně správně taková tvrzení posoudil jako neurčitá, případně opožděná, a jako taková ve svém důsledku neprojednatelná, pojmově nezpůsobilá zvrátit povinnost plnit ze směnečného platebního rozkazu." Vrchní soud tak navazuje na rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem - pobočky v Liberci, kdy ten ve svém rozhodnutí mj. uvedl: "Pokud žalovaná dále ve svých námitkách poukazovala na skutečnost, že uzavřela se společností FAST FINANCE, s. r. o., blíže nespecifikovanou smlouvu o půjčce bez jakéhokoliv podepsání předložené blankosměnky, pak soud takové námitkové tvrzení hodnotí jako neurčité a neprojednatelné, když z uvedených námitky není vůbec zřejmá záměrka s předloženou smenkou. Za situace, kdy žalovaná v námitkách popírala pravost podpisu na předložené směnce, je ze zbytku námitek zřejmé, že fakticky netvrdí konkrétní funkci směnky (ať platební, či zajišťovací) k případně blíže nespecifikované smlouvě o půjčce uzavřené se společností FAST FINANCE,

Zdroj: NALUS - databáze rozhodnutí Ústavního soudu

s. r. o., tedy subjektem navíc odlišným od žalobce, a taktéž ani netvrdí a nekonkretizuje obsah kauzálního vztahu. Takto koncipovanou námitku tedy soud hodnotí jako zcela neurčitou a neprojednatelnou, když z námitky není zřejmé, co by vůbec mělo být předmětem řízení o takové námitce." Hovoří-li v této souvislosti oba soudy o námitkách žalované - navrhovatelky, odkazují takto na námitky, které navrhovatelka (tehdy ještě právně nezastoupená) zaslala krajskému soudu, reagující tak na poučení obsažené ve směnečném platebním rozkazu Krajského soudu v Ostravě ze dne 25. 2. 2009 č. j. 32 Cm 76/2009-14. Navrhovatelka v nich zejména uvedla: "Žalovaná nikdy nevyplnila ani nepodepsala dne 18. 12. 2001 v Dolní Poustevně blankosměnku na směnečnou sumu 30 751 Kč, jejíž velmi špatná kopie byla žalované zaslána jako příloha směnečného platebního rozkazu. Uvedená blankosměnka předaná soudu je podvod, protože se jedná o blank[o]směn[k]u celkově zfalšovanou, a to nejen z důvodů falešného podpisu, který rozhodně popírám ... Žalovaná nepopírá, že uzavřela se společností FAST FINANCE, s. r. o., Hradební 9/768, Praha 1, smlouvu o půjčce, avšak bez jakéhokoliv podepsání výše uvedeně předložené blankosměnky. V příloze zasílám soudu kopie poštovních poukázek, kterými dokazují, že předmětnou půjčku splácím."

29. Podle ustálené judikatury i literatury (srov. za všechny Wagnerová, E. a kol. Zákon o Ústavním soudu s komentářem. Praha : ASPI 2007, s. 367 a násl., i Šimíček, V. Ústavní stížnost. 3. vyd. Praha : Linde, 2005, s. 230 a násl., s judikaturami odkazy tam uvedenými) navrhovatelka přitom může navrhnout ke zrušení pouze takový předpis (jeho jednotlivé ustanovení), jehož uplatněním nastala skutečnost, která je předmětem ústavní stížnosti, tj. na jehož základě bylo vydáno ústavní stížností napadené rozhodnutí orgánu veřejné moci. Tato podmínka je přitom podle mínění Ústavního soudu splněna, neboť jak plyne z citací právé učiněných, jakož i z povahy řízení před obecnými soudy, z něhož ústavní stížností napadené rozhodnutí vzešlo, předmětné ustanovení zákona bylo ve věci aplikováno a podle přesvědčení Ústavního soudu je jeho aplikace způsobila zásahnout do práva na spravedlivý proces - jak se tomu stalo i v případě navrhovatelky - a to z důvodů, na něž sama navrhovatelka v ústavní stížnosti explicitně upozorňuje a jež budou rozvedeny níže.

30. Nad rámec právé uvedeného pak Ústavní soud v této souvislosti odkazuje na svoji vlastní judikaturu [srov. přiměřeně např. nálezy Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 3168/09 ze dne 5. 8. 2010 (N 158/58 SbNU 345)], podle níž spravedlnost musí být přítomna vždy v procesu, kterým se interpretuje a aplikuje právo. To platí i přesto, že představy o spravedlnosti jsou vlastní jen člověku jako psychofyzickému, historickému a sociálnímu fenoménu a jen člověk s ohledem na komplexnost svého vědomí a historickou kontinuitu ji může konstruovat, zpochybňovat nebo také postupně realizovat. Na tom nic nemění ani skutečnost, že ideje spravedlnosti byly mnohokrát zneužity k největším zločinům. Kdyby totiž v historickém a sociálním vývoji člověka převládala představa ztotožnění spravedlnosti s destrukcí, celá lidská společnost by se již dávno rozpadla. Lze tedy soudit, že být jistě není jednoduše možné definovat, co je spravedlivé a co nikoliv, východisko snad přece jen spočívá v postupné analýze konfrontované s již zmiňovaným historickým a sociálním vědomím. Vladimír Čermák při takovýchto úvahách, zde parafrázovaných [srov. Čermák, V. Otázka demokracie. 4) Hodnoty, normy a instituce. 1. vyd. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 1998, s. 156-157 (248 s.)], například uzavírá, že "[z]a evidentní datum spravedlnosti [je] možno obecně považovat princip neminem leadere ...".

31. Zmíněná východiska se přitom podle mínění Ústavního soudu musí projevit i při hodnocení vlastní aktivní legítimace navrhovatelky. Jak je patrné z výše uvedené rekapitulace, výslovně namítaný rozpor napadeného zákonného ustanovení se zásadou rovnosti účastníků se v rámci její argumentace odvíjí zejména od zmiňované třídenní lhůty (srovnej rovněž dále). Tento závěr ostatně plyne i z repliky navrhovatelky učiněné k vyjádření účastníků řízení, byť se zde formálně pozastavuje i nad zásadou koncentrace vyjádřenou v odstavcích 1 a 4 napadeného ustanovení, a to zejména v souvislosti s blankosměnkami; činí to však způsobem, kdy proti zásadě nutící směnečného (šekového) dlužníka uvést vše, co proti platebnímu rozkazu namítá, brojí opět náhledem oné lhůty - srovnej k tomu díkci navrhovatelky: "[Zatímco] u běžné směnky [směneční dlužníci vědí], o jakou směnku se jedná ..., u blankosměnky je situace odlišná. Podle [zákona směnečného a šekového] by měl remitent či jeho právní nástupce směnku řádně předložit při splatnosti k placení, ale praxe je taková, že majitel směnky podá rovnou směnečnou žalobu a soudy tuto praxi připouští s tím, že žalobou uplatněnou směnku majitel směnky předložil k placení cestou směnečné žaloby. Žalovaný se však tímto postupem dostává do nerovného postavení. [Žalování mnohdy neznají] důvod doplnění, směnečnou sumu ani splatnost směnky. A během [tří] dnů [mají] podat námitky, v nichž musí uvést vše, co proti platebnímu rozkazu [namítají], [neboť] k později podaným námitkám nelze přihlížet." Zmíněnou lhůtu přitom navrhovatelka napadá i přesto, že námitky včas alespoň formálně uplatnit stihla, a to dokonce tak, že jedna z těchto námitek byla podle hodnocení soudu v řízení o ponechání směnečného platebního rozkazu v platnosti projednatelná (totiž námitka nepravosti podpisu navrhovatelky na předmětné směnce). Tu tedy Ústavní soud vážil, zda navrhovatelka i za této situace může neústavnost § 175 o. s. ř. dovozovat i z této jeho dílčí komponenty. Dospěl přitom k názoru, že ji dovozovat může. Opačný závěr by totiž nebyl pro svůj přepjatý formalismus udržitelný. Znamenal by, že navrhovatelka by byla v procesně výhodnějším postavení, pokud by se ani nepokoušela požadavkům § 175 o. s. ř. na ní jako žalovanou kladeným dostat a následně by bez dalšího namítala například krátkost stanovené lhůty. Takovýto přístup by si ovšem podle Ústavního soudu nejen nezasadal s absurdností bludného kruhu Hlavy XXII Josepha Hellera, kdy rovněž, přisně vzato, by za takovéto situace mohla být ústavní stížnost vyhodnocena jako nepřijatelná podle § 75 zákona o Ústavním soudu, nebyla-li by nadto posouzena jako "hraný spor", resp. jako tzv. "collusive case" - srov. k tomu Filip, J. Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva. vyd. 2. dopl., Brno : Masarykova univerzita, 2001, s. 391-392 (458 s.). Konečně by takovýto přístup ve svém důsledku znamenal omezení samoty kontroly norem; v intencích právé projednávaného případu [tedy nikoliv v rámci abstraktní kontroly ústavnosti podle ustanovení § 64 odst. 1 písm. a) a b) zákona o Ústavním soudu] by tak neústavnost předmětné lhůty mohl zvažovat, kromě příslušného senátu Ústavního soudu v souvislosti s rozhodováním o ústavní stížnosti, toliko soud, měl-li by kupříkladu vydat směnečný platební rozkaz, a namísto toho by postupoval v souladu s čl. 95 odst. 2 Ústavy. Takové omezení možnosti iniciovat ústavní přezkoumání norem Ústavním soudem však podle Ústavního soudu nemá oporu ani v zákoně o Ústavním soudu ani v ústavním pořádku České republiky a nazíráno zejména z pohledu samotné navrhovatelky by bylo lze ho vnímat jako

Zdroj: NALUS - databáze rozhodnutí Ústavního soudu

Vladimírem Čermákem zmiňovaný evidentní rozpor se spravedlností. Přistoupil-li by tedy Ústavní soud na tento omezující výklad, vzdálil by se obecně přijímaným spravedlnostním představám a ocitl by se na prahu života odcizené Slonovínové věže.

V. Ústavní konformita legislativního procesu

32. Ústavní soud rovněž v souladu s § 68 odst. 2 zákona o Ústavním soudu zkoumal, zda zákon (jeho jednotlivé ustanovení), u kterého navrhovatelka namítá protiučinnost jeho ustanovení, byl přijat a vydán v mezích Ústavou stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem. Napadené ustanovení bylo ovšem součástí už původního znění občanského soudního řádu z roku 1963. Posouzení legislativního procesu ve vztahu k původnímu znění zákona by tedy znamenalo posuzovat soulad s již neplatnými ústavními předpisy platnými v době přijetí zákona. Vycházejí z § 66 odst. 2 zákona o Ústavním soudu, podle kterého je nepřipustný návrh, jestliže ústavní zákon, s nímž je podle návrhu přezkoumávaný předpis v rozporu, pozbyl před doručením návrhu Ústavního soudu platnosti, tak Ústavní soud uvádí, že v případě právních předpisů vydaných před nabytím účinnosti Ústavy dne 1. ledna 1993 je oprávněn přezkoumávat pouze jejich obsahový soulad se stávajícími ústavními pořádkem, nikoliv však ústavnost procedury jejich vzniku a dodržení normotvorné kompetence [srov. k tomu přiměřeně náleze Ústavního soudu ze dne 27. října 1999 sp. zn. Pl. ÚS 10/99 (N 150/16 SbNU 115; 290/1999 Sb.)]. Z tohoto důvodu Ústavní soud posuzoval uvedenou proceduru pouze ve vztahu k novelám měnícími původní ustanovení, tedy k zákonu č. 238/1995 Sb. k zákonu č. 30/2000 Sb. a k zákonu č. 7/2009 Sb. Z příslušných směrných tisků a údajů o průběhu hlasování zjistil, že novely měnící napadený § 175 o. s. ř. byly přijaty při dodržení kvor, stanovených v čl. 39 odst. 1 a 2 Ústavy, řádně podepsány příslušnými ústavními činiteli a vyhlášeny ve Sbírce zákonů; byly tedy vydány Ústavou předepsaným způsobem a v mezích Ústavou stanovené kompetence.

VI. Vlastní posouzení návrhu

33. Ústavní soud se zabýval tvrzeným rozparem napadeného ustanovení se zásadou rovnosti účastníků ve smyslu čl. 37 odst. 3 Listiny, která je jako taková součástí práva na spravedlivý proces. Vyšel z toho, že zásada rovnosti účastníků řízení je zakotvena v čl. 96 odst. 1 Ústavy a jako subjektivní právo je deklarována právě v čl. 37 odst. 3 Listiny. Je jedním ze základních principů, jímž se musí soudní řízení vyznačovat. Vyjadřuje přitom skutečnost, že účastníci řízení (strany) musí stát před soudem v rovném postavení, aniž by byla jedna nebo druhá strana jakkoli zvýhodněna. Zákon tedy musí zajistit všem stranám sporu stejné možnosti k uplatnění jejich práv; všem účastníkům musí dát možnost reálné a efektivně jednat v soudním řízení, tedy zejména vyjadřovat se k tvrzením protistrany, jakož i činit důkazní návrhy a tak podobně [srov. přiměřeně náleze Ústavního soudu ze dne 16. 6. 2011 sp. zn. III. ÚS 3379/10 (N 113/61 SbNU 663), dostupný též na <http://nalus.usoud.cz>]. Skrze nerušenou realizaci procesních oprávnění ze strany všech účastníků řízení se totiž realizuje jejich subjektivní právo na rovné postavení v rámci soudního řízení. Pokud jsou právní normou stanovené podmínky realizace procesních oprávnění některého z účastníků nedůvodně zkráceny, porušuje se tím i účastníkovo základní právo na spravedlivý proces.

34. I v těchto intencích Ústavní soud ovšem nejprve zohlednil, že přichází-li v úvahu ústavně konformní výklad napadeného ustanovení, má tento přednost před jeho zrušením [srov. k tomu například náleze pléna Ústavního soudu ze dne 29. 9. 2010 sp. zn. Pl. ÚS 16/08 (N 203/58 SbNU 801; 310/2010 Sb.)]. Tento postup, vycházející z principu minimalizace zásahu do činnosti ostatních orgánů veřejné moci, vzal Ústavní soud v úvahu i v právě projednávané věci. Navrhovatelka totiž svým návrhem ve smyslu § 74 zákona o Ústavním soudu žádá zrušení "§ 175 OSŘ [a podřízení] směnečné[ho] řízení ... obecnému řízení, aby žalovaný měl možnost se řádně bránit uplatnění směnečného nároku". Ochrana ústavnosti - právě proto, že je existenciálně spojena mimo jiné s onou minimalizací zásahu - ovšem přistupuje i k samotnému rušení (není-li ústavně konformní výklad možný) ať již rozhodnutí orgánů veřejné moci, či právního předpisu (jeho jednotlivého ustanovení) restriktivně [srov. k tomu přiměřeně například náleze Ústavního soudu ze dne 9. 2. 2011 sp. zn. IV. ÚS 1521/10 (N 15/60 SbNU 153) nebo náleze Ústavního soudu ze dne 8. 10. 1996 sp. zn. Pl. ÚS 5/96 (N 98/6 SbNU 203; 286/1996 Sb.)]. Proto musel Ústavní soud zvážit, zda je to citované ustanovení občanského soudního řádu en bloc, jež znemožňuje - tedy, zda vůbec a pokud ano, tak proč - směnečnému dlužníkovi bránit svá práva. Při těchto úvahách přitom nemohl nerespektovat zvláštní povahu směnky a směnečného řízení, které co možná nejvíce (alespoň za stávající právní úpravy) zohledňuje vlastnosti směnky jako cenného papíru - její oběžnou povahu; její snadná převoditelnost představuje jednu z jejích nejtypičtějších (a také vyhledávaných) vlastností (srov. k tomu za všechny například Kovařík, Z. K dokazování o pravosti podpisu směnky. Právní rozhledy, 2010, č. 8, s. 267-272). Tato vlastnost společně s její likviditou konečností stála u samého zrodu směnky [srov. k tomu Kovařík, Z. Směnka a šek v České republice. 6. přeprac. A dopl. vyd. Praha : C. H. Beck, 2011, s. 1 a násl. (642 s.)]; nebylo by tedy - bez nutnosti předkládat podrobnější historickou analýzu - podle Ústavního soudu přiměřeně podřízené směnce zcela obecnému civilnímu řízení, neboť by se tím z tohoto cenného papíru stal jakýsi "dlužní úpis". Ostatně ani navrhovatelka svoji ústavněprávní argumentaci v tomto směru příliš hlouběji nerozvádí (a to ani v rámci své repliky k vyjádření účastníků řízení). Naopak ústavní stížnost lze v této souvislosti podle Ústavního soudu interpretovat tak (ostatně zmíněná replika i zjištění učiněná ze spisového materiálu Krajského soudu v Ústí nad Labem - pobočky v Liberci sp. zn. 37 Cm 419/2009 - srov. shora - tomu nasvědčují), že onou skutečností, jež ve svém důsledku způsobila porušení základního práva navrhovatelky na spravedlivý proces (resp. se na něm podílela), je navrhovatelkou vzpomnutá třídenní lhůta ve smyslu § 175 odst. 1 o. s. ř. určená zákonodárcem k podání námitek. Z výše rekapitulovaných částí odůvodnění soudních rozhodnutí přitom v této souvislosti podle Ústavního soudu plyne, že se navrhovatelka ve svých námitkách snažila namítnout neexistenci pohledávky v rámci kauzální obrany. Krajský soud ovšem - co do této námitky - konstatoval, že "[žalovaná sice] ve svých námitkách poukazovala na skutečnost, že uzavřela se společností FAST FINANCE, s. r. o., blíže nespecifikovanou smlouvu o půjčce bez jakéhokoliv podepsání předložené blankosměnky, [ovšem takové námitkové tvrzení soud] hodnotí jako neurčitě a neprojednatelné, když z uvedených námitky není vůbec zřejmá polemika s předloženou smenkou." S tímto

Zdroj: NALUS - databáze rozhodnutí Ústavního soudu

hodnocením - tedy že jde o námitky opožděné a neurčitě - se ve svém ústavní stížnosti napadeném rozhodnutí zcela ztotožnil i vrchní soud: "Odvolací soud tedy nesdílí názor soudu prvního stupně, že se žalovaná vznesenou námitkou nepravosti podpisu ubránila povinnosti, uložené jí směnečným platebním rozkazem. Jinak [ale] pokud jde o ostatní námitkové tvrzení, tak soud prvního stupně správně taková tvrzení posoudil jako neurčitá, případně opožděná, a jako taková ve svém důsledku neprojednatelná, pojmově nezpůsobila zvrátit povinnost plnit ze směnečného platebního rozkazu." Právě popsaný skutkový stav přitom vnucuje otázku - a navrhovatelka na to v ústavní stížnosti i v replice výslovně upozorňuje (srov. její tvrzení, že vůbec nevěděla, o co jde, a během tří dnů musela uvést vše, co proti směnečnému platebnímu rozkazu namítá) - zda za situace, kdy směnka již nefunguje toliko jen jako institut užívaný profesionály, ale naopak je používána i za okolností, kdy zejména směnečným dlužníkem je fyzická osoba, jež do směnečného vztahu nevstoupila se záměrem profesionální nebo podnikatelské činnosti, je lhůta tří dnů přiměřená.

35. Ústavní soud se přitom problematikou lhůt a jejich spojitostí s ústavními garancemi zabýval opakovaně, a to i v rámci řízení o zrušení zákonů a jiných právních předpisů; buď již v této souvislosti připomenuto, že úkolem Ústavního soudu v tomto typu řízení je posoudit ústavnost napadených právních předpisů či jejich vymezených částí, eventuálně posoudit, zda je možno napadené předpisy interpretovat a aplikovat ústavně konformním způsobem.

36. Jak tedy vyplynulo z předchozích částí tohoto odůvodnění, stojí Ústavní soud před úkolem posoudit, zda třídenní lhůta dává směnečnému dlužníkovi, ať už je jeho postavení v konkrétním směnečném vztahu jakékoliv, reálnou možnost, aby mohl - zvláště s ohledem na specifika směnečného řízení - vznášet kvalifikované námitky, tj. aby ve smyslu § 175 o. s. ř. uvedl vše, co proti platebnímu rozkazu namítá. Při hledání odpovědi na tuto otázku je třeba dle minějí Ústavního soudu v prvé řadě vyjít ze smyslu a účelu existence právního institutu lhůty. K tomu přitom již Ústavní soud konstatoval, že "[jeho smyslem] je snížení entropie (neurčitosti) při uplatňování práv, resp. pravomocí, časové omezení stavu nejistoty v právních vztazích (což hraje zejména důležitou roli z hlediska dokazování v případech sporů), urychlení procesu rozhodování s cílem reálného dosažení zamýšlených cílů. Tyto důvody vedly k zavedení lhůt již před tisíci lety" [srov. náleze Ústavního soudu ze dne 17. 12. 1997 sp. zn. Pl. ÚS 33/97 (N 163/9 SbNU 399; 30/1998 Sb.)]. Rozsah ústavního přezkumu zákonných ustanovení zakotvujících lhůty pak Ústavní soud vymezil v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 46/2000 ze dne 6. 6. 2001 (N 84/22 SbNU 205; 279/2001 Sb.), kde uvedl, že v rámci kontroly ústavnosti "může pouze rušit neústavní předpisy, případně jejich části, není však jeho úkolem reparovat následky, které nastaly tím, že navrhovatel neuplatnil své právo ve stanovené lhůtě. Rušení lhůt porušuje zásady právního státu, neboť významně zasahuje do principu právních jistot, který je jednou ze základních náležitostí současných demokratických právních systémů. Lhůta sama o sobě nemůže být [podle Ústavního soudu] protiučinná. Může se však takto jevit s ohledem na konkrétní okolnosti." Protiústavnost lhůty může být konstatována teprve v dialogu s konkrétními okolnostmi posuzované věci [srov. náleze Ústavního soudu ze dne 13. 12. 2005 sp. zn. Pl. ÚS 6/05 (N 226/39 SbNU 389; 531/2005 Sb.)]. Těmito okolnostmi podle Ústavního soudu jsou:

1. Nepřiměřenost (disproporcionálnost) lhůty ve vztahu k ní časově omezené možnosti uplatnění ústavně garantovaného práva (nároku), případně k ní vymezenému časovému úseku omezení subjektivního práva. Zde Ústavní soud odkazuje na náleze sp. zn. Pl. ÚS 5/03 ze dne 9. 7. 2003 (N 109/30 SbNU 499; 211/2003 Sb.) rušící ustanovení § 3 a 6 zákona č. 290/2002 Sb., o přechodu některých dalších věcí, práv a závazků České republiky na kraje a obce, občanská sdružení působící v oblasti tělovýchovy a sportu a o souvisejících změnách a o změně zákona č. 157/2000 Sb., o přechodu některých věcí, práv a závazků z majetku České republiky, ve znění zákona č. 10/2001 Sb., a zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, jež představovala nepřiměřeně omezení vlastnického práva podle čl. 11 Listiny, tak jak jej zakazuje čl. 4 odst. 4 Listiny - v daném případě se jednalo o omezení práva užívání územních samosprávných celků k jimi získanému nemovitému majetku. Za ústavně konformní soud tehdy považoval v rozhodovaném kontextu takovou právní úpravu, jež by toto omezení zakládala pouze ve zcela nezbytném časovém rozsahu, nikoli ale lhůtu deseti let.

2. Svěvole zákonodárce při stanovení lhůty (jejím zakotvení anebo zrušení). Ve smyslu tohoto hlediska posuzování ústavnosti lhůty postupoval soud ve věci sp. zn. Pl. ÚS 2/02 - náleze ze dne 9. 3. 2004 (N 35/32 SbNU 331; 278/2004 Sb.), v níž za protiučinný označil zrušení tam citovaných ustanovení občanského zákoníku, jímž zákonodárce zasáhl do legitimního očekávání přesně vymezeného okruhu subjektů pouhý jeden den před uplynutím lhůty, ve které by došlo k nabytí vlastnického práva.

3. Ústavně neakceptovatelná nerovnost dvou skupin subjektů, jež je výsledkem zrušení určité zákonné podmínky uplatnění práva pro její protiučinnost, přičemž se tímto zrušením pro dotčenou skupinu subjektů v důsledku uplynutí lhůt již v důsledku derogace bez dalšího možnost uplatnění práva neotevírá - srov. k tomu dodatečně odstranění trvalého pobytu pro uplatnění restitučních nároků a s tím spojenou úpravu lhůt: náleze sp. zn. Pl. ÚS 3/94 ze dne 12. 7. 1994 (N 38/1 SbNU 279; 164/1994 Sb.).

37. V návaznosti na tyto v minulosti vyslovené teze, které jsou i nyní použitelné, tedy Ústavní soud konstatuje, že předmětná lhůta jako taková nemůže být protiučinná. Je věcí úvahy zákonodárce, zda a jakou lhůtu pro realizaci práva stanoví. To ostatně není ani zpočíváno. Ani délka lhůty však sama o sobě nemůže být podle Ústavního soudu zásadně důvodem pro její zrušení. Závěr o její (ne)ústavnosti lze učinit leda po vyhodnocení dalších kontextuálně působících okolností.

38. V souladu s výše vymezenými hledisky tedy Ústavní soud vážil, zda zmiňovaná třídenní lhůta není nepřiměřená, zda nezakládá neodůvodněnou nerovnost několika skupin subjektů a zda jí zákonodárce nestanovil svévolně. To v kontextu ústavněprávní argumentace navrhovatelky, již lze koncentrovat do tvrzení, že institut směnky a směnečného řízení je v případech

Zdroj: NALUS - databáze rozhodnutí Ústavního soudu

spotřebitelských vztahů (kdy zejména existují ekonomické subjekty poskytující lidem v tíživé situaci finanční prostředky) využíván zcela nevhodně (resp. zneužíván); slouží totiž k tomu, aby zejména spotřebitelé (srov. k pojmu "spotřebitel" rovněž dále) byli vtaženi do struktur takto vytvořených a mohli být těmi, u nichž původně hledali pomoc, dále ekonomicky "vytěženi" či "vytěžováni".

39. Směnečné řízení a směnky mají svého předchůdce v římských abstraktních kontraktech, které poskytovaly věřiteli výhodu režimu přísného práva - *stricti iuris*. Tento procesní režim nemožnoval soudci přilížeť k vedlejším okolnostem a zkoumal jen formální správnost uzavřeného kontraktu. Lze proto odkázat i na dílčí (obecné) konstatování Zdenka Kovářika [Kovářík, Z. Směnka a šek v České republice. 6. přeprac. vyd. Praha : C. H. Beck, 2011, s. 1 a násl. (642 s.)], že listiny osvědčující dluh vystavitele mají svůj původ v pradávnu, byť právě citovaný autor při historickém exkurzu směnečné problematiky sám akcentuje zejména křížácké války a obchodní ruch jimi vyvolané, které podle něj stály u zrodu směnky - listina vlastností směnky se pak mezi obchodníky ustálila od 12. století. Specifika a vlastnosti s nimi spojené (směnečné závazky jsou přímé, abstraktní, bezpodmínečné, vykazují značnou formální přisnost) si směnka uchovala v podstatě dodnes; tomu ostatně odpovídá jak současná hmotněprávní úprava směnečného práva v České republice (tj. zejména zákon směnečný a šekový), která přímo vychází z unifikující Úmluvy o jednotném zákonu směnečném, dále z tzv. Úmluvy o střetech zákonů a z Úmluvy o směnečných poplatcích (všechny tři dokumenty byly podepsány 7. června 1930 v Ženevě), tak i úprava procesní obsažená v občanském soudním řádu, tedy konkrétně v jeho ustanovení § 175 o. s. ř., které od doby účinnosti občanského soudního řádu (tedy od 1. 4. 1964) nedoznalo zásadnějších změn, a to ani stran předmětné lhůty, která je stále třídní. V důvodové zprávě k zákonu směnečnému a šekovému [srov. sněmovní tisk č. 528, Národní shromáždění republiky Československé, 1948-1954, důvodová zpráva - I. Všeobecná část] se přitom v jejích úvodních pasážích píše: "... Československá republika je jedním ze států, které úmluvy podepsaly. K úmluvám přistoupil též Sovětský svaz, který převzal ženevské právo směnečné již v r. 1937, a státy lidové demokratické jako např. Polsko a Rumunsko. Směnky je i nadále v mezinárodním hospodářském styku používáno jako prostředku úvěrního, šeku jako prostředku platebního. Přijetí ženevského textu usnadňuje mezinárodní hospodářský styk, neboť odstraňuje možnost rozporů vznikajících z rozdílu mezi vnitrostátními předpisy jednotlivých států. Proto i když v našem hospodářství, sloužícím k výstavbě socialismu, směnka a šek ztratily zejména zavedením placení bez hotových peněz svůj dřívější význam, je třeba, aby směnečný a šekový styk s cizinou byl upraven stejným způsobem jako ve většině cizích států."

40. V důvodové zprávě k občanskému soudnímu řádu [srov. sněmovní tisk č. 147, III. volební období Národního shromáždění Československé socialistické republiky; 1960-1964, důvodová zpráva, Zvláštní část - Část třetí (Řízení v prvním stupni), Hlava čtvrtá - platební rozkaz]] se ke směnečnému platebnímu rozkazu lakonicky konstatuje: "Vzhledem k tomu, že se dosud používá smének a šeků, zejména v obchodních stycích se zahraničím, přejímá osnova i institut směnečného a šekového platebního rozkazu i s koncentrační zásadou, která zde platí."

41. Z toho lze podle názoru Ústavního soudu - byť i s přihlédnutím k toliko informativnímu charakteru parlamentáři [srov. k tomu přiměřeně stanovisko pléna Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS-st. I/96 ze dne 21. 5. 1996 (ST I/9 SbNU 471)] - vyvodit, že směnečné právo bylo socialistickým zákonodárcem vnímáno spíše jako reziduum, jež bylo používáno takřka výhradně v oblasti zahraničního obchodu [Ondřej Hruša k tomu poznamenává - srov. Hruša O. Třídní lhůta k podání směnečných námitek - neobvykle tvrdý přezitek. Obchodněprávní revue, 2011, č. 8, s. 236 (234-238) - že směnka byla u nás spíše trpěna]. Možná i proto se znění § 175 o. s. ř. přidrželo třídními námitkovými lhůty, kterou znalo například i Rakousko-Uhersko [srov. § 557 odst. 1 zákona č. 113/1895 ř. z., o soudním řízení v občanských rozepřích právních (civilní řád soudní), ve znění do 31. 12. 1949]. Nadto lze snad věst úvahu i v tom směru, že ona třídní lhůta - chápaly-li země socialistického tábora směnku za překonanou - byla rovněž projevem jistého antagonismu tehdejšího bipolárního světa. Považoval-li tedy zákonodárcé předmětnou lhůtu za dostatečnou, nelze ji patrně - i přes naznačenou ideovou zátěž - považovat za svévolně stanovenou; vycházela z historické tradice a s její aplikací se počítalo zejména při činnosti mocenských a ekonomických subjektů centrálně plánované ekonomiky.

42. Ovšem zatímco zvláště směnečná procesní úprava prošla v západních ekonomikách značným vývojem (srov. k tomu v podrobnostech např. již výše zmínovanou srovnávací studii O. Hrudy), česká úprava se nezměnila. Zvláště přínosné je podle Ústavního soudu srovnání s Rakouskem, a to i vzhledem k historické i kulturní blízkosti. Výše zmíněný civilní řád soudní (publikovaný v Rakousku v BGBl, rovněž pod číslem 113/1895, ve zkratce označovaný jako "ZPO") byl v roce 1979 s přijetím rakouského zákona na ochranu spotřebitelů (Konsumentenschutzgesetz BGBl. č. 140/1979, dále jen "KSChG") novelizován tak, že zmíněná lhůta byla prodloužena na čtrnáct dnů (zmíněná úprava přitom v rámci ZPO zůstala dodnes zachována - srov. aktuální stav § 555 ZPO ve znění od 1. 8. 2010). Ke zmíněnému prodloužení přitom bylo přistoupeno v souvislosti s širší úpravou používání smének ve spotřebitelských vztazích - kromě rektadoložky vyžaduje rakouský zákon na ochranu spotřebitelů, aby se směnečný věřitel shodoval s podnikatelem ve smyslu KSChG - srov. § 11 tohoto zákona [nutno v této souvislosti poznamenat, že například zákon č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů, si - co se ochrany spotřebitele v souvislosti se smenkami týká (srov. jeho § 18) - vystačí s praxí nedocenenou proklamací, že: "Splácí-li spotřebitel spotřebitelský úvěr prostřednictvím směnky nebo šeku nebo zajišťuje-li jimi jeho splacení, musí si věřitel počínat tak, aby byla zachována všechna práva spotřebitele, která vyplývají ze smlouvy, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr"; k tomu budí pro úpornost poznamenáno, že dne 22. 8. 2012 projednala vláda České republiky návrh zákona, kterým by se mj. měla změnit úprava používání smének a šeků v rámci zákona č. 145/2010 Sb.].

43. Cesta, po níž se rakouský zákonodárci vydali, přitom zcela konvenuje postupu i v jiných evropských státech. J. Kotásek [Kotásek, J. Funkce směnky a její použití u spotřebitelských úvěrů. Obchodní právo, 2002, č. 2, s. 24 (20-27)] například

Zdroj: NALUS - databáze rozhodnutí Ústavního soudu

připomíná, že ani německý zákonodárcé nepřistoupil v souvislosti s reflexí spotřebitele ve směnečných vztazích k přímému zásahu do směnečného zákona a zvolil k regulaci směnky používané spotřebitelem a podnikatelem nepřímou cestu - mj. zákon o spotřebitelských úvěrech. Pokud přitom právě uvedená opatření v právním řádu Rakouska nebo Německa Ústavní soud srovnává s úpravou v České republice, pak již jen na základě výše uvedeného musí dospět k závěru, že tato je nedostatečná. K nerovnováze mezi směnečnými věřiteli a směnečnými dlužníky přitom podle Ústavního soudu přispívá i námitková lhůta ve smyslu § 175 o. s. ř., spojená se značnou přisností výkladu zákona směnečného a šekového [srov. k tomu například dílčí poznámky Radima Chalupy týkající se zejména omezení přístupu směnečných dlužníků ke kauzálním námitkám; prokazování důvodnosti námitky vědomého jednání věřitele na škodu dlužníka atd. - Chalupa, R. Zneužití zajišťovací směnky. PRÁVO - časopis pro právní teorii a praxi, 2011, č. 4, s. 19-34]. Řečeno výše zmíněnými východisky předechozí judikatury Ústavního soudu, třídní námitková lhůta ve smyslu § 175 o. s. ř. je protiústavní v dialogu s dalšími prvky právní úpravy. Nejenže směnečná hmotněprávní úprava je vysoce formalizovaná [tedy vyžaduje značnou odbornou erudici, již spravedlivě nelze očekávat u člověka bez právního vzdělání, když i mnohým praktikujícím právníkům není vlastní - srov. Kotásek, J. Funkce směnky a její použití u spotřebitelských úvěrů. Obchodní právo, 2002, č. 2, s. 22-23 (20-27)], ale je doprovázena rozkazním řízením, jež je samo o sobě specifické, a to i ve srovnání s ostatními rozkazními řízeními. Uplatnění směnečných námitek totiž mj. neznamená zrušení vydaného směnečného platebního rozkazu, resp. věcné projednání žalobního žádání, jakoby tohoto rozkazu vůbec nebylo [srov. k tomu v podrobnostech Kovářík, Z. K dokazování o pravosti podpisu směnky. Právní rozhledy, 2010, č. 8, s. 270 (267-272)]. Ve spojení s bezpodmínečnou koncentrační zásadou je tak podle Ústavního soudu navozena situace, kdy zvláště spotřebitelé v postavení směnečných dlužníků jsou vystaveni právem aprobovanému tlaku, jenž nejenže není přiměřený, ale ani ve svém důsledku nepřináší zamýšlený účel - tedy rychlost směnečného řízení. Podá-li totiž směnečný dlužník námitku, jimž právo (resp. posuzující soudce) nepřizná dlužníkem zamýšlenou relevanci a účinek, směnečné řízení se přesto prodlouží. Pozitivní právní úprava tak podle názoru Ústavního soudu přispívá k navození stavu, kdy možnost vznést námitky ve smyslu § 175 o. s. ř. vede reálně ve svém důsledku v mnoha případech jen k "pozdržení" celého řízení, aniž by představovala smysluplný prostředek obrany. Byla-li by námitková lhůta přiměřeně prodloužena, neboť třídní námitková lhůta spojená s velmi přísným procesním řízením je i v širším evropském kontextu (nejen tedy ve srovnání s Rakouskem) ojedinělá, z pohledu směnečného věřitele by tato změna, vzhledem k rychlosti, s jakou jsou obecné soudy s to přezkoumat dlužníkovy námitky (ať už jakéhokoli charakteru), nemohla mít žádný, natož negativní, vliv. Naopak směnečný dlužník by měl skutečný prostor na konkrétní směnečný vztah - a svoji roli v něm - adekvátně reagovat.

44. Přiměřeně prodloužení námitkových lhůt nadto podle Ústavního soudu zcela konvenuje i výše zmíněným principům primátu ústavněprávního výkladu před zrušením posuzovaného ustanovení právního předpisu, resp. principu minimalizace zásahů Ústavního soudu do činnosti ostatních orgánů veřejné moci. Přistoupil-li by Ústavní soud při posuzování ústavnosti ke zrušení kterékoliv jiné části ustanovení § 175 o. s. ř., popřípadě zrušil-li by celou úpravu v něm obsaženou, vyvolalo by to neproporční důsledky stran fungování celého směnečného mechanismu. Vzhledem k již několikrát zmínované formalnosti a specifčnosti směnečného řízení má Ústavní soud rovněž za to, že nastolení alespoň částečné procesní rovnováhy mezi směnečným věřitelem a dlužníkem by nebylo možno trvale a procesně nepochybnitelným způsobem dosáhnout ani za pomoci ústavně konformního výkladu či za podpůrného použití obecných ustanovení občanského soudního řádu souvisejících s úpravou lhůt [srov. k tomu například restriktivně vykládaný institut prominutí zmeškané lhůty podle § 58 o. s. ř., jenž je aplikovatelný i v případě předmětné námitkové lhůty - viz obdobně Kovářík, Z. Uplatňování práv v souvislosti se smenkami a šeky v soudním řízení. Bulletin advokacie, 2000, č. 10, s. 17 (11-21)]. Je pak úkolem zákonodárcé, nikoli Ústavního soudu, aby institut směnky a směnečného řízení upravil způsobem odpovídajícím potřebám dnešní doby. Z výše naznačeného je přitom podle Ústavního soudu zřejmé, že stanovení delší námitkové lhůty je toliko prostředkem, který je s to vnést do směnečných vztahů jen dílčí rovnováhu, a rozhodně by změna v podobě prodloužení námitkové lhůty neměla být vnímána jako řešení dostatečné a definitivní. K právě vyslovenému apelu na zákonodárcé stran reflexe vývoje používání směnky budí ještě poznamenáno, že současná hmotněprávní i procesní úprava (srovné například právě samotný občanský soudní řád nebo zmíněný zákon o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů, a to i ve světle shora zmíněné, navrhované novely) poněkud pozapomněla na Aristotelovo učení o kauzalitě (z lat. causa) pátrající po nalezání účelu "všeho" [srovnej k tomu Aristoteles. Metafyzika. 2. vyd. Praha : Petr Rezek, 2003, 579 s.]. V pojetí práva jde přitom o onu kauzu, jež se stala (být mnohdy implicitně) jednou ze základních myšlenek moderních civilních kodifikací a jež může být svým způsobem i součástí směnky - zde má Ústavní soud na mysli onu tzv. "nepravou akcesoritu" a "nepravou subsidiaritu", kdy pohledávka vtělená do zajišťovací směnky (ostatně samo slovní spojení zajišťovací směnka v jistém smyslu působí jako oxymoron) existuje bez ohledu na existenci zajištěné pohledávky a ona akcesorita (subsidiarita) spočívá toliko v tom, že soudy přiznávají dlužníkům proti uplatnění zajišťovací směnky obranu založenou svou podstatou na akcesoritě a subsidiaritě uplatněného práva - částečně parafrázováno podle Chalupa, R. Zajišťovací směnka. Praha : Linde, 2009, s. 49-51 (189 s.). Jde tedy o rozlišování závazků kauzálních (odkazujících na svůj hospodářský účel) a závazků abstraktních, kdy původní účel závazku není rozhodující. Skutkový stav pojmí se k návrhu stěžovatelky (navrhovatelky), jenž vyústil v toto řízení před Ústavním soudem, pak podle názoru Ústavního soudu jen odhaluje v celé šíři nedostatečnost, s jakou současná právní úprava směnečných vztahů reflektuje schopnost směnky vystupovat svým způsobem s kauzou i bez ní; i v případě navrhovatelky se směnka evidentně zajišťovací povahy (tedy specificky kauzální) stala indosací závazkem takřka (srov. omezení v ustanovení § 17 čl. 1 zákona směnečného a šekového) "abstraktním". Cestou k řešení naznačeného konfliktu přitom patrně není - jak plyne i z naznačeného mezinárodního srovnání - omezení vlastností směnky činící z ní atraktivní cenný papír, ale především zavedení účinných mechanismů bránících jejím zneužívání (srov. k tomu rovněž níže).

45. Vymezil-li tedy ve shora citované judikatuře Ústavní soud tři základní hlediska, na jejichž bázi posuzuje konformitu té které právní předpisem stanovené lhůty - tedy zda ji normotvůrce nestanovil svévolně, zda není nepřiměřená a zda neznevyhodňuje

Zdroj: NALUS - databáze rozhodnutí Ústavního soudu

některou skupinu subjektů ve srovnání s jinou v možnosti uplatnění práva v důsledku dodatečné změny podmínek - pak v souladu se shora naznačenými závěry Ústavní soud rekapituluje, že předmětná námitková lhůta nebyla stanovena svévole; vycházela z historické kontinuity souladné s předchozí právní úpravou mající svůj původ ještě v 19. století. Nadto v době vzniku občanského soudního řádu byla směnka používána ve srovnání s dneškem zcela okrajově, a to zásadně jen významnými mocenskými a ekonomickými entitami - u nich proto nebylo důvodu uvažovat v relaci tří dnů o nepřiměřenosti. To ovšem neplatí pro dnešní realitu tržního hospodářství, kdy je směnka uplatňována i mezi subjekty, jež zásadně nejsou v rovném postavení a které nemohou - aniž by bylo spravedlivé to od nich očekávat - vnímat směnečný vztah v celé jeho šíři, a reflektovat tak případná rizika pro ně z něj plynoucí. Nově zákonodárcem stanovená přiměřená lhůta napomůže tuto výše popsanou disproporci zmírnit, a to alespoň v procesní rovině. Jak směnečný věřitel, tak směnečný dlužník budou mít zajištěnu reálnou možnost uplatnit svá práva před soudem, a tím ve svém důsledku - i v případě směnečního dlužníka - chránit své vlastnictví. Konstatoval-li totiž Ústavní soud ve své výše zmíněné judikatuře, že smyslem lhůty je omezení entropie například při uplatňování práv a snížení nejistoty v právních vztazích, pak na druhou stranu ale zmíněné omezení uplatnění práv například prostřednictvím zákonodárcem stanovené lhůty jistě nesmí vést k jejich popření, respektive k jejich vyprázdnění, zvláště jde-li o základní práva a svobody (srovnej čl. 4 odst. 4 Listiny) - v právě projednávaném případě přitom posuzovaná lhůta vlivem vývoje společenských poměrů nepřipustně (v rozporu právě s čl. 4 odst. 4 Listiny) omezuje zmíněnou možnost směnečných dlužníků bránit svá práva před soudem, a tím ve směnečných vztazích vytváří ničím neodůvodněnou nerovnost mezi směnečnými dlužníky a směnečnými věřiteli ve smyslu čl. 37 odst. 3 Listiny.

46. Co se týká posledního kritéria, tedy posouzení toho, zda zmíněná lhůta neznemožňuje určité skupině subjektů uplatnit své právo v důsledku dodatečné změny podmínek, pak tato otázka, vzhledem k charakteru posuzované lhůty, nepřípadá v úvahu, neboť tato lhůta žádnou změnu podmínek formálně ani fakticky neznamenala.

VII. Formulace výroku derogačního nálezu a jeho právní následky

47. Součástí každého nálezu Ústavního soudu, v němž Ústavní soud dospěje k závěru, že jím posuzovaný zákon či jeho jednotlivé ustanovení je v rozporu s ústavním pořádkem, je určení dne, k němuž se zákon nebo jeho jednotlivá ustanovení zrušují. Přistoupil-li by Ústavní soud v právě projednávaném případě ke zrušení předmětné lhůty dnem vyhlášení tohoto nálezu ve Sbírce zákonů bez dalšího, nastala by situace, kdy by směneční (šekovi) dlužníci nebyli v podávání směnečných (šekových) námitek jakkoli časově limitováni, což by znamenalo porušení právní jistoty jejich věřitelů a také ve svém důsledku nemožnost realizovat jakýkoli směnečný (šekový) vztah. Proto se Ústavní soud rozhodl - poměruje vedle sebe reálné legislativně-technické možnosti zákonodárce, nutnost rozšířit prostor zejména směnečných dlužníků pro uplatnění adekvátní obrany v podobě směnečných námitek a právní jistotu směnečných (šekových) věřitelů - přistoupit ke zrušení § 175 odst. 1 o. s. ř. ve slovech "do tří dnů" a ve slovech "v téže lhůtě" uplynutím dne 30. dubna 2013, a to i vzhledem k výše zmíněnému návrhu zákona (směnovní tisk číslo 686 - srov. odstavec 22 tohoto nálezu), kterým se mění občanský soudní řád a některé další zákony. Zmíněný návrh, jak již bylo řečeno, přitom počítá mj. s tím, že předmětná lhůta bude prodloužena ze tří na osm dnů. Je přitom v silách zákonodárce, aby tento návrh zákona nabyl účinnosti tak, aby předmětná třídní lhůta byla kontinuálně nahrazena lhůtou novou.

48. Nad rámec právě uvedeného ovšem Ústavní soud apeluje na zákonodárce v tom směru, aby při určování lhůty zohlednil nejen potřebu (byť prvotradu) poskytnout prostor pro adekvátní procesní obranu (a ochranu) zejm. směnečným dlužníkům, ale aby rovněž zvážil vhodnost jisté souladnosti a vnitřní konzistence občanského soudního řízení jako takového. Zákonodárce - či přesněji a obecněji řečeno normotvůrce - by podle mínění Ústavního soudu měl při své činnosti hledět nejen na formální souladnost jím nově vytvořené právní úpravy s dosavadním (existujícím) právním řádem, ale měl by rovněž postupovat tak, aby to byl skutečně jednotlivce, kdo představuje vězdiště existence společnosti uspořádané v demokratický právní stát. Proto - právě s ohledem na jednotlivce, ať už s právníckým vzděláním, či bez něj - by zákonodárce měl při hledání adekvátní lhůty ve smyslu § 175 o. s. ř. vycházet z již obvyklých a občanským soudním řádem používaných lhůt a nevnašet bez zásadnějšího důvodu do právní úpravy nová časová vymezení, jež jsou civilnímu soudnímu řízení neznámá. Tendence zbytečně nezatěžovat existující právní úpravu řešeními doposud nepoužívanými je ostatně znakem kultury legislativní techniky. S ohledem na východiska učiněná výše není v této souvislosti nezajímavé odkázat znovu na rakouského zákonodárce, který při rekonfiguraci rakouského obchodního zákoníku (s účinností od 1. 1. 2007) nejenže ponechal obsah právní normy - bylo-li to možné - beze změny, ale dokonce se snažil zachovat v co největší možné míře i systematiku původní právní úpravy [lze si ostatně v tomto směru vypůjčit filozoficko-etický přírůbek Josefa Čapka z jeho eseje Kulhavý putník, kdy podle něj i stromy - byť každý z nich je a chce být individualitou - přece jen věrně drží znaky druhu; srovnej Čapek, J. Kulhavý putník : (co jsem na světě uviděl). Praha : Dauphin, 1997, s. 64 (152 s.)].

49. Konečně by chtěl Ústavní soud závěrem rovněž zrekapitulovat a zdůraznit - jak již bylo ostatně naznačeno - že navrhovatelka sama, byť žádá zrušení § 175 o. s. ř. en bloc, se argumentačně vymezuje zásadně vůči předmětné lhůtě. To lze dovodit i ze shora parafrázované repliky navrhovatelky k vyjádření účastníků. Aktuální znění § 175 o. s. ř. je přitom z ústavního hlediska podle Ústavního soudu, kromě shora vymezených částí, akceptovatelné. Zákonodárce prostřednictvím něho zakotvuje do právního řádu specifický typ občanskoprávního řízení, jehož některé zvláštní rysy (ve srovnání s ostatní úpravou obsaženou v občanském soudním řádu) jsou přijatelné právě vzhledem k jím sledovanému účelu, a to i v té části zahrnující v replice explicitně zpochybňovanou koncentraci řízení. V této souvislosti Ústavní soud zejména připomíná, že i v případě, nepřistoupí-li soud k vydání směnečního (šekového) platebního rozkazu - srovnej podmínku v návěti odstavce 1 věty první § 175 o. s. ř.: "Předloží-li žalobce v prvopisu směnku nebo šek, o jejichž pravosti není důvodu pochybovat, a další listiny nutné k uplatnění práva, vydá na

Zdroj: NALUS - databáze rozhodnutí Ústavního soudu

jeho návrh soud směnečný (šekový) platební rozkaz ...", respektive podá-li směnečný (šekový) dlužník (žalovaný) námitky, koncentrace řízení se uplatní i za této situace, ovšem podle § 118b o. s. ř. Koncentrace řízení tedy nastane tak jako tak, je jen otázkou - a zde je opět určující výše posuzovaná lhůta - kdy. Ustanovení § 175 o. s. ř. je přitom ryze procesním ustanovením, jež už proto, zcela odhlédnuto od opakovaně zmiňované formální přísnosti hmotněprávní směnečné úpravy, nemůže zohlednit, za jakých okolností konkrétní směnečný vztah vznikl. Nadto, vymezuje-li se navrhovatelka v rámci své repliky explicitně vůči blankosměnkám, pak ne zcela reflektuje, že ve stadiu žalobcovu návrhu na vydání směnečního rozkazu již existuje jen směnka s požadovanými zákonnými náležitostmi; to, že vznikala například postupným doplňováním směnečné listiny, může mít relevanci právě v rámci námitek směnečného dlužníka - žalovaného (srov. k tomu § 10 čl. 1 zákona směnečního a šekového), nikoliv v koncentraci řízení samotné, ať už v podmínkách § 175 o. s. ř. nebo v podmínkách § 118b o. s. ř. [ke koncentraci řízení ve smyslu § 175 o. s. ř. se přitom Ústavní soud již vyslovil například ve svém nálezu z 26. 3. 2009 sp. zn. III. ÚS 3300/07 (N 69/52 SbNU 677) tak, že se týká směnečných námitek, nikoliv však koncentrace důkazních návrhů]. Sám zákon směnečný a šekový pak požaduje, aby jak směnka cizí, tak vlastní obsahovala označení "směnka", nikoliv například "blankosměnka". Není rovněž náležitostí návrhu na vydání směnečního platebního rozkazu, aby z něj (nebo ze směnky samotné) plynulo, proč k vystavení směnky došlo.

50. Podle Ústavního soudu tedy žádná další komponenta citovaného ustanovení (ani koncentrace řízení) alespoň prozatím nevyskytuje znaky indikující nutnost jejího zrušení Ústavním soudem.

51. Ústavní soud totiž v předchozích odstavcích tohoto nálezu dostatečně deklaroval - a to zejména na základě přiměřeného zneužíváním srovnání - že současné napětí spojené se smenkami je způsobeno zejména jejich nevhodným používáním (zneužíváním) zejména vůči subjektům, po nichž nelze znalost specifické a značně rigidní směnečné úpravy spravedlivě požadovat. Lze přitom v této souvislosti pro jejich označení použít shora opakovaně zmiňovanou a právním řádem používanou legislativní zkratku "spotřebitel". Zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen "zákon o ochraně spotřebitele") přitom spotřebitelem rozumí fyzickou osobu nejednající v rámci své podnikatelské činnosti nebo v rámci samostatného výkonu svého podnikání. Ustanovení § 1 shora citovaného KSchG při definici spotřebitele vychází z jeho negativního vymezení vůči protistraně - tedy podnikateli. Spotřebitel v rámci rakouského právního řádu je tedy vymezen (respektive odvozen) od podnikatele, a to tak, že vymezení spotřebitele reflektuje konkrétní právní vztah mezi ním a podnikatelem - srov. k tomu Rummel, P. (Hrsg.) Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch : mit EheG, KSchG, MRG, WGG, WEG 2002, BTVG, HeizKG, IPRG, EVÜ. 2. Band, 4. Teil, 3. Aufl. Wien : Manz, 2002, zejm. s. 175-178 (481 s.). KSchG tak mj. praví, že se týká právních úkonů, na nichž se na straně jedné podílí osoba, u níž právní úkon souvisí s provozováním jejího podnikání - tedy pro účely ochrany spotřebitele podnikatel, a na druhé straně se na nich podílí subjekt, pro něhož právě řečené neplatí (slovy zákona) "... jemand, für den dies nicht zutrifft ...") - tedy spotřebitel. Zmíněný důraz na tuto relaci se pak v § 11 KSchG (tedy v onom ustanovení, jež pro směnečné vztahy mezi podnikateli a spotřebiteli stanoví podmínku shody mezi podnikatelem a směnečným věřitelem a povinnou doložku "nikoliv na řad" - srovnej k tomu shora) projevuje nejen nemožností takovou směnku indosovat, ale i tím, že směnečný věřitel je ten podnikatel, od něhož je spotřebitel odvozen. Neobsahuje-li přitom směnka zmíněnou rektadoložku nebo neshoduje-li se podnikatel s osobou, již má být placeno (srov. v české úpravě čl. 1 § 1 bod 6, respektive čl. 1 § 75 bod 5 zákona směnečního a šekového), neznamená to neplatnost takové směnky, ale spotřebiteli vzniká, s výjimkou v KSchG výslovně uvedenou, vůči podnikateli regresivní nárok.

52. Tato ve stručnosti parafrázovaná rakouská právní úprava je přitom podle Ústavního soudu inspirativní nejen pro přiléhavé vymezení spotřebitele (jež ve své podstatě nekoliduje s jeho vymezením v § 2 zákona o ochraně spotřebitele, a může tak sloužit jako výkladová pomůcka), ale rovněž tím, že spotřebiteli zachovává vůči podnikateli námitky v plném rozsahu a nadto pro něj udržuje případný směnečný vztah "přehledný", neboť je v zásadě předvídatelné od koho a komu bude placeno. To vše se přitom činí způsobem, jenž směnku vzniklou ze vztahu mezi spotřebitelem a podnikatelem v zásadě nelimituje stran jejich vlastností jako cenného papíru. Je pak otázkou, zda by v souladu s nutností zavedení výše zmiňovaných mechanismů bránících zneužívání směnky zejména ve vztahu ke spotřebitelům neměl český zákonodárce zvolit obdobné řešení, zvláště vychází-li hmotněprávní úprava směnečního práva Rakouska z týchž ženevských úmluv (výše citovaných) jako česká.

53. Ústavní soud tedy uzavírá, že § 175 odst. 1 o. s. ř. ve slovech "do tří dnů" a ve slovech "v téže lhůtě" je v rozporu zejména s čl. 4 odst. 4, s čl. 36 odst. 1 a s čl. 37 odst. 3 Listiny, neboť zvláště směnečným dlužníkům neodůvodněně omezuje jejich možnost bránit svá práva před nestranným a nezávislým soudem, a mezi směnečnými dlužníky a směnečnými věřiteli tím zavádí neakceptovatelnou nerovnost. Proto Ústavní soud rozhodl podle § 70 odst. 1 zákona o Ústavním soudu, že se tato část ustanovení ruší uplynutím dne 30. dubna 2013. V ostatních částech návrh na zrušení § 175 občanského soudního řádu odmítl jako zjevně neopodstatněný [§ 43 odst. 2 písm. a) ve spojení s ustanovením § 43 odst. 2 písm. b) zákona o Ústavním soudu].

Odlíšná stanoviska podle § 14 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, zaujali k rozhodnutí pléna soudci Jiří Nykodym a Stanislav Balík.

1) Závěry stran historické i srovnávací analýzy směnečné problematiky v tomto nálezu uvedené vycházejí z článku Ondřeje Hrudy - srov. Hruďa O. Třídenní lhůta k podání směnečných námitek - neobvykle tvrdý přežitek. Obchodněprávní revue, 2011, č. 8, s. 234 - 238.

Zdroj: NALUS - databáze rozhodnutí Ústavního soudu

1. Odlišné stanovisko soudce Stanislava Balíka

Hlasoval jsem pro zamítnutí návrhu, moje odlišné stanovisko směřuje do prvního vyhovujícího výroku a s ním souvisejícího odůvodnění, a to z následujících důvodů.

x x x

Předně bych rád zdůraznil, že praktiky, na nichž se podílel vedlejší účastník řízení vedeného u Ústavního soudu pod sp. zn. IV. ÚS 376/11, mi rovněž připadají velmi nemravné a že lichvářství též pokládám za asociální (viz i Balík, S. O kletbě lichvy. Právo & byznys, březen 2012, str. 52-55).

Na rozdíl od IV. senátu Ústavního soudu, který přerušil řízení a postoupil věc do pléna k provedení konkrétní kontroly ustanovení § 175 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, se však domnívám, že stěžovatele bylo lze snáze vyhovět i bez toho, že by byla zrušena třídní lhůta k podání námitek proti směnečnému platebnímu rozkazu.

První otázka, kterou si nemohu nepoložit, se totiž týká stěžovatelčina postupu.

Je právem onoho, jenž se ocitne v tísní, bránit se nepravdou?

Již Viktorin Kornel ze Všehrd ve svém spisu O právích země České knihy devatery mimo jiné napsal:

"Užitečněje jest každému pohnanému, aby svú při sám pověděl, jakž umie a jakž může, jist jsa, že súdece ne samo mluvenie, jakkoli vtípně složené, než próvody, důvody, obrany, vývody súdeie" (srov. H. Jireček, M. Viktorina ze Všehrd O právích země České knihy devatery, Praha 1874, str. 70).

Paní stěžovatelka - jak plyne i ze spisu obecného soudu - lhůtu k podání námitek stihla, ale svoji stěžejní obranu, že podpis na směnce není její, neustála.

Vrátí se jí snad prvním výrokem nálezu sp. zn. Pl. ÚS 16/12 možnost snést další námítky?

Jak dlouho ještě bude smět takové námítky snášet?

Nedovedu si dost dobře představit, že by logickou mohla být shledána následovně upravená námítka:

"Podpis sice není můj, ale vylákali ho na mně."

Po všehrdovském způsobu by bývalo možná na začátku stačilo v třídní lhůtě poslat k soudu dopis přibližně tohoto znění:

"Spravedlivý soude, ten papír jsem tehdy podepsala, protože mi řekli, že je bezvýznamný, pokud splním dluh včas. Řekli mi jenom, že se to tak dělá. Já jsem potom zaplatila, jak jsem měla, čímž jsem to měla za ukončené. Proto se mi to vše nyní zdá nespravedlivé a nerozumím tomu, co po mně chtějí. Rozhodněte, prosím, tak, abych nemusela nic platit."

x x x

Jak dlouhá lhůta je ještě ústavně konformní a která již nikoliv?

Před delším časem jsem dospěl k vysvětlení, proč bývá velmi schopný advokát často nejlevnější. Má tu palmární smůlu, že nápad, jak věc vyřešit, dostane bleskově a je mu potom trapné předstírat, že nad takovou z jeho pohledu banalitou musel přemýšlet několik hodin či dokonce dnů.

Mám za to, že ve směnečném právu, které je pověstné svojí přísností a formálností, nebývá příliš mnoho variant toho, co se dá namítat. Mám pochybnosti, že tomu, kdo nedostane nápad do tří dnů, pomůže dnů osm, patnáct či šedesát.

Nejsou arcit' protiústavní i jiné lhůty?

Tři dny od vyhlášení usnesení při hlavním líčení pro obžalovaného, který si ponechá lhůtu a po krátké poradě s advokátem jej odvezou v pátek odpoledne před svatodušními svátky či Velikonoci do kilometry vzdálené vazební věznice?

Osm dní pro podání odporu proti trestnímu příkazu, který bude doručen jako vánoční dárek 21. 12. 2012 odpoledne, přičemž zákaz reformationis in peius tu neplatí?

Šest měsíců pro doručení výzvy správné povinné osobě k vydání věci i restituci pod sankci prekluze nároku [viz i příběh nálezu Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 773/07 ze dne 23. 8. 2012 (N 139/66 SbNU 135)]?

Obezličkové lhůty začínající fikci doručení?

Naskytá se otázka, zda upřednostnit přísnost či slitovnost.

Bývám jinak stoupencem slitovnosti, směnečné právo je však v mých očích záměrně velepřísné, a proto by tu musela nastoupit jediné z mého pohledu nepřipadná slitovnost nejslitovnější.

Dosáhne se právě jen zrušením třídní lhůty pro sofistikovaně konstruovanou protiústavnost toho, aby nešťastníci nebyli podváděni, nebo jsou či mají být k tomu v rámci dělby moci i kompetencí různých orgánů určeny jiné instrumenty? Není meritum věci například v tom, že se v souzené věci jedná o spotřebitelský vztah, v němž by třeba směnky nemusely být de lege ferenda přípustné?

Jak dlouho ještě budou další a další nešťastníci "vystavovat" směnky? Tak dlouho, jako jiní nešťastníci nadále nakupují na předváděcích akcích za vysoké ceny bezcenné tretky, přestože Ústavní soud na nemravnost prodejců judikatorně upozornil před více než deseti lety?

Obávám se, abychom dobromyslným aktivismem nenarušili celé pojetí a smysl směnečného práva...

x x x

Přiznám se, že za dob totalitních jsem via facti zůstal v oboru směnečného práva hmotného i procesního středoškolákem. Na právnické fakultě se pozornost věnovala více právu hospodářskému a v jeho rámci hospodářské smlouvě o přípravě přeprav.

Ač normami směnečného práva nedotčen, ještě před maturitou jsem věděl, že podepsat směnku může být osudné. Stačilo si jen vzpomenout na příběh rejdaře Morela z Dumasova Hraběte Monte Crista, který - jak známo - skončil dobře jen díky Edmondovi Dantesovi...

Směnečné právo je souborem právních norem určeným pro ty, kteří by měli vědět, do čeho jdou.

Směnečná přísnost není míněna jako směnečná bezcitnost a krutost.

Směnečné právo nevzniklo jako prostředek pro nemravné podvodníky, kteří při podpisu směnky někoho uvedou v omyl a podpis vylákají.

Co brání obecným soudům v tom, aby vycházely při rozhodování z právě řečených východisek?

Dovolím si snést několik poznámek právněhistorických.

x x x

"Renesanční Itálie však nedala světu jako svůj objev toliko banky a bankéře, nýbrž i další novoty, jež s kupeckým kapitálem souvisely. Už od XIII. století (v Janově snad už ve XII. století) počaly být peníze nahrazovány listinou, za níž příjemce ve vzdálené cizině vyplatil v hotovosti peníze. Ukázalo se totiž, že nelze ustavičně převážet vaky stříbrňáků a zlatáků, zvláště tehdy, prodával-li kupec nikoliv přímo spotřebiteli, nýbrž dalšímu kupci. Vznikla směnka, která zprvu zastupovala jen transporty peněz. Od XIII. století se však i směnka stala zbožím, prodávala se, kupovala, obchodovalo se s ní," píše Josef Macek (srov. Macek, J. Italská renesance, Praha : Nakladatelství Československé akademie věd, 1965, str. 57) a v obrazové příloze č. 20 nechává obdivovat obrázek směnky z XIV. století.

Nezdržovalo by následovníky Marka Pola, museli-li by dlouze čekat třeba v karavansaraji v Sultanhani na rozhodnutí o směnečných námítkách, při cestě za čínským hedvábím?

Není i dnes směnka instrumentem primárně pro vztahy obchodníků, kteří v současnosti spěchají snad ještě více a rychleji než jejich středověcí předchůdci?

x x x

Měl jsem to štěstí, že v době, kdy v plénu Ústavního soudu probíhala diskuse nad zpravodajskou zprávou ve věci sp. zn. Pl. ÚS 16/12, jsem měl k dispozici text rukopisu Antonína Ignáce Hrdiny o palmárním sporu mezi klientem hrabětem Šporkem a jeho advokátem Václavem Neumannem z Pucholzu.

Předmětný spor, který se odehrával v době barokní, nebyl jenom sporem palmárním, ale také směnečným. Na jedné straně advokát, odborník na směnečné právo, na druhé straně klient, který se advokátovi zaručil směnkou.

Až kniha vyjde, stojí za čtenářovu speciální pozornost informace, že ve Šporkově knihovně se dochovala Neumannova kniha De cambio...

Proč někteří z těch, kteří se dnes na směnky podepisují, nemají předem šporkovskou ambici seznámit se se základy směnečného práva?

x x x

V r. 1879 vydal český žurnalista, politik a diplomat Karel Jonáš knihu Zákony americké. O sedm let později se kniha dočkala pod názvem Americké právo již třetího vydání.

"Pojetí knihy vyjadřuje potřebu pragmatičnosti, praktičnosti a snahu vyjádřit co nejsrozumitelněji a nejstručněji vše, někdy velmi syrově, bez jakýchkoliv příkras a zábran, co je nezbytné z práva znát v každodenním životě drsné, ale nesmírně životaschopné země ..." napsal v doslovu k reprintu Jonášovy knihy z r. 2008 Josef Blahož.

Citovaná příručka obsahuje i kapitolu o směnkách. V té se lze mimo jiné dočíst:

"Nota neb směnka napsána býti může na jakémkoli papíru, v jakémkoli jazyku inkoustem nebo tužkou. Jméno podepsáno býti může aneb potvrzeno známkou (od osoby psátí neumějící)." (srov. Jonáš, K. Americké právo. Praha : Vysoká škola aplikovaného práva, 2008, str. 187).

Ukazuje se tak, že směnečné právo může být srozumitelné a použitelné též pro osoby psátí neumějící...

x x x

Časopis Právník z r. 1877 přináší zajímavý praktický případ s právní větou:

"Zrušen-li platební rozkaz, poněvadž směnka nebyla dle úmluvy vyplněna, nemá proti nové žalobě ze směnky potom dle úmluvy vyplněné obrana rozhodnutého sporu místa." (srov. Právník, 1877, str. 627-639).

Nemohl by být popis skutkového děje a právního posouzení sporu, zahájeného 18. 8. 1873 u c. k. obchodního soudu v Praze, zajímavou inspirací pro námitky proti směnečnému platebnímu rozkazu ve věci, která skončila až nálezem pléna Ústavního soudu?

x x x

Shrnou, že

- zrušení třídenní lhůty pro podání námitek proti směnečnému platebnímu rozkazu v rámci konkrétní kontroly norem podle mého názoru neovlivní výsledek a nesouvisí přímo s rozhodnutím o ústavní stížnosti ve věci sp. zn. IV. ÚS 376/11,

- nepokládám tuto třídenní lhůtu za protiústavní,

- zmírňování přísnosti může vést až k nežádoucímu posunu v podstatě směnečného práva,

- historická zkušenost potvrzuje, jak směnečné právo je souborem právních norem určeným pro ty, kteří by měli vědět, do čeho jdou.

Zcela závěrem si dovoluji podotknout, že určení délky lhůty pro podání námitek proti směnečnému platebnímu rozkazu mělo zůstat zcela v kompetenci zákonodárce.

2. Odlišné stanovisko soudce Jiřího Nykodýma

S většinovým názorem pléna, kterým se k návrhu čtvrtého senátu ruší ustanovení § 175 odst. 1 občanského soudního řádu (dále jen "o. s. ř."), nesouhlasím. Je tomu tak především proto, že jsem přesvědčen, že pro návrh čtvrtého senátu na zrušení ustanovení § 175 odst. 1 o. s. ř. nebyly splněny procedurální podmínky pro jeho podání stanovené zákonem č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů. Podle ustanovení § 64 odst. 1 písm. c) uvedeného zákona může senát Ústavního soudu podat návrh na zrušení zákona nebo jeho části pouze v souvislosti s rozhodováním o ústavní stížnosti. Jde tedy o případ tak zvaně

Zdroj: NALUS - databáze rozhodnutí Ústavního soudu

konkrétní kontroly ústavnosti, která je přípustná jen tehdy, jsou-li zákon nebo jeho část, jejíž zrušení se navrhuje, v daném konkrétním případě přímo aplikovány.

Napadené ustanovení však obecnými soudy při rozhodování v řízení, jehož byla stěžovatelka účastnicí, přímo aplikováno nebylo. V dané věci Krajský soud v Ústí nad Labem - pobočka v Liberci rozsudkem ze dne 17. června 2010 č. j. 37 Cm 419/2009-84 zrušil směnečný platební rozkaz Krajského soudu v Ostravě ze dne 25. února 2009 č. j. 32 Cm 76/2009-14. Proti tomuto rozsudku podal odvolání žalobce a Vrchní soud v Praze změnil rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem - pobočky v Liberci tak, že směnečný platební rozkaz Krajského soudu v Ostravě ze dne 25. 2. 2009 č. j. 32 Cm 76/2009-14 ponechal v platnosti. V rozhodování soudů hrála lhůta pro podání námitek proti směnečnému platebnímu rozkazu roli jen v tom smyslu, že obecné soudy musely posoudit, zda námitky proti směnečnému platebnímu rozkazu byly podány včas, a protože evidentně byly, existence této procesní lhůty se přímo do ústavní stížnosti napadeného rozhodnutí nepromítla.

Bylo-li nálezem Ústavního soudu rozhodnuto tak, že se ruší část ustanovení § 175 odst. 1 o. s. ř. ve slovech "do tří dnů" a ve slovech "v téže lhůtě", nemůže se tato skutečnost nikterak promítnout do rozhodování o ústavní stížnosti, která směřuje proti rozhodnutí Vrchního soudu v Praze, neboť tato zrušená ustanovení neaplikoval. Argumentace nálezu, že takový výklad by byl přepjatým formalismem, protože by vedl k závěru, že ve výhodnějším postavení by byla stěžovatelka, pokud by nestihla námitky včas podat, je nepřijatelná. Souvislosti s rozhodováním o ústavní stížnosti se rozumí přímý vliv ustanovení zákona, jehož ústavněprávní deficit je napadán. Při konkrétní kontrole norem není proto podstatné, že se nějaké ustanovení zákona jeví Ústavnímu soudu z nějakých důvodů neústavním. Podmínky, za nichž může Ústavní soud vlastní aktivitou vyvolat řízení o kontrole norem, jsou omezené zákonem o Ústavním soudu. S ohledem na dělbu moci nelze tuto kompetenci soudu rozšiřovat extenzivním výkladem. Proto je argumentace přepjatým formalismem ve vztahu k výkladu ustanovení § 64 odst. 1 písm. c) zákona o Ústavním soudu nepřijatelná.

Problém, který je podanou ústavní stížností nastolen, není primárně problémem krátkosti lhůty k podání námitek proti směnečnému platebnímu rozkazu, ale je dán tím, že se použití různých typů směnek, v tomto případě blankosměnky, která je koncipována jako nástroj profesionálních obchodníků, rozšířilo do oblasti spotřebitelských smluv, kde profesionálem je jen jedna strana, která k jeho využívání přistupuje se znalostí věci, proti níž stojí druhá strana, která je v drtivé většině případů naopak zcela neinformována. Před důsledky těchto poměrů, majících základ v hmotněprávní úpravě směnečného práva, významnějším způsobem neochrání slabší stranu delší lhůta k podání opravného prostředku. Tu je třeba hledat zase jen v hmotněprávní úpravě, např. vztáhnout na úpravu směnečného práva, respektive na některé jeho nástroje, jakým je např. blankosměnka, ustanovení o ochraně spotřebitele.

Zdroj: NALUS - databáze rozhodnutí Ústavního soudu